

ISSN 2956-0489

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШЕ ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО У БЕОГРАДУ

БИЛТЕН

БРОЈ 1

БИЛТЕН ВИШЕГ ЈАВНОГ ТУЖИЛАШТВА У БЕОГРАДУ

ИЗДАВАЧ:

Више јавно тужилаштво у Београду
улица Савска број 17а, 11000 Београд
телефон: 011/745-1510
факс: 011/745-1498
имејл: vjt@bg.vi.jt.rs
сајт: <https://bg.vi.jt.rs/>

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Никола Пантелић, заменик Вишег јавног тужилаштва у Београду

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИЈЕ:

Заменици Вишег јавног тужилаштва у Београду

Биљана Јакшић, Наташа Дубак, Јелена Стеванчевић, Бојана Савовић,
Борис Мајлат, мр Мирослав Симић, др Снежана Радојичић, Ивана
Ракочевић, Горјана Мирчић Чалуковић, Лазар Лазовић, Никола Ускоковић,
Миодраг Марковић

Тужилачки помоћници Вишег јавног тужилаштва у Београду

Сања Цинцаревић, Светлана Милићевић, Александра Хаџић

Саветник за односе са јавношћу Вишег јавног тужилаштва у Београду
Маја Љубичановић

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ:

Александра Хаџић, тужилачки приправник Вишег јавног тужилаштва
у Београду

ПРЕЛОМ, КОРЕКТУРА И ДИЗАЈН:

Службени гласник

ШТАМПАРИЈА:

Службени гласник

Свако копирање, умножавање, објављивање и дистрибуирање целине или делова
текста из ове публикације представља повреду ауторског права и кривично дело.
Коришћење делова текста из овог билтена дозвољено је сходно ауторском праву
и уз сагласност издавача.

САДРЖАЈ

I

УВОДНЕ РЕЧИ

- Уводна реч редакције ----- 9
- Улога Одељења за професионални надзор
(Зорана Ђурчић) ----- 11
- Координација у случајевима родно заснованог насиља
(Горјана Мирчић Чалуковић) ----- 13
- Одговорније, ефикасније, брже и транспарентније
Више јавно тужилаштво у Београду
(Маја Љубичановић) ----- 17

II

ОПШТИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

- Вишеструки поврат према Кривичном закону
Републике Србије (Катарина Саичић) ----- 23
- Поступак претресања – посебни разлози
за претресање ноћу (Никола Пантелић) ----- 30
- Примена одредбе члана 215. на најстроже мере за
обезбеђење присуства окривљеног (Александра Хаџић) --- 32

III

ПРВОСТЕПЕНО КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

- Покушај код квалификованих облика кривичних дела
који су одређени висином прибављене имовинске
користи (др Снежана Радојичић) ----- 37
- Забрана аналогне примене Закона о оружју
и муницији (Светлана Милићевић) ----- 49

IV

ДРУГОСТЕПЕНО КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

- Суђење у разумном року (мр Мирослав Симић) - - - - - 53
- Сукоб надлежности у случају када је место извршења кривичног дела ван територије Републике Србије (др Снежана Радојичић) - - - - - 67
- Сукоб надлежности у случају када је кривично дело извршена на подручјима разних судова (др Снежана Радојичић) - - - - - 69
- Сукоб надлежности у случају када није познато место извршења кривичног дела (др Снежана Радојичић) - - - - - 71
- Прекидање застарелости кривичног гоњења (др Снежана Радојичић) - - - - - 73
- Оцена доказа и утврђивање чињеница (др Снежана Радојичић) - - - - - 75
- Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање код кривичних дела из области јавног саобраћаја (др Снежана Радојичић) - - - - - 77
- Недостаци у налазу и мишљењу вештака (др Снежана Радојичић) - - - - - 79
- Усвајање молбе за пуштање на условни отпуст (др Снежана Радојичић) - - - - - 81

V

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

- Праће новца са посебним освртом на пресуду Европског суда за људска права у предмету *Zschuschen v. Belgium* (представка број 23572/07) (Јелена Стеванчевић) - - - - - 87
- Улога финансијског форензичара (Бојана Савовић) - - - - - 108

VI

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ ЗА БОРБУ ПРОТИВ
ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

- Кривична дела из надлежности Посебног тужилаштва
за борбу против високотехнолошког криминала
– члан 185. КЗ и члан 138. КЗ (Борис Мајлат) ----- 129

VII

ОДЕЉЕЊЕ ЗА МАЛОЛЕТНИЧКИ КРИМИНАЛ

- Притвор према малолетним учиниоцима
(Биљана Јакшић) ----- 141
- Начело опортунитета кривичног гоњења
и малолетни учиниоци кривичних дела
(Наташа Дубак) ----- 152
- Особите околности код одређивања
притвора у поступку према малолетницима
– члан 211. став 1. тачка 3. ЗКП
(Ивана Ракочевић) ----- 161

VIII

ГОСТИ БИЛТЕНА

- Економско оснаживање жена као један од предуслова
за излазак из насиља (Милица Љубичић) ----- 171
- Смртна казна и њене алтернативе
(Лазар Магделинић) ----- 179
- Подршка и помоћ женама жртвама свих облика
родно заснованог насиља из угла женских
невладиних организација (Вања Мацановић) ----- 205

I
УВОДНЕ РЕЧИ

Поштоване колегинице и колеге,

Представљамо вам први број *Билтена Вишеї јавної тужилаштва у Београду*. Од 2022. године овај орган је на путу демократизације, модернизације и отварања ка широј заједници. Издавањем више од 700 саопштења која се непосредно и посредно односе на наше активности спречили смо нетачне и злонамерне интерпретације нашег рада. На тај начин, између осталог, чувамо и углед јавнотужилачке организације. Успех демократије у заједници мери се учешћем јавности у том процесу, очувањем права и реакцијом државе на захтеве друштва. Због тога је комуникација са грађанима *conditio sine qua non* учвршћивања њиховог поверења у нашу организацију. Наш часопис чини важан део конструкције (новелираног) тужилаштва и намењен је, пре свега, стручном делу јавности, односно колегиницама и колегама.

Билтен је установљен са циљем да подигне ниво знања и информисаности из области кривичног права, посматраног превасходно из јавнотужилачког угла. Међутим, попут свих гласила стручног карактера, он не припада члановима и чланицама редакције нити (искључиво) колегиницама и колегама из Вишег јавног тужилаштва. Напротив, *Билтен* припада свима вама, те сте сви позвани да својим знањем и искуством допринесете квалитету ове публикације. Више јавно тужилаштво у Београду убраја се у ред највећих тужилаштва у овом делу Европе. У њему посао обавља више од 120 заменика јавних тужилаца и њихових помоћника, размештених у шест одељења. Колегинице и колеге из предметних одељења писаће чланке са стручном тематиком. Такође, они ће редакцији достављати и релевантну јавнотужилачку и судску праксу. Часопис предвиђа и посебну рубрику у којој ће моћи да се огласе гости *Билтена*, чији ће погледи на проблеме и

теме повезане с кривичноправном материјом бити од великог значаја. Због тога вас поздрављамо и позивамо да поделите с нама своје знање, јер је знање, попут љубави и среће, једна од ретких ствари која се увећава дељењем.

Редакција *Билтена*

Зорана Турчић

Руководилац одељења за професионални надзор

УЛОГА ОДЕЉЕЊА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИ НАДЗОР

Више јавно тужилаштво у Београду почетком фебруара 2022. године основало је ново одељење – Одељење за професионални надзор, чија је основна улога уједначавање поступања у предметима од стране обрађивача предмета ради правилне примене материјалног и процесног позитивног права, посебно једнако поступање у сличним кривично-правним ситуацијама, као што је то и предвиђено чланом 1. Правилника о раду Одељења за професионални надзор донетог 10.02.2022. године. Надзор се врши путем обавезе достављања извештаја од подручних основних јавних тужилаштава, непосредним увидом у предмете, а на основу прикупљених података сачињава се извештај са евентуално уоченим неједнакостима и неправилностима у поступању, о чему се упознаје Виши јавни тужилац, који, уколико се укаже потреба, интервенише ради отклањања неправилности уочених у раду појединих обрађивача предмета. Посебан предмет професионалног надзора је примена у пракси посебних процесних института – одлагања кривичног гоњења и споразума о признању кривичног дела. Одељење за професионални надзор саставља посебан план и програм надзора који садржи, између осталог, предмет надзора, трајање надзора, рок за сачињавање извештаја, уз праћење тужилачке праксе и казнене политике судова.

На основу наведеног извештаја врши се процена да ли је неопходно да Виши јавни тужилац изда обавезно, посебно или опште упутство, као и упутства која би представљала опште прописане смернице за рад обрађивача предмета, у складу са обавезним упутствима непосредно виших јавних тужилаца.

Поента рада овог одељења јесте провера рада и поступања заменика јавног тужиоца у конкретним предметима како се не би дешавала одступања од утврђене праксе и доносиле одлуке које нису у складу са тужилачком праксом. Такође, један од задатака овог одељења, чији састав чине један заменик јавног тужиоца као руководиоца и два заменика јавног тужиоца као чланови, јесте надзирање предмета нижих јавних тужилаштава с територије Београда и периодично достављање извештаја Републичком јавном тужилаштву.

Горјана Мирчић Чалуковић

Координаторка за родно засновано насиље

КООРДИНАЦИЈА У СЛУЧАЈЕВИМА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

Родно засновано насиље не угрожава само жене већ представља претњу друштву, тако да захтева целисходан одговор, дакле, континуирану и благовремену интервенцију релевантних државних органа, међу којима примарну улогу има јавно тужилаштво. За унапређење родне равноправности, а самим тим и борбе против родно заснованог насиља, органи Републике Србије преузели су обавезу да јачају капацитете установа, али и институција које се баве родно заснованим насиљем, да успоставе примењивање механизма који ће обезбедити поступање у складу с међународним документима и обавезама везаним за људска права и родно засновано насиље.

Тим поводом Република Србија је донела чак три националне стратегије – Националну стратегију за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020–2025. године, Стратегију за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, те Стратегију за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године.

Полазећи од ових стратегија, те закона и протокола који регулишу наведену област, с правом можемо рећи да Република Србија има добар нормативни оквир који представницима државних органа, какво је и јавно тужилаштво, даје много могућности за успостављање системског механизма у заштити жртава родно заснованог насиља.

То да има простора за унапређење налазимо и у базичном извештају о примени Истанбулске конвенције Гревико комисије из 2020. године, која указује на чињенице које се одражавају на целокупну институционалну превенцију и заштиту од насиља према женама и насиља у породици. Истакнуто је да се полиција и јавно тужилаштво у великој мери ослањају на изјаву жртве, нарочито у случајевима насиља у породици. У случајевима када жртве повуку своје изјаве, кривично гоњење и/или кривични поступак често буду окончани због недостатка доказа иако постоје одређени добри примери успешних случајева кривичног гоњења у којима се нису у толикој мери ослањали на сведочење жртве. Последице овога нису само изостанак правде за жртве, већ и ризик од ескалације насиља у породици која може да доведе до смртног исхода.

Управо зато је нужно унапредити поступање свих релевантних институција и залагати се за доследну примену свих позитивних прописа, где примарну улогу има јавно тужилаштво. Нужно је подстаћи јавне тужиоце да преузму активнију улогу у процесима доказивања дела родно заснованог насиља, да се не ослањају искључиво на сведочење оштећене, да прикупљају и друге доказе, да се старају да не дође до секундарне виктимизације, да штите жртве насиља и сва оштећена лица, да доказују околности битне за доказивање злочина из мржње у смислу члана 54а КЗ,¹ те околности које се односе на ранији живот учиниоца, чиме ће прецизније утврдити и све отежавајуће околности у сваком конкретном случају. Поступањем на овај начин смањио би се број одбачаја кривичних пријава, спречило би се да дође до тежих облика насиља, а у крајњем исходу би се смањио и број убистава у контексту родно заснованог насиља. Ово би могло утицати и на строжу казнену политику, остваривање сврхе кажњавања, пре свега у погледу праведности и сразмерности између учињеног дела и тежине кривичне санкције. Тек тада бисмо могли да кажемо

1 Смернице за кривично гоњење злочина из мржње у Републици Србији (издавање публикације омогућила је Мисија ОЕБС-а у Србији у сарадњи са Републичким јавним тужилаштвом, 2018).

да је јавни тужилац, односно заменик јавног тужиоца стручно, савесно, непристрасно, правично и без непотребног одлагања обављао своју функцију, те да је посебно водио рачуна о заштити оштећених и спречавању дискриминације по било ком основу, на шта нас обавезује и члан 10а Закона о јавном тужилаштву.

Ради остваривања наведеног, поред координисаног рада свих институција, неопходна је и континуирана подршка жртвама родно заснованог насиља, која нужно подразумева и сарадњу државних институција са организацијама цивилног друштва које пружају подршку жртвама са искуством насиља. У том смислу, Више јавно тужилаштво у Београду је иницирало састанак са свим организацијама цивилног друштва које делују на подручју града Београда како би се жртвама родно заснованог насиља омогућиле свеобухватна заштита и подршка на самом почетку, за време и након кривичног поступка. Кључна спона између организација цивилног друштва и јавног тужилаштва јесте Служба за информисање и подршку жртвама и сведоцима кривичних дела, на чијем реуспостављању и унапређењу деловања Више јавно тужилаштво активно ради како у самом тужилаштву, тако и у свим основним јавним тужилаштвима на подручју своје стварне и месне надлежности.

Како би цео процес био транспарентан, али и допринео јачању генералне превенције београдско Више јавно тужилаштво је организовало семинар за представнике медија и портпароле свих основних јавних тужилаштава указујући на то колико сензационалистичко извештавање наноси штету кривичном поступку, пријављеним лицима, а посебно жртвама родно заснованог насиља. С друге стране, представницима медија је указано и на то да помажу у спречавању родно заснованог насиља уколико извештавају о правима жртвама кривичних дела у Републици Србији, начину њиховог остваривања, предрасудама, заблудама, стереотипним схватањима родних улога, штетним последицама које насиље има на жртве насиља, али и на друштво у целини, те људима (женама, мушкарцима, девојчицама и дечацима) који промовишу

ненасилно понашање, као и онима који се боре против свих видова насиља, феномена насиља, без сензационализма, али и онда када извештавају о правноснажним судским одлукама.

Ово је почетак координације свих „карика“ у ланцу одговорности у борби против родно заснованог насиља, а Више јавно тужилаштво у Београду ће, у складу са својим интервенцијама, предузети све што треба не би ли се све девојчице и жене на подручју града Београда осећале безбедно.

Маја Љубичановић

Саветник за односе са јавношћу

ОДГОВОРНИЈЕ, ЕФИКАСНИЈЕ, БРЖЕ И ТРАНСПАРЕНТНИЈЕ ВИШЕ ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО У БЕОГРАДУ

Од ступања на функцију новог јавног тужиоца Ненада Стефановића на чело Вишег јавног тужилаштва у Београду бројне новине уведене су у рад овог тужилаштва с циљем одговорнијег, ефикаснијег, бржег и транспарентнијег рада.

Новине су уведене одлукама Вишег јавног тужиоца као одговори на изазове који се јављају у пракси и изискују координирану и благовремену реакцију јавног тужилаштва.

Најпре је у фебруару ове године почело са радом Одељење за професионални надзор, а убрзо су одређени и заменици јавног тужиоца као „контакт тачке“ ради адекватног и правовременог реаговања јавног тужилаштва у случајевима напада на адвокате, новинаре, полицијске службенике, као и судије и тужиоце.

У мају је дипломирани правник, са дугогодишњим професионалним искуством у новинарству, почео да ради на месту саветника за односе са јавношћу, а почетком августа заменик вишег јавног тужиоца именован је за координатора за родно засновано насиље.

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИ НАДЗОР

Задатак Одељења за професионални надзор јесте да се стара о уједначавању квалитета поступања тужилаца, посебно

када су у питању споразуми с окривљенима о признању кривичних дела или одлагање кривичног гоњења – опортунитет.

Ово одељење проверава поступање у конкретним предметима како се не би дешавала одступања од утврђене праксе и доносила одлуке које нису у складу са праксом јавног тужилаштва.

Одељење има три члана, заменика вишег јавног тужиоца, од којих је један руководилац.

Они надзиру предмете, како овог јавног тужилаштва тако и основних јавних тужилаштава са подручја надлежности ВЈТ у Београду и периодично достављају извештаје о надзору Републичком јавном тужилаштву.

На основу извештаја Одељења за професионални надзор по потреби се интервенише ради отклањања недостатака уочених у раду појединих поступајућих тужилаца, што је даље основ да јавни тужилац издаје потребна обавезна упутства.

Ова упутства представљају опште смернице за рад заменика јавног тужиоца у складу с обавезним упутствима вишег јавног тужиоца.

КОНТАКТ ТАЧКЕ

Одлуком вишег јавног тужиоца у Београду одређене су „контакт тачке“ за брзу размену информација са полицијом и ефикасно поступање када су у питању напади на новинаре, адвокате и припаднике Министарства унутрашњих послова, судије и носиоце јавнотужилачке функције, као и за поступање против учинилаца кривичних дела насиља на спортским приредбама.

Ова одлука се показала посебно ефикасном у недавној ситуацији када је тзв. навијач, три дана након што му је изречена условна осуда и забрана посећивања одређених утакмица, прекршио забрану и дошао на утакмицу.

Одмах је ухапшен по налогу ВЈТ и одређен му је притвор.

Због неколико напада на новинаре, адвокате, као и припаднике полиције током Еуропрајда 2022, контакт тачке су

такође дале свој допринос у ефикасном идентификовању и процесуирању осумњичених, у сарадњи са основним јавним тужилаштвима надлежним за поступање у тим тужилаштвима.

КООРДИНАТОР ЗА РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Потребу за координатором за родно засновано насиље наметнули су пракса, пораст броја кривичних дела породичног насиља, која неретко резултирају убиством, као и не увек уједначено поступање основних јавних тужилаштава у конкретним предметима.

Примарни задатак координатора јесте да у случајевима насиља у породици поступање Првог, Другог и Трећег основног јавног тужилаштва у Београду, као и основних јавних тужилаштава у Обреновцу, Младеновцу и Лазаревцу, уједначи и унапреди кроз доследну примену свих прописа који регулишу ову област, како би све жртве насиља у породици добиле једнообразовну и свеобухватну заштиту.

Такође, координатор успоставља јединствен механизам којим се и жртвама других кривичних дела, попут силовања, обљубе и трговине људима, обезбеђују свеобухватна заштита и подршка кроз мултисекторски приступ.

С тим циљем, координатор је већ предузео низ активности попут налога за примену листе од 14 питања која сваки дежурни заменик јавног тужиоца мора да постави у случају пријаве породичног насиља.

Такође, он ради на успостављању добре праксе када је у питању заштита жртава родно заснованог насиља и инсистира на континуираној обуци за примену највиших стандарда у овој области.

Пример брзог реаговања показао се само неколико дана након именованја координатора.

Наиме, по његовом налогу, Друго основно јавно тужилаштво у Београду истог дана када је на друштвеним мрежама

објављен снимак насиља у Заводу за спорт и медицину спорта Републике Србије, осумњиченог за насиље над колегиницом, позвало га је на саслушање, након чега му је на предлог тужилаштва одређен притвор.

ТРАНСПАРЕНТНОСТ

Оно што је посебно значајно за перцепцију јавности о раду овог тужилаштва јесте да су сада медијима доступне информације о свим актуелним случајевима.

„Отварање за јавност“ важно је пре свега јер је транспарентност поступања било ког државног органа, а нарочито оних који су задужени за остваривање права грађана, изузетно важна ради поверења грађана у државу и њене институције.

С тим циљем је Више јавно тужилаштво у Београду, које има не само највећи број свих предмета у раду већ и највећи број медијски испраћених предмета, систематизовало ново радно место – саветника за односе са јавношћу, како би тачне информације о поступању у предметима медијима биле доступне благовремено, као и да би на сва питања било одговорено у складу са могућностима које дозвољава фаза конкретног поступка.

Тако је у периоду од 5. маја до 1. новембра ове године Више јавно тужилаштво у Београду медијима доставило укупно 664 информације, од чега су 232 саопштења за јавност која се свакодневно достављају новинарима и објављују на интернет страници тужилаштва, а 432 одговори на новинарска питања.

Поређења ради, у претходних шест година на сајту Вишег јавног тужилаштва у Београду била су објављена свега три саопштења.

На овај начин драстично је смањен број медијских захтева за информације од јавног значаја, а о томе већ говоре и похвале Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности које је ово тужилаштво у Београду добило у претходном периоду.

II

ОПШТИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Катарина Саичић

Виши тужилачки сарадник
Више јавно тужилаштво у Београду

ВИШЕСТРУКИ ПОВРАТ ПРЕМА КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак: Поновно вршење кривичног дела од истог учиниоца услов је за одмеравање казне у кривичном поступку коју је суд од измена и допуна Кривичног законика од 2019. године дужан да узме као отежавајућу околност. Неки га зову „правилом три ударца“. Реч је о институту од изузетног значаја у кривичном праву, имајући у виду узрок и циљ његовог увођења у Кривични законик. Узрок је да претходно издржане казне нису испуниле сврху кажњавања окривљеног, а циљ да се окривљени који се више од два пута враћа извршењу кривичног дела строже казни не би ли се постигла општа сврха кажњавања.

Кључне речи: поврат, вишеструки поврат, правило три ударца, распон прописане казне

Од измена и допуна Кривичног законика од 2019. године поновно вршење кривичног дела од истог учиниоца услов је за одмеравање казне у кривичном поступку који је суд дужан да узме као отежавајућу околност. Неки га зову „правилом три ударца“. То је институт од изузетног значаја у кривичном праву имајући у виду узрок и циљ његовог увођења у Кривични законик, а узрок је да претходно издржане казне нису испуниле сврху кажњавања окривљеног, док је циљ да се окривљени који се више од два пута враћа извршењу кривичног дела строже казни не би ли се постигла општа сврха кажњавања.

Термин „три ударца“ и увођење строже казне за „упорне“ учиниоце кривичних дела потиче из Сједињених Америчких Држава. Термин је настао коришћењем терминологије која се изворно односи на правила бејзбола, где израз „три ударца и ти си напољу“ односно избачен из игре, подразумева да се на такав начин поступа са ударацем против кога су забележена три ударца, док је законско решење у кривичном праву први пут формално уведено у Вашингтону 1993. године на јавну иницијативу у борби против насиља, чији је назив био сročен управо према правилима из бејзбола „три ударца и ти си напољу“. Тада учинилац кривичног дела, ако су испуњени услови да се сматра учиниоцем из навике, односно да је учинилац извршио кривично дело са елементима насиља са тешким степеном кривице и да је у питању учинилац који је претходно најмање два пута осуђиван, добија дуготрајну казну затвора (у већини држава САД доживотни затвор) чак иако за последње кривично дело за које му се суди није ни забрањена казна доживотног затвора.¹

Кривични законик Републике Србије познаје обични поврат, специјални поврат² и вишеструки поврат, на који начин је суду дата могућност да градацијски окривљеном одмерава казну, у зависности од тога да ли је други, трећи пут или више пута осуђиван за умишљајно кривично дело.

Изменама и допунама Кривичног законика из 2019. године, које су ступиле на снагу 01.12.2019. године чланом 55а уведен је нови институт – вишеструки поврат, који гласи:

За кривично дело учињено са умишљајем, за које је прописана казна затвора, суд ће изрећи казну изнад половине распона прописане казне, под следећим условима:

1) ако је учинилац раније два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једне године;

1 Проф. др. Милан Шкулић, *КоПра, континентално право – часопис за одржив и складан развој права*, број 4, година 4, 2020, стр. 28, 29.

2 Кривични законик РС („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19), члан 57. став 3.

2) ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година.³

Овако дефинисаним чланом законодавац је недвосмислено указао на то да раније учиниоце кривичних дела треба строже кажњавати, и то посебно учиниоце који су више од два пута осуђивани за умишљајно кривично дело. Очито је да је идеја да се каснијом пресудом постигне сврха кажњавања, имајући у виду да ранијом није постигнута. Законодавац је препознао да не сме више суду оставити опцију да разматра као факултативну отежавајућу околност ранију осуђиваност, већ да је нужно и неопходно да се учиниоцима који имају склоност ка вршењу кривичних дела изнова изрекне казна одређене висине. Намера законодавца је јасна, међутим, сматрамо да није довољно прецизирана да би у пракси могла да буде адекватно примењена.

У члану 55а прописани су услови који се односе на раније извршено кривично дело, односно осуде – и то: да је учинилац осуђиван најмање два пута, да је осуђен најмање на казну затвора у трајању од годину дана и да је осуђен за кривична дела учињена са умишљајем – као и услови који се тичу новог кривичног дела – и то: да је учинилац извршио кривично дело за које је прописана казна затвора, да је то дело учинио са умишљајем при чему се захтева да није протекло пет година од дана отпуштања учиниоца са издржавања раније казне до извршења новог кривичног дела.⁴

С тим у вези, уколико су кумулативно испуњени претходно наведени услови, поставља се питање како израчунати казну затвора изнад половине распона прописане казне.

Наведени институт је од самог увођења изазвао недоумице приликом примене у пракси. Будући да апелациони судови у

3 Кривични законик РС („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19), члан 55а.

4 Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, дванаесто допуњено издање, Београд, 2022, стр. 283.

Републици Србији нису успели да се сагласе о начину на који се израчунава казна изнад половине прописаног распона, Врховни касациони суд је на седници кривичног одељења 26.10.2020. године заузео следећи став:

„Распон прописане казне представља разлику између посебног максимума и посебног минимума запређене казне, па се половина распона прописане казне из члана 55а став 1. КЗ израчунава на тај начин што се наведена разлика подели са бројем два.“

Пребачено у формулу:

Казна = (Посебни максимум – Посебни минимум) : 2

Наиме, у *Билџену Ајелационој суда у Београду*⁵ изнети су неки од проблема до којих може довести примена наведеног става, међу којима је следећи: рачунајући по тако постављеној формули, у пракси можемо доћи до ситуације да се за кривична дела за која је запређена казна затвора од пет до 15 година изрекне казна у трајању од пет година, што се добије када се од максимума прописане казне (у овом случају 15) одузме прописани минимум (у овом случају пет), па се разлика од 10 година подели са два.

Изнети пример намеће питање шта је са ситуацијама у којима нема прописаног минимума или максимума, а затим и шта је кривично веће суда у конкретном случају ценило као распон, да ли је кривично веће Врховног касационог суда ценило нулу као полазну тачку приликом одмеравања казне, или прописани општи минимум или пак прописани посебни минимум, јер се применом тако изнетог става, а простом математичком рачуницом, не долази до испуњења интенције законодавца, већ се, као што смо видели, окривљеном изриче казна која представља посебан прописани минимум.

Сматрамо да прво треба дефинисати шта значи „распон“. Распон или опсег представља разлику између највећег и

5 *Билџен Ајелационој суда у Београду*, број 12, Београд, 2022, стр. 43.

најмањег износа у неком скупу или размак између две крајње тачке предмета изражене у јединицама мере. Када се то пренесе на казнену математику – распон представља опсег између посебног/општег прописаног минимума и посебног/општег прописаног максимума.

Уз уважавање и поштовање Врховног касационог суда као највише правосудне инстанце у Републици Србији, предлажем да се наведени став донет на седници 26.10.2020. године измени, будући да тако постављен став, са том математичком формулом, доводи до губљења сврхе кажњавања вишеструких повратника и до размимоилажења са сврхом наведеног института приликом примене у пракси, те сматрам да би наведени став требало допунити са општим прописаним минимумом и максимумом у случајевима када посебни прописани минимум и максимум нису прописани, али и са још једним математичким сабирком, који ће недвосмислено дефинисати полазну тачку распона, те да формула израчунавања казне изнад половине распона прописане казне треба да гласи:

$$\text{Казна} = \text{Посебни} / \text{Општи минимум} + (\text{Посебни} / \text{Општи максимум} - \text{Посебни} / \text{општи минимум}) : 2$$

Применом овако постављене формуле размотрићемо поново исти случај, те ћемо прво одредити шта је распон казне, распон казне је опсег између посебно прописаног минимума (пет година) и посебно прописаног максимума (15 година), из којег разлога је прописани посебни минимум полазна тачка, стога посебно прописаном минимуму (пет година) додајемо половину разлике посебног прописаног максимума и посебног прописаног минимума ($[(15 - 5) : 2 = 5]$), на који начин добијемо казну затвора од 10 година, која је еклатантно строжа од казне добијене применом става Врховног касационог суда.

Наведена формула може се применити у сваком случају, и за кривично дело за које је прописан посебни минимум или општи минимум, и за кривично дело за које је прописан посебни максимум или општи максимум. Половина распона

се може довести у питање једино код кривичних дела код којих је поред казне затвора алтернативно прописана и казна доживотног затвора, те можемо узети за пример кривично дело силовање из члана 178. став 4. КЗ: „Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година или доживотним затвором“.⁶ Међутим, сматрамо да је законодавац узео у обзир и ову ситуацију. У том случају, за тако тешко кривично дело, а у случају вишеструког поврата, суд ће или изрећи казну затвора изнад 15 година или казну доживотног затвора. Та одлука не сме бити донета само на основу једне околности – поновног вршења кривичног дела, већ суд свакако треба да узме у обзир и остале опште услове за одмеравање казне прописане чланом 54. Кривичног законика.⁷

Даље, осим недовољно дефинисаног начина рачунања распона, који је оставио простор за различита тумачења, доводимо у питање и временски фактор предвиђен у члану 55а, односно тренутак од када се има рачунати да ли је протекло пет година. Из ког разлога је законодавац, за разлику од обичног поврата, код вишеструког поврата ограничио да се рок од пет година има рачунати само од издржане казне, док је код обичног дефинисано да се има рачунати и од донете осуде? Поставља се питање шта ако окривљени који је на издржавању казне учини ново кривично дело. Да ли у том случају суд може да примени одредбе које се односе на вишеструки поврат приликом одмеравања казне или не може? Одговор ће

6 Кривични законик РС („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19), члан 178. став 4.

7 Суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу на то да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.

бити да не може, јер је законодавац јасно прописао да се рок од пет година има рачунати од дана издржане казне.

Исто тако, шта ако је окривљени пуштен на условни отпуст на којем изврши ново кривично дело са умишљајем? Да ли ће бити места примени члана 55а КЗ, код којег је као услов прописано да ново дело мора бити учињено у периоду до пет година након издржане казне? Одговор је поново одричан, јер казна формалноправно није издржана с обзиром на то да се код условног отпуста казна сматра издржаном само ако се условни отпуст не опозове, односно у таквој ситуацији доћи ће или до обавезног или до факултативног опозива условног отпуста уз примену одредаба које се односе на изрицање јединствене казне за кривично дело у стицају и одмеравање казне осуђеном лицу, али без примене члана 55а КЗ.⁸

Преузимање института из упоредног права без дефинисања смисла његовог увођења у казнену политику може довести само до опречних ставова, ограничења у примени или немогућности примене, те се стиче утисак да ће у многим ситуацијама у пракси идеја да се вишеструки учиниоци кривичних дела строже казне остати само идеја. То отвара питање да ли се може сматрати да је овако дефинисан члан донет у корист окривљеног, и која је сврха његовог прописивања ако не може да се примени увек када су за то испуњени услови.

8 *Ревизија за криминологију и кривично право*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020, стр. 13.

ПОСТУПАК ПРЕТРЕСАЊА
– ПОСЕБНИ РАЗЛОЗИ ЗА
ПРЕТРЕСАЊЕ НОЋУ
(члан 157. став 4. ЗКП)

Чињеница да у записнику о претресању стана и других просторија није посебно образложено зашто се претресање врши ноћу не чини овај доказ *a priori* незаконитим.

Из образложења

Стоји чињеница да у наведеном записнику о претресању стана и других просторија ПС Чукарица, у складу са чланом 157. став 4. ЗКП-а, није посебно образложено због чега се претресање врши ноћу. Међутим, Врховни касациони суд налази да наведена чињеница не чини овај доказ *a priori* незаконитим и да нема за последицу његово обавезно издвајање из списка предмета. Ово имајући у виду да одредбом члана 157. став 4. ЗКП-а није изричито прописано да ако у записнику о претресању није посебно образложено због чега се претресање врши ноћу, да се на том доказу не може заснивати судска одлука.

Према томе, Врховни касациони суд оцењује да је реч о повреди релативног карактера, односно да такав недостатак у записнику о претресању стана и других просторија нема увек за последицу незаконитост таквог доказа, већ је суд овлашћен да у сваком конкретном случају цени његову законитост, односно да ли је повреда одредбе члана 157. став 4. ЗКП-а од таквог значаја да тај доказ издвоји из списка предмета. У конкретном случају, нижестепени судови не образлажу значај наведене околности, већ, осим позивања на одредбу члана 157. став 4. ЗКП-а, констатују да је претрес извршен ноћу, па Врховни касациони суд налази да чињеница да у предметном

записнику о претресању стана није посебно образложено због чега је претресање вршено ноћу, сама за себе, не чини овај записник апсолутно незаконитим доказом, посебно уколико се има у виду чињеница да је претресање стана вршено уз сагласност држаоца стана, у смислу одредбе члана 158. став 1. тачка 1) ЗКП-а, [...] који након извршеног претресања није имао било каквих примедби, а осим тога и судија за претходни поступак Вишег суда у Београду, у смислу одредбе члана 160. ЗКП-а, оценио је да су у конкретном случају били испуњени услови за претресање.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 1393/2021 од 20. јануара 2022. године)

Сентенцу приредио

Никола Пантелић

заменик јавног тужиоца

Вишег јавног тужилаштва у Београду

ПРИМЕНА ОДРЕДБЕ ЧЛАНА 215. НА
НАЈСТРОЖЕ МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ
ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ
(чл. 208–209. ЗКП)

Мера забране напуштања стана у истрази не може трајати дуже од шест месеци.

Из образложења

Одредбом члана 2. став 1. тачка 23) ЗКП прописано је да се под „лишењем слободе“ подразумевају хапшење, задржавање, забрана напуштања стана, притвор и боравак у установи који се урачунава у притвор. Из наведене одредбе произлази да притвор који се издржава у притворској јединици, као и лишење слободе које се издржава у кућним условима представљају мере којима се постиже исти циљ.

Из побијаних решења јасно произлази да суд одлучујући о доношењу решења којим се продужава мера забране напуштања стана уз електронски надзор није применио одредбу члана 2. став 1. тачка 23) ЗКП, односно није ценио да се и у случају мере забране напуштања стана такође ради о лишењу слободе које не може трајати дуже од шест месеци, а сходно одредби члана 215. ЗКП у ситуацији када основни јавни тужилац у Новом Саду није подигао оптужни акт иако је Основном суду у Новом Саду поднео предлог за одређивање мере забране напуштања стана, под бројем КТ 1964/2020 од 23. јуна 2020. године, због постојања основа сумње да је окривљени извршио кривично дело разбојништво из члана 206. став 1. КЗ.

Из наведеног произлази да је окривљени А.А. лице које је лишено слободе дана 23. јуна 2020. године, а да оптужни акт

није поднет у року из члана 215. ЗКП, који је протекао дана 23. децембра 2020. године.

Одредбом члана 215. ЗКП изричито је прописано да се окривљени у истрази може задржати у притвору највише три месеца по решењу судије за претходни поступак, да веће из члана 21. став 4. ЗКП притвор може продужити највише за још три месеца, те да се окривљени мора пустити на слободу уколико до истека наведених рокова не буде подигнута оптужница.

Имајући у виду да је окривљени А.А. лишен слободе дана 23. јуна 2020. године и да је дана 23. децембра 2020. године протекао законски рок од шест месеци, а да оптужни акт против њега није поднет, то судија за претходни поступак, сходно претходно наведеном, према окривљеном није могао меру забране напуштања стана продужити за још три месеца.

Наведени правни став заузео је и Врховни касациони суд у својим одлукама Кзз 930/2017 од 26. септембра 2017. године и Кзз ОК 33/2018 од 27. децембра 2018. године.

(Пресуда Врховној касационој суда Кзз 205/2021 од 11. маја 2021. године)

Сентенцу приредила

Александра Хаџић

Тужилачки приправник

Вишег јавног тужилаштва у Београду

III
ПРВОСТЕПЕНО
КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

Др Снежана Радојичић

Заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду

ПОКУШАЈ КОД КВАЛИФИКОВАНИХ ОБЛИКА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОЈИ СУ ОДРЕЂЕНИ ВИСИНОМ ПРИБАВЉЕНЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ

Сажетак: Предметна анализа бави се питањем постојања покушаја квалификованих облика кривичних дела који су одређени висином прибављене имовинске користи у случају када није остварена прописана висина имовинске користи. Ради проналажења одговора на наведено питање у раду су анализирана различита становишта која су заступљена у судској пракси и дати су примери различитих одлука у судским предметима. Према једном становишту, могућ је покушај квалификованих облика кривичног дела и у случају када није остварена прописана висина имовинске користи, док је, према другом становишту, могућ само покушај основног облика оваквих кривичних дела док покушај квалификованих облика није могућ ако није остварена прописана висина имовинске користи јер постигнута имовинска корист не представља последицу, већ квалификаторну околност дела, па ако није постигнута, нема ни тог кривичног дела. На крају анализе изложени су закључци до којих се дошло у овом раду који су усмерени на уједначавање поступања у судској пракси поводом овог питања да се не би, као до сада, доносиле различите одлуке.

Кључне речи: квалификован облик кривичног дела, висина имовинске користи, покушај, квалификаторна околност, последица

Поставља се питање: Да ли је могућ покушај квалификованих облика кривичних дела који су одређени висином

прибављене имовинске користи у случају када није остварена прописана висина имовинске користи? Наведено питање је изузетно актуелно и значајно за правилну и уједначену примену права, имајући у виду да се на основу истог прописа, али различите правне аргументације, доносе различите судске одлуке. Наиме, анализирајући судску праксу, уочено је различито поступање, па се према једном становишту, окривљени оглашавају кривим у случају покушаја квалификованих облика кривичног дела и у случају када није остварена прописана висина имовинске користи, а према другом становишту, покушај основног облика оваквих кривичних дела могућ је и кажњив док покушај квалификованих облика није могућ ако није остварена прописана висина имовинске користи, јер постигнута имовинска корист не представља последицу, већ квалификаторну околност дела, па ако она није постигнута, нема ни тог кривичног дела.

Ради налажења одговора на наведено питање, као и ради детаљније анализе, узећемо за пример кривично дело *Измуца* из члана 214. КЗ-а. Наиме, основни облик кривичног дела *Измуца* из члана 214. став 1. КЗ-а састоји се у принуди другог лица да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине силом или озбиљном претњом,¹ у намери да се себи или другоме прибави противправна имовинска корист, а квалификовани облик из става 2. овог кривичног дела постоји уколико је делом из става 1. тог члана прибављена имовинска корист у износу који прелази четристо педесет хиљада динара, односно квалификовани облик из става 3. овог кривичног дела постоји уколико је прибављена имовинска корист у износу који прелази милион и петсто хиљада динара. Овде се квалификаторна околност везује за висину прибављене противправне имовинске користи, а ова околност треба да је обухваћена умишљајем учиниоца.

Према томе, радња извршења овог кривичног дела састоји се у принуђивању другог лица.² То је психолошка делатност

1 З. Стојановић, „О појму претње у кривичном праву“, НБП, *Журнал за криминалистичку и праву*, Београд, 2013, стр. 1–16.

2 Б. Чејовић, В. Миладиновић, *Кривично право, Посебни део*, Ниш, 1995, стр. 326.

утицања на вољу другог, у смислу да се он принуди да нешто учини (да предузме радњу чињења, активну, позитивну радњу – комисивни деликт) или не учини (да предузме радњу нечињења, пропуштања, пасивну, негативну радњу – омисивни деликт) противно својој донетој одлуци. Битно је да се овим принуђивањем причињава штета за имовину пасивног субјекта (оштећеног) или неког трећег лица.³ Сила и претња се у радњи извршења кривичног дела изнуде не појављују самостално,⁴ већ се појављују као средство или начин извршења кривичног дела. Циљ њихове примене јесте да се пасивни субјект принуди да сам нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине.

Последица овог кривичног дела састоји се у томе што је принуђено лице доведено у стање (лишености слободе одлучивања о својим поступцима) у коме нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, што овом кривичном делу даје карактер имовинског криминалитета.⁵ Дело је свршено кад је употребом силе или озбиљне претње неко лице принуђено да учини нешто на штету своје или туђе имовине, за његово постојање није неопходно да је учинилац дела тиме прибавио за себе или другог противправну имовинску корист, али мора постојати таква намера. Сама употреба силе или претње у овој намери представља покушај овог дела, за који се кажњава.⁶ Одредба члана 30. КЗ-а прописује постојање покушаја извршења кривичног дела у ситуацији када неко с умишљајем започне извршење кривичног дела, али га не доврши. Реална опасност повреде или угрожавања заштићеног добра, као и обим и интензитет испољене криминалне воље на страни учиниоца за проузроковање последице предузетом

-
- 3 М. Радовановић, М. Ђорђевић, *Кривично право, Посебни гео*, Београд, 1977, стр. 301.
 - 4 З. Стојановић, *Коментар Кривичној законика*, Службени гласник, Београд, стр. 407.
 - 5 В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни гео*, Београд, 2010, стр. 112–113.
 - 6 Љ. Лазаревић, *Коментар кривичној законика РС*, Савремена администрација, Београд, 2006, стр. 598.

радњом извршења чине суштину покушаја и основ кажњивости његовог учиниоца.⁷

Покушај овог кривичног дела изнуде, који се кажњава, постоји у случају када је започета радња извршења, али није довршена, и то не у смислу добровољног одустанка, већ у случају када је сила или претња упућена пасивном субјекту, али он није под њиховим утицајем учинио нешто на штету своје или туђе имовине, с тим што је постојала имовинска намера код учиниоца овог дела, односно намера прибављања противправне имовинске користи.⁸ Дакле, покушај кривичног дела изнуде постоји уколико пасивни субјект није урадио оно што се од њега захтева, било да су на такво његово деловање утицали спољни чиниоци (наилазак полиције, тј. хапшење окривљеног) или лични, унутрашњи чиниоци (пролазак страха, или немогућност да скупи новац и сл.). Оно што је битно за покушај јесте да је дошло до измене воље пасивног субјекта с једне стране, макар и делимично, а с друге, да је окривљени започео радњу извршења.

Дакле, кривично дело изнуде подразумева нужни субјективни елеменат – намеру учиниоца да себи или другом прибави противправну имовинску корист. У погледу схватања намере,⁹ у кривичноправној доктрини појам намере повезан је са остварењем неког даљег, будућег циља радње, који се налази ван обележја бића кривичног дела. По правилу, то је нека даља последица. Код појединих кривичних дела законодавац прописује да радња представља кривично дело само уколико постоји одговарајућа намера као субјективно обележје бића кривичног дела. У доктрини је прихваћено схватање да присуство намере претпоставља директни умишљај, као што је то у случају кривичног дела изнуде.

7 Д. Јовашевић, „Покушај у европском кривичном праву“, *Сџрани ѓравни живој*, број 2/2011, Београд, стр. 117.

8 Н. Мрвић Петровић, *Кривично ѓраво, Посебни гео*, Београд, 2016, стр. 215.

9 У том смислу, Ф. Бачић (1980), 255, Група аутора, редактор Љ. Лазаревић, *Коменџар Кривичној закона СРЈ*, Београд, 1995, стр. 90. и З. Стојановић (2015), 104, Н. Делић, *Воља и намера у срјском кривичном ѓраву, Казнена реакција у Србији*, Шести део, Београд, 2016, стр. 107.

Одредбом члана 27. КЗ-а прописује се одговорност за тежу последицу, односно да „када је из кривичног дела произашла тежа последица због које закон за то дело прописује тежу казну, та се казна може изрећи ако је учинилац у односу на ту последицу поступао из нехата, а и с умишљајем ако тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела“. Тежи облици кривичног дела изнуде су квалификовани висином прибављене имовинске користи и у односу на ову околност треба да постоји умишљај учиниоца. Притом, квалификаторна околност мора бити потпуно чињенично одређена у опису дела да би из тог и таквог описа произашла тежа квалификација дела.¹⁰

Дакле, према једном становишту које је заступљено у судској пракси, покушај квалификованог облика кривичног дела изнуде је могућ. Као аргументација за такво становиште наводи се да су се у радњама окривљеног стекла сва обележја овог кривичног дела у покушају, јер је у намери да себи прибави противправну имовинску корист у износу који прелази четристо педесет хиљада динара, односно милион и петсто хиљада динара, покушао да претњом принуди оштећене да му на штету своје или туђе имовине нешто учине или не учине, а оштећени нису урадили оно што се од њих захтева због спољних или унутрашњих чинилаца. Намера да се прибави противправна имовинска корист као субјективни елемент кривичног дела везана је за одређени новчани износ или материјалну корист, те уколико је намера била усмерена на прибављање противправне имовинске користи из квалификованог облика, извлачи се закључак да се ради о покушају кривичног дела. Чланом 30. КЗ-а прописано је да покушај постоји уколико неко с умишљајем започне кривично дело, али га не доврши, као у наведеном случају, с обзиром на то да оштећени нису урадили оно што је окривљени желео и због чега им је претио. Према томе, умишљајна радња је започета, али није довршена, па је дело остало у покушају, с тим што је за правну оцену од значаја квалификаторни износ који је

10 Пресуда Врховног касационог суда Кзз бр. 85/2016 од 16. марта 2016. године.

учинилац покушао да изнуди, односно износ од преко четросто педесет хиљада динара или преко милион и петсто хиљада динара, али до тога није дошло и последица није наступила.

Анализирајући судску праксу потврђује се напред изнети став, па је тако пресудом Апелационог суда у Новом Саду бр. Кж1 1476/15 од 03.03.2016. преиначена пресуда Вишег суда у Новом Саду бр. К 264/14 од 28.09.2015, којом је окривљени оглашен кривим за кривично дело *Изнуда* из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а, у погледу правне квалификације заузевши став да се у конкретном случају ради о покушају наведеног кривичног дела.¹¹

Поред тога, пресудом Вишег суда у Нишу оглашен је кривим оптужени што је у намери да себи прибави противправну имовинску корист, претњом започео извршење кривичног дела, те је од оштећеног преко мобилног телефона тражио износ од 50.000 евра, а након тога је оптужени слао још неколико порука оштећеном следеће садржине: уколико оштећени за до три дана не донесе новац, износ му се увећава на 100.000 евра. Оптужени је оглашен кривим за кривично дело изнуде из члана 214. став 3. КЗ-а, у вези са ставом 1. КЗ-а, у покушају, у вези са чланом 30. КЗ-а и осуђен је на казну затвора у трајању од 3 (три) године и новчану казну (у складу са чланом 48. став 2. КЗ-а).¹²

Пресудом Вишег суда у Београду К бр. 241/17 од 20.04.2018. оптужени је оглашен кривим због кривичног дела *Изнуда у љокушају* из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а, у вези са чланом 30. КЗ-а и осуђен на казну затвора у трајању од 4 (четири) године, што је, у намери да себи прибави противправну имовинску корист, претњом покушао да принуди оштећеног да му на штету своје имовине исплати новац у износу од 77.000 евра, у динарској противвредности 3.411.376,20 динара, након чега је оштећени обавестио полицију. Пресуда је потврђена пресудом Апелационог суда у Београду Кж1 670/18 од 23.09.2019. године.

11 *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, број 7/2016, Intermex, Београд.

12 Пресуда Вишег суда у Нишу, 1К. бр. 92/17 од 18. децембра 2017. године.

Овакав став је заступљен и у бројним другим примерима у судској пракси, па је тако пресудом Вишег суда у Београду К бр. 4023/2010 од 06.07.2020. оптужени оглашен кривим због кривичног дела *Изнуда у покушају* из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а, у вези са чланом 30. КЗ-а, као и у пресуди Вишег суда у Београду К бр. 295/2018 од 29.10.2020, којом су оптужени оглашени кривим због кривичног дела *Изнуда у покушају* из члана 214. став 3, у вези са ставом 1. КЗ-а у вези са чл. 30. и 61. КЗ-а и осуђени на казну затвора у трајању од 3 (три) године.

Даље, као пример наводимо пресуду Апелационог суда у Новом Саду Кж1 536/19 од 26.06.2019, којом је одбијена као неоснована жалба вишег јавног тужиоца у Зрењанину и браниоца оптуженог и потврђена пресуда Вишег суда у Зрењанину К 47/17 од 05.04.2019. године, а том првостепеном пресудом је окривљени оглашен кривим за кривично дело изнуде у покушају, из члана 214. став 3. у вези са ставом 1, у вези са чланом 30. КЗ-а. Овом пресудом је утврђено да је окривљени започео радњу извршења кривичног дела тако што је у намери да себи прибави противправну имовинску корист претњом покушао да другог принуди да нешто учини на штету своје имовине (ако не уплати новчани износ од 30.000 евра), а делом би била прибављена имовинска корист у износу који прелази 1.500.000,00 динара и да је, поступајући у тој намери, предузео инкриминисану радњу извршења, али да до наступања последице није дошло.

Као пример се може навести и пресуда, али за лакши облик кривичног дела изнуде из члана 214. став 2. у вези са ставом 1. и чл. 30. и 33. КЗ-а, и то Апелационог суда у Новом Саду Кж1 660/20 од 26.11.2020. године којом су одбијене жалбе бранилаца окривљених и потврђена је пресуда Основног суда у Суботици К-627/2019 од 23.06.2020. године. У овом предмету су двојица окривљених заједнички покушали у намери прибављања противправне имовинске користи да претњом принуде оштећену да нешто учини на штету своје имовине, али како су откривени, кривично дело је остало у покушају, јер је умишљајна радња извршења започета, али није довршена,

с тим што је за правну оцену од значаја квалификаторни износ с обзиром на то да су покушали да принуде оштећену да им преда новчани износ од 6.000 евра, према времену извршења у динарској противвредности од 649.000,00 динара, али до тога није дошло и последица није наступила.

Такође, пресудом Апелационог суда у Новом Саду Кж1 823/19 од 11.09.2019. године одбијене су као неосноване жалбе Основног јавног тужилаштва и браниоца оптуженог и потврђена је пресуда Основног суда у Старој Пазови К-767/16 од 07.06.2019. године. Првостепеном пресудом у поступку дозвољеног понављања кривичног поступка делимично је стављена ван снаге, и то само у делу одлуке о казни, ранија правноснажна пресуда и за кривично дело *Изнуга у љокушају*, из члана 214. став 2. у вези са ставом 1, и члана 30. КЗ-а, а из чињеничног описа произлази да је окривљени радњу извршења тог кривичног дела с умишљајем започео употребом силе и претње покушавајући да принуди оштећеног да му на штету своје имовине преда износ од 6.000 евра, у динарској противвредности 562.811,40 динара, при чему је оштећеном нанео лаке телесне повреде задавањем удараца, али кривично дело није довршено, односно остало је у покушају.

У вези с покушајем других имовинских кривичних дела, указујемо посебно на пресуду Апелационог суда у Новом Саду Кж1 68/21 од 18.02.2021, којом су одбијене жалбе Основног јавног тужиоца у Шапцу и браниоца окривљеног и потврђена првостепена пресуда, а том пресудом је окривљени оглашен кривим за кривично дело превара у покушају из члана 208. став 4. у вези са ставом 1. у вези са чланом 30. КЗ-а. И у овом случају окривљени је предузео радњу извршења квалификованог облика кривичног дела довођењем и одржавањем у заблуди оштећеног лажним приказивањем чињеница како би на штету своје имовине предузео одређену радњу, али до наступања последице у виду имовинске штете у износу од 2.094.054,00 динара није дошло, тако да је остварен покушај кривичног дела. Као пример за покушај кривичног дела уцене из члана 215. став 2. КЗ-а може се навести пресуда Апелационог суда у

Новом Саду бр. КЖ1 1476/15 од 03.03.2016, којом је преиначена пресуда Вишег суда у Новом Саду К бр. 264/14 од 28.09.2015. године у погледу правне квалификације, заузевши став да је кривично дело у конкретном случају остало у покушају. У овом предмету је окривљени покушао да претњом принуди оштећеног да на штету своје имовине исплати новац, али оштећени се обратио полицији, па се према ставу заузетом у другостепеној пресуди процес извршења кривичног дела зауставио на упућивању претњи и извршено дело је остало у покушају, јер је окривљени у намери да себи прибави противправну имовинску корист покушао претњом да принуди оштећеног да на штету своје имовине исплати новац, а тај захтев оштећени, без обзира на претње, није прихватио и обратио се полицији за помоћ.¹³

Ови примери судских предмета потврђују наведено становиште, а таквих примера има још у судској пракси, па су тако у више предмета Апелационог суда у Новом Саду, као што су Кж1 821/19, Кж1 1035/16 и др., донете правноснажне пресуде за назначена кривична дела учињена у покушају.

Оваквом становишту говоре у прилог и ранији примери из судске праксе. Тако је оптужени оглашен кривим за кривично дело *Изнуда у љокушају* из члана 180. став 2. у вези са ставом 1. КЗС-а, у вези са чланом 19. ОКЗ, у случају када је у намери да себи прибави противправну имовинску корист покушао озбиљном претњом да принуди оштећеног да му на штету своје имовине преда 40.000 евра, па је оштећени о томе обавестио полицију и, по њиховом упутству, оставио како му је оптужени наложио торбу, у којој је уместо новца био упакован папир, на месту које му је одредио оптужени, који је приликом преузимања торбе лишен слободе.¹⁴

Према другом становишту, које је поводом истог питања заступљено у судској пракси, само покушај основног облика

13 *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, број 7/2016, Intermex, Београд.

14 Пресуда Окружног суда у Београду Кж 3593/03 од 22. децембра 2003. и пресуда Четвртог општинског суда у Београду К бр. 1307/03 од 22. септембра 2003. године.

оваквих кривичних дела јесте могућ и кажњив, док покушај квалификованих облика није могућ ако није остварена прописана висина имовинске користи, јер постигнута имовинска корист не представља последицу, већ квалификаторну околност дела, па ако она није постигнута, нема ни тог кривичног дела.

Тако је пресудом Основног суда у Рашкој К бр. 111/17 од 22.11.2018, окривљени оглашен кривим због кривичног дела *Недозвољена трговина у покушају* из члана 243. став 4. у вези са ставом 1, у вези са чл. 30. и 33. КЗ-а, а та правна квалификација је прихваћена и у пресуди Вишег суда у Краљеву КЖ1 бр. 39/2019 од 19.07.2019. године. Према чињеничном опису радње извршења, произлази да је окривљени немајући овлашћење за трговину набавио робу у већој вредности у сврху продаје и с умишљајем покушао да постигне имовинску корист која прелази износ од 450.000,00 динара, поступајући с намером да злато и сребро у количини ... прода непознатим лицима ... и да прерадом злата у накит и његовом продајом постигне корист у износу од ..., у чему су га спречили радници царине. Међутим, према становишту Врховног касационог суда, поступајући по захтеву за заштиту законитости браниоца окривљеног, покушај квалификованог облика кривичног дела *Недозвољена трговина* из члана 234. став 4. није могућ ако није постигнута имовинска корист која прелази 450.000,00 динара, јер постигнута имовинска корист не представља последицу, већ квалификаторну околност дела, па ако она није постигнута, нема ни тог кривичног дела које одговара и језичком тумачењу наведене законске одредбе, јер је у ставу 4. члан 243. КЗ-а наведен свршен глагол „ако је учинилац постигао имовинску корист која прелази износ од 450.000,00 динара“.¹⁵

У том смислу, према налажењу Врховног касационог суда у пресуди Кзз бр. 40/2020 од 18.02.2020. године покушај квалификованог облика кривичног дела злоупотреба службеног положаја из чл. 359. ст. 2. и 3. КЗ није могућ ако није остварена тим ставовима прописана висина имовинске користи јер имовинска

15 Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1365/2019 од 18.06.2020. године, Intermex, Београд.

корист не представља последицу, већ квалификаторну околност тог дела, што одговара и језичком тумачењу текста наведених законских одредби, јер је у ставу 3. наведен свршен глагол „ако је прибављена имовинска корист у износу...“ Према оцени Врховног касационог суда, повређен је кривични закон из члана 439. тачка 1. ЗКП-а на штету окривљеног.¹⁶

Даље, као пример наводимо пресуду Врховног касационог суда Кзз бр. 710/2021 од 20.10.2021, где је заузето становиште да покушај кривичног дела изнуде из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а није могућ, јер није остварена прописана висина имовинске користи. Према чињеничном опису радње извршења, произлази да је окривљени МЈ у намери да себи прибави противправну имовинску корист, која прелази милион и пет стотина динара, претњом покушао да принуди оштећену ЛВ да му на штету своје имовине преда износ од 30.000 евра, упућујући јој озбиљне претње преко СМС порука, као и да је покушао да принуди оштећеног АБ да му на штету своје имовине преда износ од 20.000 евра, тако што је оштећеном слао СМС поруке и захтевао новац, упућујући му озбиљне претње, али започето дело није довршио јер су оштећени, озбиљно схватајући претње те уплашени за своју безбедност и безбедност своје породице, ове догађаје пријавили полицији. По налажењу Врховног касационог суда, у овако описаним радњама окривљеног стичу се сви битни елементи кривичног дела *Изнуда у љокушају* из члана 214. став 1. у вези са чланом 30. КЗ-а. Ово стога што покушај квалификованог облика кривичног дела изнуде из члана 214. став 3. у вези са ставом 1, у вези са чланом 30. КЗ-а није могућ. То значи да, у ситуацији када противправна имовинска корист, прописана чланом 214. став 3. КЗ-а није остварена, неће постојати покушај овог облика кривичног дела с обзиром на то да постигнута имовинска корист не представља последицу, већ квалификаторну околност, па уколико није постигнута, нема ни покушаја извршења тог кривичног дела, што одговора и језичком тумачењу текста законских одредби из члана 214.

16 *Билтен Врховној касационој суда*, број 1/2021, Intermex, Београд.

КЗ-а, јер је у ставу 3. наведен свршен глагол „ако је прибављена имовинска корист у износу који прелази 1.500.000,00 динара“.

Према томе, покушај основног облика је могућ и кажњив. Међутим, покушај квалификованих облика није могућ. Ако имовинска корист није остварена у прописаном износу, нити је у том износу наступила штета, неће постојати покушај тежег дела. Постигнута имовинска корист не представља последицу већ објективни елемент – квалификаторну околност кривичног дела, па уколико није постигнута, нема тог облика дела па није могућ ни покушај, већ се ради о свршеном облику дела чија је висина користи остварена. То одговара и језичком тумачењу ових квалификованих облика кривичних дела „ако је прибављена (свршен глагол) имовинска корист у износу...“ Уколико би се погрешно прихватило прво становиште, односно постојање покушаја квалификованих облика кривичног дела, у том случају би се у суштини утврђивала намера учиниоца, а намера више није њихово обележје и био би повређен кривични закон на штету окривљеног. Дакле, овде није реч о покушају са аспекта радње и последице, и у том случају би покушај био могућ већ са аспекта примене права.

У том смислу, надамо се да ће се по овом питању уједначити поступање у судској пракси, те да се неће доносити различите судске одлуке, као што је то био случај до сада, јер би то, по нашем мишљењу, представљало неприхватљив вид проширивања „криминалне зоне“ ван законом постављених граница.

ЗАБРАНА АНАЛОГНЕ ПРИМЕНЕ
ЗАКОНА О ОРУЖЈУ И МУНИЦИЈИ
(члан 348. став 3. КЗ)

Закон о оружју и муницији РС не се може аналогно примењивати у погледу одређивање „мање“ количине оружја код кривичног дела из члана 348. КЗ

Из образложења

Из списка предмета утврђује се да је оптужницом ВЈТ у Београду Ктo. бр. 16/22 од 20. јануара 2022. године, окривљеном [...] стављено на терет извршење кривичног дела неовлашћена производња, држање, ношење и стављање у промет оружја и експлозивних материја из члана 348. став 3. КЗ, због постојања основане сумње да је окривљени у време и на месту ближе описано у диспозитиву оптужнице неовлашћено држао ватрено оружје, и то један пиштољ са натписом *Basque*, калибра 7,65 x 17 мм, фабрички број је очитан у форми 325 са припадајућим оквиrom, у којем се налазило седам метака и већу количину муниције, 72 метка калибра 7,65 x 17 мм, те да је првостепени суд, налазећи да се наведена количина муниције не сматра већом количином у смислу кривичног дела за које се окривљени терети у овом кривичном поступку, већ о мањој количини муниције, због чега се у радњама окривљеног стичу обележја бића кривичног дела из члана 348. став 1. КЗ донео решење којим се огласио стварно и месно ненадлежним за поступање у овој кривичноправној ствари.

Међутим, овакав закључак првостепеног суда се за сада не може прихватити, јер по налажењу Апелационог суда у Београду, а како се то основано и жалбом јавног тужиоца ВЈТ у Београду истиче, Кривични законик и Закон о оружју

и муницији РС, не предвиђа шта се има сматрати већом количином оружја и муниције код кривичног дела из члана 348. став 3. КЗ, док примена аналогije са чланом 42. став 5. Закона о оружју и муницији, који прописује шта се има сматрати „мањом количином“ за превоз оружја и муниције у конкретном случају и по оцени овог суда није оправдана, јер се ради о различитим заштитним објектима и различитом степену друштвене опасности код ових облика кривичног дела.

(Решење Апелационој суда у Београду Кж2 2004/2022 од 21. септембра 2022. године)

Сентенцу приредила

Светлана Милићевић

Виши тужилачки сарадник
Вишег јавног тужилаштва у Београду

IV
ДРУГОСТЕПЕНО
КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ

Мр Мирослав Симић

Заменик јавног тужиоца у
Вишем јавном тужилаштву у Београду

СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ

Сажетак: Анализа овог кривичнопроцесног института извршена је на два начина. Прво, сагледавањем одлука овог тужилаштва у појединим предметима које смо решавали по приговорима на решења подручних основних јавних тужилаштва и решавања сукоба надлежности. Друго, анализом других доступних одлука и анализом предмета овог тужилаштва у којима је подигнута оптужница а још није донета првостепена пресуда, и то углавном у предметима тзв. криминалитета белог оковратника, тј. кривичних дела против службене дужности. При томе смо се углавном освртали на дужину трајања поступка са аспекта рада по предметима основних јавних тужилаштва јер смо анализом судске праксе како Врховног касационог суда, тако у мањој мери и Европског суда за људска права, дошли до закључка да се разумни рок рачуна од тренутка када осумњичени сазна да је против њега поднета кривична пријава јавном тужиоцу и да тужилац ради по том предмету. Дат је у два дела, у првом се указује на то да јавни тужилац треба активније да поступа у предметима, а у другом су изнети предлози за измену позитивноправних прописа.

Кључне речи: разуман рок, поступак, предмет, време трајања, повреда права

УВОДНА ИЗЛАГАЊА

Овај правни термин, иако одавно присутан у нашој теорији кривичног права,¹ своју улогу у правном систему

1 Мр Мирослав Симић, „Јавни тужилац као субјекат ефикасности поступања у посебним кривичним поступцима“, у: Група аутора, *Улога јавног тужиоца*

Републике Србије добио је доношењем „посебног закона“ – Закона о заштити права на суђење у разумном року,² иако се он дефинише и другим општим правним актима, донетим пре тог закона.³

У кривичном процесном праву он је посебно дефинисан у члану 14. Законика о кривичном поступку, који под истим насловом као и овај рад предвиђа: „Суд је дужан да кривични поступак спроведе без одуговлачења и да онемогући сваку злоупотребу права усмерену на одуговлачење поступка. Кривични поступак против окривљеног који је у притвору је хитан.“ На овај начин творац ЗКП је конкретизовао уставни принцип. Ипак, поставља се питање да ли су законодавац и уставотворац могли и хтели да општеприхваћени међународноправни принцип уведу у наш правни поредак у краћем – разумнијем року, јер је Европска конвенција о основним људским правима и слободама донета далеке 1950, Устав 2006, а ЗКП 2011. године. С обзиром на одредбу члана 6. став 1. Конвенције којом се предвиђа: „Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама, или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона“, може се поставити питање и могућности или и директне примене Конвенције.

Као што смо се претходно дотакли дилеме примене Конвенције, поставља се питање: кога обавезује Конвенција у кривичном процесном праву?

Из језичког тумачења цитиране уставне одредбе и одредбе ЗКП произлази да Конвенција обавезује само суд да поступа

у њавном сисџему, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2010, стр. 248–284.

2 „Службени гласник РС“, број 40/15.

3 Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, број 98/06) у члану 32. под називом „Право на правично суђење“ предвиђа: „Свако има право да независан, непристрасан и законом већ установљен суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега“ (курзив М. С.).

у разумном року. С друге стране, циљним тумачењем, како Конвенције тако и Закона о заштити права на суђење у разумном року, доћи ћемо до закључка да Конвенција обавезује и јавног тужиоца као странку у кривичном поступку да примењује принцип разумног рока у својим предметима. Јер, иако се у члану 2. став 2. *lex specialisa* наводи: „Јавни тужилац као странка у кривичном поступку нема право на суђење у разумном року“, управо се циљним тумачењем како овог закона, а тако и ЗКП, па и његовог члана 14, долази до супротног закључка – да принцип суђења у разумном року обавезује и јавног тужиоца. На то упућују како друге одредбе Закона о заштити права на суђење у разумном року,⁴ тако и друге бројне одредбе ЗКП у којима се говори о претходном поступку и поступку истраге. Такође, и тумачењем члана 6. став 1. Конвенције доћи ће се до истог закључка, јер је носилац „кривичне оптужбе“ у великом броју случајева јавни тужилац. Осим тога, када оштећени покрене поступак за утврђивање повреде овог права, суд се неће обазирати само на део кривичног поступка након подношења оптужног акта већ и на поступак који му је претходио а спроводио га је јавни тужилац.

ПОЈАМ РАЗУМНОГ РОКА

Шта се подразумева под разумним роком? Начелно, могло би се рећи да је овај новоформирани правни појам уопште, а посебно у кривичном процесном праву, постао „правни стандард“, као што су на пример појмови у кривичном материјалном праву „имовина већег обима“, „већа количина оружја“ за које Врховни касациони суд даје начелна правна становишта. У правној теорији разуман рок се дефинише на следећи начин: „Разумни рок је онај временски период који је оптимално потребан да се отклони правна неизвесност о постојању неког права или обавезе, односно да се отклони сумња о основаности оптужбе против неког лица.

4 Тако се у члану 1. став 3. тог закона наводи „судска заштита овог права укључује и истрагу коју у кривичном поступку спроводи јавни тужилац“

Правна сигурност је императив који захтева да суђења не трају дуже него што је оптимално потребно, управо ради отклањања ове правне неизвесности.⁵

У сваком случају, разумни рок је питање које се решава *ad hoc* у зависности од свих релевантних околности конкрет-ног предмета. Ипак, постоје теоријска схватања о дужини тог рока. Тако, у нормалним (једноставним) предметима разумним роком сматра се трајање поступка до две године, у приоритетним предметима разумним роком сматра се краћи рок трајања поступка (и испод две године), а у сложенијим предметима разумни рок може бити и дужи од две године (на пример 36 месеци за сложеније кривичне предмете). Рокови су дужи ако је поступало више инстанци, али се вишеструко враћање и вишеструко укидање одлука сматра кршењем овог права. Посебно се цене периоди неактивности органа власти (судова и других државних органа), а кршења права на суђење у разумном року нема ако је сам подносилац допринео дужем трајању поступка.⁶

За правилну оцену разумног рока веома је битно утврдити када почиње и када се завршава поступак.

Време трајања поступка представља његово укупно трајање од подношења иницијалног акта којим се поступак покреће, односно дана доношења акта када се поступак сматра покренутим, па до достављања правоснажне одлуке, односно одлуке донете по ванредном правном леку. То представља шире тумачење почетка и краја рока и односи се како на судске, тако и на поступке пред јавним тужиоцем. Релевантан рок се дакле везује за почетак и крај поступка. При томе, поступак се посматра у целини. Приликом оцене постојања повреде права на суђење у разумном року посматра се целина поступка, па стога суд не може да раздвоји поступак и оцени да је до повреде права на суђење у разумном

5 Катарина Манојловић-Андрић, Љубица Милутиновић, Снежана Андрејевић, Вања Родић, Мајда Кршикапа, Милан Бајић, *Кријеријуми за оцену повреде права на суђење у разумном року*, Савет Европе, стр. 9

6 Снежана Андрејевић, „Право на правично суђење“, *Билтен судске праксе ВСС*.

року дошло само у жалбеном поступку.⁷ Почетак поступка се везује за појам кривичне оптужбе, коју треба схватити у ширем смислу,⁸ а не само као оптужницу, односно оптужни предлог у формалном смислу. „Кривична оптужба“ је свако званично обавештење које надлежни државни орган даје појединцу о наводима да је он осумњичен за кривично дело или неки други акт који садржи импликацију таквог навода и који на сличан начин суштински утиче на положај осумњиченог. Такође, преткривични, то јест предистражни и истражни поступак треба посматрати као целину.⁹ У складу са праксом Европског суда за људска права, почетак релевантног периода у кривичним стварима приликом оцене „разумног рока“ везује се за тренутак у којем је то лице постало свесно да је осумњичено за кривично дело.¹⁰ При томе, будући да ћемо у овом раду анализирати само разумни рок који се односи на рад по кривичним пријавама и извештајима јавног тужиоца у КТ, па и у КТР и КТН предметима, сматрамо да је тај рок за јавног тужиоца од дана пријема кривичне пријаве, односно извештаја, па до дана доношења коначне јавнотужилачке одлуке. Коначном одлуком се сматрају оптужни акт, наредба о обустави истраге, решење о одбачају кривичне пријаве и службена белешка којом се архивира предмет.

АНАЛИЗА ПОСТУПАЊА У РАЗУМНОМ РОКУ

У наредним редовима даћемо своје виђење поступања у разумном року, које смо формирали на основу рада по предметима које смо решавали по приговорима на одлуке подручних основних јавних тужилаштава и решавања сукоба надлежности.

7 Сентенца из решења Врховног касационог суда Рж г 440/2015 од 15.01.2016, утврђена 30.05.2016. године на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року.

8 Тако Ивана Рогана у приручнику за примену члана 6. Европске конвенције о људским правима у издању Савета Европе на страни 23. наводи: „Период који треба узети у обзир почиње од тренутка када је лице оптужено и то оптужење има материјално значење.“

9 Сентенца из решења Врховног касационог суда Рж к 148/2015 од 17.11.2015, утврђена 30.05.2016. године на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року.

10 *Водич – суђење у разумном року*, Уставни суд Босне и Херцеговине, стр. 24.

У истрази против ЗК и ЈМ, који је током истраге умро, а због кривичног дела преваре из члана 208. став 4. у вези са ставом 1. КЗ, поступак је обустављен против окр. ЗК због наступања апсолутне застарелости. Кривично дело је извршено у периоду од јула до октобра 2010, и 10.12.2010. године поднет је предлог суду за предузимање одређених истражних радњи, а касније је извршена преквалификација. Суд је испитао више сведока оштећених, али је истрага прекинута због тога што је окр. ЈМ био у бекству. Због измена ЗКП 2013. истрага је постала надлежност јавног тужилаштва, а не суда, али је суд наставио да поступа у овом предмету и после тог рока, те је 2018. доставио тужилаштву списе, а оно је убрзо ставило предлог за допуну истраге. Суд је 25.06.2019. доставио ОЈТ своје истражне списе иако је то могао учинити још у септембру 2013, али ОЈТ није ништа радио по том предмету до доношења одлуке о одустанку од даљег кривичног гоњења 25.10.2021, иако је апсолутна застарелост наступила у октобру 2020. године!¹¹

У предмету против НП због кривичног дела фалсификовања исправе из члана 355. став 2. у вези са ставом 1. КЗ, надлежно ОЈТ је пријаву Тужилаштва за организовани криминал, преко Апелационог јавног тужилаштва у Београду, примило 04.02.2017. године. Прикупљена су потребна обавештења, и њих је полиција доставила ОЈТ 24.10.2018. године. Пре тога је 16.05.2018. саслушан осумњичени, а потом није прикупљано ништа ново, нити су извођени други докази, да би тек 28.12.2021. било донето решење о одбачају кривичне пријаве!¹²

У предмету против НБ због кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја из члана 289. став 1. КЗ, које је извршено 04.10.2016, надлежно ОЈТ је по пријему извештаја о саобраћајној незгоди, без записника о увиђају, скице лица места и фото-документације из КТР уписника, вршило прво провере о евентуалној осуђиваности окр., прекршајној кажњивости и проласку кроз централну евиденцију без провере о повредама

11 Предмет овог ВЈТа КТПО 81/22.

12 Предмет овог ВЈТа КТПО 91/22

оштећене, што је битан услов за постојање пријављене инкриминације, те је након тога отпочео поступак доказних радњи. Више пута је тражен писани доказ о повредама и он је два пута стигао, при чему ОЈТ није ургирало поступање од надлежне медицинске установе, а постоји знатан протек времена између пристизања тражених података. Тако је 08.02.2018. и 21.06.2021. стигло лекарско уверење! Потом је судскомедицинско вештачење обављено тек 22.12.2021. и два дана након тога, 24.12.2021, донето је оспорено решење о одбачају кривичне пријаве. Дакле, поступак провере – прикупљања доказа, укључујући и поступак доказних радњи у којима су саслушани окр. и ошт. и где је обављено судскомедицинско вештачење, трајао је дуже од пет година за кривично дело са запрећеном казном затвора до три године.¹³

У предмету против ЋП због кривичног дела преваре из члана 208. став 1. КЗ које је извршено – започето 30.12.2014. и настављено 10.06.2016. – надлежно ОЈТ је предмет примило 05.07.2016, потом је годину дана касније отпочело прикупљање потребних обавештења, да би тек у мају 2021. кроз поступак доказних радњи саслушали окривљеног и након тога у децембру 2021. испитали сведока – оштећеног, те су 23.12.2021. списе проследили по њиховој оцени месно надлежном ОЈТ, које је убрзо изазвало сукоб надлежности. Од времена извршења дела до дана наше одлуке о сукобу надлежности протекло је више од седам година, а да овлашћени тужилац није донео правноснажну одлуку нити је покренут поступак пред судом.¹⁴

У предмету против ИС и ВБ због кривичног дела фалсификовања службене исправе из члана 357. став 1. КЗ у вези са чланом 34. КЗ које је извршено 22.10.2014, надлежно ОЈТ је пријаву ошт. примило 29.06.2016. године. Оно је тек 08.06.2017, дакле по протеклу инструктивног и разумног рока, ставило захтев за прикупљање потребних обавештења органу управе ради утврђивања које је службено лице извршило оверу овлашћења. Поступак доказних радњи је покренут,

13 Предмет овог ВЈТа број КТПО 52/22

14 Предмет овог ВЈТа број Ктр. 642/22

па је 09.11.2016. и 22. марта 2017. ОЈТ саслушало осумњичену ИС, те је испитало сведока 05.04.2017. године. ОЈТ наставља с радом, те се у току 2020. – три године након предузетих доказних радњи и још више година након пријема пријаве и посебно извршења кривичног дела 2014. године – прибављају извештаји Другог УКП одељења, извештај управе за управне послове са прилозима. Након тога, опет после протекла ин-структивног и разумног рока, тек 12.04.2021. ОЈТ доставља списе на надлежност по њиховој оцени месно надлежном ОЈТ, које је потом изазвало сукоб надлежности. Дакле, и у овом случају је протекло близу осам година а да овлашћени тужилац није донео правоснажну одлуку нити је покренут поступак пред судом.¹⁵

Постоје и супротни случајеви од претходно поменутих, у којима је, по оцени ВЈТ у Београду, дошло до повреде права на суђење у разумном року због неблаговременог предузимања радњи првостепених тужилаштава. Тако, у предмету против ДС и НШ због кривичног дела неизвршења судске одлуке из члана 340. став 1. КЗ, које је по пријави ошт. извршено 22.09.2017, стварно и месно надлежно ОЈТ је 09.03.2022. донело коначну одлуку – решење о одбачају кривичне пријаве. У овом предмету ВЈТ у Београду¹⁶ није кроз допис првостепеном тужилаштву оцењивало њихов рад, већ је одбило приговор на решење о одбачају кривичне пријаве, те је анализом целокупног поступања, како ОЈТ тако и ошт., дошло до закључка да је поступак спроведен у могућем и разумном року. Наиме, кривична пријава ошт. поднета је дана 08.11.2017. и пријављенима је стављено на терет да као службена лица центра за социјални рад нису поступили по извршној судској исправи – закључку о извршењу од 22.09.2017, донетом на основу пресуде Првог основног суда у Београду П2. бр. 965/2015 од 27.05.2016, у којој је уређен и модел одржавања контакта малолетне деце подносиоца пријаве – њиховог оца са њим. ОЈТ је прикупило бројна потребна обавештења и дана 09.03.2022.

15 Предмет овог ВЈТа Ктр. бр. 1729/22

16 Предмет овог ВЈТа КТПО бр. 446/22

донело правноснажну јавнотужилачку одлуку – решење о одбачају кривичне пријаве. Оштећени је током поступка у више наврата писао разне поднеске, међу којима су захтеви за изузеће ЈТ, притужбу на рад и слично, те је и против њега покренут контракривични поступак – потврђена је оптужница за кривично дело насиље у породици из члана 194. став 3. КЗ, и то управо над децом са којима је уређен модел одржавања контакта. Он се неколико пута обратио и Уставном суду Србије уставном жалбом, у којој је поднео захтев да се утврди да му је повређено његово уставно право – право родитеља из члана 65. Устава Републике Србије и због повреде права на правично и суђење у разумном року. Уставни суд Републике Србије је у својој одлуци одбацио уставну жалбу због повреде права на правично суђење и суђење у разумном року, с образложењем да треба да се обрати надлежном извршном суду са захтевом за убрзање поступка.¹⁷ Он је поднео приговор са захтевом за убрзање поступка, али је суд донео решење којим је одбачен приговор.¹⁸ Дакле, из овог предмета се може закључити да иако је надлежно ОЈТ предмет решавало од почетка релевантног периода до дана доношења одлуке четири и по године, на шта је утицало и понашање подносиоца кривичне пријаве – оштећеног, није дошло до повреде права на суђење у разумном року, о чему су одлуку дали како основни, тако и највиши суд за одлучивање о овој уставној повреди – Уставни суд Србије. У сваком случају, питање разумног рока зависи од више критеријума па се „разумност“ дужине трајања поступка мора ценити у светлу околности случаја и у односу на низ критеријума – сложеност предмета, понашање подносиоца представке и надлежних органа и важност предмета спора за подносиоца представке.¹⁹ Овим критеријумима може се додати и још један, а то је питање сукоба надлежности, па тако: „Странка може да тражи само заштиту права на суђење

17 Одлука Уставног суда Србије УЖ.-8266/20 од 28.10.2021. г.

18 Решење Трећег основног суда у Београду Р4К. бр. 4/2022 од 21.03.2022. године.

19 Као у фуноти бр. 5 и пресуди Европског суда за људска права Frylender protiv Francuske.

у разумном року у поступку у коме се одлучује о њеним правима и обавезама, а не у поступку у којем суд решава позитивни или негативни сукоб надлежности између два суда.²⁰ Понашање подносиоца представке је од круцијалног значаја за оцену да ли је дошло до повреде права на суђење у разумном року, па тако: „Није повређено право подносиоца захтева на суђење у разумном року ако је дужина трајања поступка узрокована у највећој мери понашањем подносиоца захтева као странке у поступку“ и „Предлагачу није повређено право на суђење у разумном року ако је својим поступцима и опструкцијама ометао и одуговлачио судски поступак“.²¹

У наредним редовима укратко ћемо анализирати поједине случајеве у предметима овог тужилаштва, у којима након оптужења још није донета ни првостепена пресуда. То су предмети у којима је једно лице или више лица оптужено пре више година за кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица из члана 234, односно 227. КЗ и/или кривично дело злоупотреба службеног положаја из члана 359. став 1. КЗ. При томе, због обимности и комплексности предмета нисмо анализирали да ли је неко подносио правни лек за суђење у разумном року, али имајући у виду протек времена од оптужења па и извршеног кривичног дела, сматрамо да је дошло до повреде права на суђење у разумном року. Ови примери потврђују теоретски и став судске праксе о сложености предмета па тако: „Сложеност чињеничних и правних питања може да оправда дужину поступка од четири године у првом степену.“²²

20 Сентенца из решења Врховног касационог суда Р4 г 177/2015 од 16.09.2015. године утврђена на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року 27.11.2015. године.

21 Сентенца из решења Врховног касационог суда Рж г 148/2014 од 27.11.2014. године утврђена на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року 19.03.2015. године и Сентенца из решења Врховног касационог суда Рж г 543/2014 од 22.01.2014. године утврђена на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року 19.03.2015. године.

22 Сентенца из решења Врховног касационог суда Р4 г 139/2015 од 08.10.2015. године утврђена 30.05.2016. године на седници Одељења за заштиту права на суђење у разумном року.

ПРИМЕРИ ИЗ ПРАКСЕ ВИШЕГ ЈАВНОГ ТУЖИЛАШТВА У БЕОГРАДУ

Тако, у предмету овог ВЈТ, давног 14.05.2015, ово тужилаштво је подигло оптужницу против окр. ДИ и других (укупно 32 окривљена лица) због постојања оправдане сумње да су као саизвршиоци извршили продужено кривично дело злоупотребе положаја одговорног лица из члана 234. став 3. у вези са ставом 1. и у вези са чл. 33. и 61. КЗ. Кривична дела су извршена давне 2004. године. Још увек није одржан главни јавни претрес, а пресуда наравно није донета.²³

Исто тако, давног 09.07.2010. подигнута је оптужница против МБ и ЗВ и пресуда још није донета.²⁴ У предмету против окр. ВВ и ДМ оптужница је подигнута 03.08.2010, те се суд 22.06.2012. огласио ненадлежним.²⁵ У предмету против окр. ВО оптужница је подигнута 18.10.2011, потом је поступак 04.01.2012. обустављен. Поступајући у предмету против окр. ВП, ово ВЈТ је 18.05.2012. подигло оптужницу, па је пресуда донета тек 11.09.2019. године.²⁶ У поступку против окривљеног НС ово тужилаштво је подигло оптужницу 26.01.2012, па је суд тек 06.04.2016. обуставио поступак због апсолутне застарелости.²⁷ Ово тужилаштво је 06.12.2012. подигло оптужницу против окривљеног НЛ и предмет није пресуђен.²⁸ Такође, ово ВЈТ подигло је 30.10.2012. оптужницу против окр. ЗБ, те се суд 08.12.2014. огласио стварно ненадлежним.²⁹ Против окр. РС 12.06.2013. ово ВЈТ је подигло оптужницу, али предмет није пресуђен.³⁰ У предмету окр. АГ подигли смо оптужницу 18.09.2016, те је поступак накнадно обустављен 23. октобра 2018. године.³¹ У предмету овог ВЈТ против окр. ЗК подигнута је

23 Предмет Вишег суда у Београду бр. К. 305/15 и овог ВЈТ КТО. бр. 145/2015.

24 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 3600/10 и овог ВЈТ КТ. 28/10.

25 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 544/12 и овог ВЈТ КТ. 456/10.

26 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 993/11 и овог ВЈТ КТ. бр. 796/10.

27 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 105/11 и овог ВЈТ КТ. бр. 414/2011.

28 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 66/16 и овог ВЈТ КТ. бр. 43/2012.

29 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 26/14 и овог ВЈТ КТ. бр. 719/2012.

30 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 959/12 и овог ВЈТ КТ. бр. 818/2012.

31 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 472/13 и овог ВЈТ КТ. бр. 138/2013.

оптужница 10. јуна 2015. и није пресуђено.³² Поступајући против окривљене НК, подигнута је оптужница 23. марта 2016. године, те је суд наредио допуну истраге па је потом уследила обустава.³³

Свесни смо да у претходно побројаним предметима због низа фактора, а пре свега сложености и обимности предмета такозваног криминалитета белог оковратника, броја других предмета у раду, а донекле и броја судија, није могуће донети у разумном року пресуду. Томе додајемо и оно што смо већ поменули – понашање странака, пре свега окривљених, па и њихових бранилаца, јер се у немалом броју случајева главни претрес не одржава зато што неко од окривљених или њихових бранилаца није дошао на претрес, иако се неретко тада примењују строже мере по ЗКП, које се некад не могу спровести због накнадних или тренутих оправдања – болести, путовања, промене адресе и сл. Све то доприноси да суђење или наставак доказног поступка почне.

Да би се у оваквим и уопште предметима са већим бројем окривљених поступак након истраге убрзао, сматрамо да је целисходно и у складу са ЗКП да се докази ископирају и подигне више оптужница по којима би се поступак раздвојио тамо где није неопходно спајање. Тако на пример, у предмету цитираном у фусноти 23, где се води поступак против 32 окривљена, сматрамо да није било нужно све окривљене оптужити у истој оптужници. Јер, иако сви окривљени имају својства одговорног односно службеног лица, неки од њих су на једној позицији – на пример руководилац комерцијалне или правне службе оштећеног предузећа, и примали су фиктивне фактуре од једног правног лица у којем су други окривљени, а неки су у ошт. предузећу обављали друге послове и чак били помагачи а сарађивали ради прибављања противправне имовинске користи са трећим окривљеним из трећих предузећа. Било много извесније да ће у предмету са око пет окривљених суд брже пресудити.

32 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 626/15 и овог ВЈТ КТ0. бр. 348/15.

33 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 330/15 и овог ВЈТ КТ. бр. 213/2014.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У сваком предмету треба настојати да се он што пре реши. При томе, приоритет имају притворски предмети, а потом предмети којима ускоро прети наступање застарелости. Треће, приликом пријема предмета у рад треба их распоређивати како по времену извршења дела, тако и по времену пријема, јер се дешава да ошт. подносе пријаве знатно касније, а догађа се и да због сукоба надлежности предмет започне једно тужилаштво а настави га друго. У вези са овим обратити пажњу и код промене обрађивача предмета јер за суд приликом одлучивања по притужби на суђење у разумном року и за странке није од значаја који је заменик јавног тужиоца односно помоћник поступао у предмету већ колико је времена протекло. Такође, након оптужења већина тужилаца, с обзиром на то да је предмет у суду, сматра да треба од њих очекивати позив или неки други акт и зато се пасивно понашају. Међутим, такав приступ, па и опуштено понашање на суђењима које се руководи принципом – „затегнем кравату и кажем да остајем при оптужници... нема питања“, одавно је превазиђен. Будући да су сви тужиоци положили заклетву да ће поштовати закон, то значи да треба испоштовати и Закон о заштити права на суђење у разумном року. Зато улога тужиоца мора да буде активна и након оптужења. У предмету против више лица ово ВЈТ је послало допис суду 18.07.2018. са захтевом да суд, с обзиром на протек времена од оптужења дужи од три године, донесе решење којим ће потврдити оптужницу и што пре заказати главни претрес.³⁴

Осим побројаних предлога за активнију улогу јавног тужиоца, сматрамо и да поједине прописе треба променити како би се боље остваривао овај уставни и законски принцип о заштити права на суђење у разумном року. Тако, на пример, у предметима поменутих у фуснотама 23–34 овог рада, дакле за поједина кривична дела против привреде и службене дужности, посебним законом³⁵ је прописано да се започети

34 Предмет Вишег суда у Београду К. бр. 139/16 и овог ВЈТ КТ. бр. 944/2014.

35 Члан 30. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције.

поступци окончавају пред јавним тужилаштвом односно судом и одељењем истог које је било функционално надлежно раније. Како је прописана обавезна континуирана обука судија и тужилаца који раде на овим предметима, то у пракси овог ВЈТ и Вишег суда у Београду значи да је заменик ЈТ раније започето поступање по предмету у којем су испуњени сви услови за примену члана 2. тог закона, дакле да се предмет решава у посебном одељењу за сузбијање корупције, дужан да спроведе све доказне радње и донесе коначну одлуку тако да ће и уколико подигне оптужницу судити првостепено одељење Вишег суда у Београду. То значи да иако је реч о појединим кривичним делима против привреде и делимично службене дужности, обрађивач предмета ће „до краја“ бити заменик ЈТ и судија који није специјализован за овакве предмете и који у свом раду има велики број хитних притворских предмета. Из тог разлога не треба да чуди што се у оваквим предметима неретко крши принцип суђења у разумном року и зато сматрамо да треба покренути иницијативу за измену овог закона.

СУКОБ НАДЛЕЖНОСТИ У СЛУЧАЈУ КАДА ЈЕ
МЕСТО ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА
ВАН ТЕРИТОРИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
(члан 24. став 1. ЗКП)

Преузети кривични поступак у случају пружања међународне правне помоћи спроводи се према прописима Републике Србије у смислу одредбе члана 47. став 1. Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима. Када је место извршења кривичног дела ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште.

Из образложења

[...] поднело је Вишем јавном тужилаштву у Београду предлог за решавање сукоба надлежности везано за кривичну пријаву ДМ И ДГ против ЈС и ЈБ, због кривичног дела *Навођење на оверавање неистинитиој садржаја* из члана 415. став 1. КЗ ЦГ.

Увидом у списе предмета, утврђено је да је Министарство правде, Сектор за међународну правну помоћ, својим дописом од 12. јуна 2019. године доставило [...] замолницу за преузимање кривичног гоњења Основног државног тужилаштва у Котору од 23. маја 2019. године, у коме се констатује да сматрају да су испуњене претпоставке из члана 7. став 1. тач. 4. и 5. Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима за поступање по предметној замолници. [...] донело је решење о преузимању кривичног гоњења од 5. јануара 2020. године, с тим да се осм. ЈС и ЈБ уместо кривичног дела *Навођење на оверавање неистинитиој садржаја*, из члана 415. став 1. КЗ ЦГ, сада ставља на терет извршење кривичног дела *Навође-*

ње на оверавање неистинитиої садржаја из члана 358. став 1. КЗ РС и даљи поступак ће се одвијати према прописима Републике Србије, након чега је списе предмета уступило на надлежност [...], позивајући се на члан 24. став 1. Законика о кривичном поступку.

[...] је уз допис од 3. фебруара 2020. списе предмета доставило Вишем јавном тужилаштву у Београду ради решавања сукоба надлежности, имајући у виду члан 3. став 2. Закона о седиштима и подручјима судова јавних тужилаштва, према коме је прописано да је за пружање међународне правне помоћи за подручје Првог, Другог и Трећег основног суда у Београду надлежан да поступа Први основни суд у Београду, пред којим поступа Прво ОЈТ у Београду.

Више јавно тужилаштво у Београду је ценило мишљење оба тужилаштва, одредбе Законика о кривичном поступку, Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, као и одредбе Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима. Према одредби члана 47. став 1. Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима, предвиђено је да се преузети кривични поступак спроводи према прописима Републике Србије. Имајући у виду све наведено, као и одредбу члана 24. став 1. ЗКП-а, према којој: ако је место извршења кривичног дела ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште, те како из списка предмета произлази да је пребивалиште пријављених на подручју месне и стварне надлежности [...], то је за поступање у наведеном предмету као надлежно одређено [...].

(Решење Вишеї јавної тужилаштва у Београду КТР бр. 964/20 од 24. фебруара 2020. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

СУКОБ НАДЛЕЖНОСТИ У СЛУЧАЈУ
КАДА ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗВРШЕНО НА
ПОДРУЧЈИМА РАЗНИХ СУДОВА
(члан 46. став 2. ЗКП)

Ако је кривично дело извршено или покушано на подручјима разних судова, или на граници тих подручја или је неизвесно на ком је подручју извршено или покушано, надлежан је јавни тужилац на чијем подручју је предузета прва радња ради провере основа сумње да је неко лице учинило кривично дело.

Из образложења

[...] поднело је Вишем јавном тужилаштву у Београду предлог за решавање сукоба надлежности у вези са поступањем по кривичној пријави МУП-а, ДП-а, ПУ за град Београд, УКП-а, Одељење за сузбијање привредног криминалитета од 8. априла 2016. године, против ЖП, СМ и РД, због кривичног дела *Превара* из члана 208. став 4. у вези са ставом 1. КЗ-а, у вези са чланом 33. КЗ-а.

Увидом у списе предмета, утврђено је да је кривична пријава поднета [...] дана 8. априла 2016, након чега је наведено тужилаштво поднело више захтева за прикупљање потребних обавештења, да би потом кривичну пријаву са прикупљеним доказима доставило на надлежност и даље поступање [...], у прилогу свог дописа од 25. марта 2020. године, наводећи да се место извршења кривичног дела налази на подручју за које је стварно и месно надлежан [...] суд у Београду, пред којим поступа [...].

[...] је, уз допис од 3. фебруара 2020, списе предмета до-

ставило Вишем јавном тужилаштву у Београду ради решавања сукоба надлежности, наводећи да је предметна кривична пријава прво поднета [...].

Како из навода поднете кривичне пријаве произлази да је предметно кривично дело које се пријављенима ставља на терет извршено на више локација у Београду, Младеновцу и Панчеву, на штету два привредна друштва, и то ПД „Ф“ д.о.о из Чачка и ПД „ЛФ“ д.о.о из Чачка, између осталог и у пословници ПД „ЛФ“ д.о.о. на територији ГО Врачар, којом приликом је наведено привредно друштво оштећено за износ од 532.712,00 динара, па како је према одредби члана 17. став 1. КЗ-а кривично дело извршено како у месту где је извршилац радио или био дужан да ради, тако и у месту где је у целини или делимично наступила последица предметног кривичног дела, имајући у виду да [...] није предузело ниједну радњу с циљем провере навода поднете кривичне пријаве, то у складу с одредбом члана 46. став 2. ЗКП-а ако је кривично дело извршено или покушано на подручјима разних судова, или на граници тих подручја, или је неизвесно на ком је подручју извршено или покушано, надлежан је јавни тужилац на чијем подручју је предузета прва радња ради провера основа сумње да је неко лице учинило кривично дело. [...] је прво запримило кривичну пријаву и по њој поступало, те то произлази да је за поступање по наведеној кривичној пријави надлежно [...].

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТР бр. 989/21 од 23. фебруара 2021. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

СУКОБ НАДЛЕЖНОСТИ У СЛУЧАЈУ
КАДА НИЈЕ ПОЗНАТО МЕСТО ИЗВРШЕЊА
КРИВИЧНОГ ДЕЛА
(члан 24. став 1. ЗКП)

Ако није познато место извршења кривичног дела или ако је то место ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште.

Из образложења

[...] поднело је Вишем јавном тужилаштву у Београду предлог за решавање сукоба надлежности у вези са поступањем по кривичној пријави ОТП банке Србија а.д., са седиштем на Новом Београду, против ЛМ, због кривичног дела *Превара* из члана 208. став 1. КЗ-а.

Увидом у списе предмета, утврђено је да је кривична пријава поднета [...] дана 8. априла 2016. године, након чега је наведено тужилаштво кривичну пријаву доставило на надлежност и даље поступање [...], наводећи да је било немогуће утврдити место радње извршења кривичног дела, те се самим тим месна надлежност заснива по месту где је наступила последица дела, што је по становишту [...], седиште ОТП банке Србија а.д., које се налази на територији надлежности [...].

[...], уз допис од 14. јануара 2021, списе предмета доставило је Вишем јавном тужилаштву у Београду ради решавања сукоба надлежности.

Наиме, из навода поднете кривичне пријаве и доказа достављених у њиховом прилогу произлази да није познато ни место извршења дела нити је познато место где је наступила

последица, али је познато да је боравиште пријављеног ЛМ у Београду, на територији ГО Палилула, на адреси која се налази на подручју за које је стварно и месно надлежан [...] суд у Београду, пред којим поступа [...], те како је одредбом члана 24. став 1. ЗКП-а предвиђено да ако није познато место извршења кривичног дела или ако је то место ван територије Републике Србије, надлежан је суд на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште, то произлази да је за поступање по наведеној кривичној пријави надлежно [...].

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТР бр. 505/21 од 12. фебруара 2021. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

**ПРЕКИДАЊЕ ЗАСТАРЕЛОСТИ
КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА
(члан 104. став 3. КЗ)**

Застарелост се прекида сваком процесном радњом која се предузима ради откривања кривичног дела или ради откривања и гоњења учиниоца због учињеног кривичног дела.

Из образложења

Решењем [...] КТ. бр. 1311/21, од 24. децембра 2022. године, применом члана 284. став 1. тачка 2. ЗКП-а одбачена је кривична пријава поднета 15. марта 2021. против ЖР због кривичног дела *Превара* из члана 208. став 4. у вези са ставом 1. КЗ-а, јер је наступила застарелост кривичног гоњења пошто је дело извршено 2. априла 2008. године, у смислу одредбе члана 103. став 1. тачка 3. КЗ-а.

Увидом у списе предмета, утврђено је да се у кривичној пријави наводи да је осумњичени дана 2. априла 2008. довео у заблуду оштећену лажним приказивањем чињеница. Тада су они потписали и оверили уговор о купопродаји стана и том приликом је оштећена исплатила осумњиченом 40.000 евра, при чему јој стан није предат нити јој је враћен новац. Надаље, у образложењу кривичне пријаве се наводи да је од дана закључења уговора о купопродаји окривљени годинама оштећену одржавао у заблуди да ће јој стан предати у посед или да ће јој вратити новац. Из претходне ставке образложења проистиче да је тим станом осумњичени накнадно располагао, јер је са другим лицем 20. августа 2012. закључио уговор о суинвестирању у изградњу и 3. јуна 2013. уговор о деоби физичких делова зграде. [...] је након тога дана 14. априла 2021. упутило захтев за прикупљање потребних обавештења. Како је чланом 104. став 3. КЗ-а предвиђено да се застарелост кривичног гоњења прекида сваком процесном радњом, очигледно је да је

застарелост прекинута, чак и да је кривично дело извршено само 2. априла 2008, а што није случај. У прилог томе иде још једна битна чињеница, а то је да је дана 16. септембра 2021. донета наредба о спровођењу истраге, где се такође наводи да је осумњичени дана 2. априла 2008. довео у заблуду оштећену и при томе се нигде не наводи да ју је одржавао у заблуди, док се у правној квалификацији ставља члан 208. став 4. у вези са ставом 1, у вези са чланом 61. КЗ-а. Потом је заказано саслушање осумњиченог, и оно је обављено 14. децембра 2021. када се он бранио ћутањем и ниједна друга радња у истрази није предузета. Затим се истог дана, 24. децембра 2021, доносе два суштински иста, али формалноправно различита акта, и при томе правно погрешна и међусобно контрадикторна – решење о одбачају кривичне пријаве и наредба о обустави истраге.

Имајући у виду све претходно наведено, издато је обавезно упутство [...] да се испита оштећена ВШ као сведок на све околности кривичног дела, а посебно да се изјасни када је доведена у заблуду и на који начин и када је одржавана у заблуди и докле то траје, као и да се у зависности од њеног исказа, испитају по потреби и други сведоци и прибаве друга писмена, те да се на крају након што се прикупе сви релевантни докази о пријављеном кривичном делу донесе правно ваљана и законита одлука.

Притом, како је у конкретном случају дошло до прекида застарелости, то у овом предмету треба применити, када се за то стекну услови, апсолутну застарелост кривичног гоњења, а не релативну, јер релативна застарелост није наступила 2. априла 2008, већ наступа у зависности од времена одржавања у заблуди, па како је она прекинута, поступак се мора наставити ради доношења коначне законите и правилне одлуке.

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТПО бр. 201/22 од 7. априла 2022. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

**ОЦЕНА ДОКАЗА И УТВРЂИВАЊЕ
ЧИЊЕНИЦА
(члан 16. став 2. ЗКП)**

Приликом оцене доказа са једнаком пажњом треба утврдити чињенице које терете или иду у корист окривљеном.

Из образложења

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 1099/19 од 18. децембра 2019. године, усвојен је приговор ошт. ДШ, поднет против решења о одбачају кривичне пријаве [...] од 4. новембра 2019, против СО, ЗА и МЗ, запослених у КБЦ „Бежанијска коса“, због кривичног дела *Тешка дела њројшив здравља људи* из члана 259. став 3. КЗ-а, у вези са чланом 251. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а, као основан.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горенаведеном предмету, подносилац оспорава ваљаност одлуке истичући да у преткривичном поступку ошт. ДШ, као ни чланови њене породице, нису ни на који начин учествовали у поступку нити прилагали било какав доказ којим би евентуално доказали постојање кривичног дела, јер их надлежно тужилаштво није позивало ради давања изјаве. У својој одлуци тужилаштво се искључиво руководило доказима које је КБЦ „Бежанијска коса“ доставила и спровела своју интерну контролу без достављања било ког документа ошт. ДШ.

Увидом у списе предмета, утврђено је следеће: да би се у конкретном случају могла донети одлука по кривичној пријави, потребно је да [...] прибави изјаву оштећене у форми службене белешке о обавештењу примљеном од грађана везано за наводе поднете кривичне пријаве, у којој ће оштећена да се изјасни да ли је у постављену њене дијагнозе и њеном

даљем току лечења начињен пропуст лекара, те уколико јесте, у чему се он огледа по њеном мишљењу, да ли због тога трпи последице и какво је сада њено здравствено стање. Такође, потребно је да надлежно тужилаштво од оштећене прибави комплетну медицинску документацију којом располаже, како од постављења дијагнозе преко тока лечења у КБЦ „Бежанијска коса“ до извршених накнадних контрола, и да након комплетирања медицинске документације наложи вештачење преко Судскомедицинског одбора Медицинског факултета у Београду, који ће на основу комплетне медицинске документације прибављене од оштећене, и оне која се налази у списима предмета, као и увидом у њену историју болести која са налази у КБЦ „Бежанијска коса“, утврдити да ли су при постављању дијагнозе и током лечења пацијенткиње ДШ поступајући лекари испоштовали прописане процедуре и протоколе, те да ли је у поступању тих лекара начињен пропуст, па уколико јесте, у чему се он огледа, као и да ли је у њеном лечењу примењено очигледно неподобно средство или очигледно неподобан начин лечења, да ли је било несавесног поступања лекара и да ли је на овакав начин проузроковано погоршање здравственог стања пацијенткиње, односно да ли је на овакав начин задобила тешку телесну повреду или јој је здравље тешко нарушено, а по потреби ће предузети и друге радње и прибавити и друге доказе. Тек након прибављања наведених доказа и након њихове анализе заједно са другим прикупљеним доказима моћи ће се одлучити о томе да ли ће се наставити кривично гоњење пријављених или ће се решењем одбацити кривична пријава.

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТПО бр. 1099/19 од 18. децембра 2019. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

ПОГРЕШНО И НЕПОТПУНО
УТВРЂЕНО ЧИЊЕНИЧНО СТАЊЕ
КОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ИЗ ОБЛАСТИ
ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА
(члан 289. став 3. у вези са ставом 1. КЗ)

Исправну и закониту одлуку у погледу кривичног дела из области јавног саобраћаја није могуће донети без релевантних доказа, односно изјава учесника саобраћајне незгоде, сведока, сигналног плана рада семафора, начин кретања оштећеног, налаза и мишљења судског вештака саобраћајне струке о тачном узроку наступеле саобраћајне незгоде.

Из образложења

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 213/21 од 31. марта 2021. године, усвојен је приговор ошт. НБ, поднет против решења [...] од 24. јануара 2021, којим се одбацује кривична пријава МУП-а РС, ПУ за град Београд, СПИ за увиђаје саобраћајних незгода, поднетих у виду извештаја од 27. септембра 2020. против ШН из Београда, због кривичног дела *Урожавање јавној саобраћаја* из члана 289. став 3, у вези са ставом 1. КЗ-а, као основан.

У приговору на одлуку о одбачају кривичне пријаве у горенаведеном предмету подносилац оспорава ваљаност одлуке те, између осталог, наводи да надлежни тужилац у образложењу одлуке није навео на основу чега је утврдио да је оштећени прелазио коловоз ул. Сарајевске у Београду када му је на семафору било црвено светло, као и на основу чега је закључио да се оштећени на коловозу нашао изненадно и због чега осумњичена није могла да реагује и избегне ударац.

С циљем утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...], извршен је увид у списе предмета тог тужилаштва, где је утврђено да надлежно тужилаштво није предузело ниједну радњу ради провере навода кривичне пријаве, а у сврху разјашњавања саобраћајне ситуације која је довела до повређивања ошт. НБ, при чему у образложењу предметног решења, којим се одбацује кривична пријава, није наведено на основу ког чињеничног стања је оваква одлука донета.

Да би се у конкретном случају могла донети одлука у овом кривичноправном предмету, потребно је да се изврше потребне провере, и то да се прибаве изјаве учесника саобраћајне незгоде ШН, БН, као и сведока предметне саобраћајне незгоде на околност саме саобраћајне незгоде, а посебно чињенице које је светло било на семафору за возила, а које за пешаке, као и опис тачног начина кретања пешака БН пре саобраћајне незгоде која је наступила. Такође је потребно од Секретаријата за саобраћај прибавити извештај о раду светлосног саобраћајног знака (семафора) на наведеној локацији у време када се одиграла саобраћајна незгода, те прибавити налаз и мишљење судског вештака саобраћајне струке о тачном узроку саобраћајне незгоде, уз израду просторно-временске анализе кретања, како возила којим је управљала ШН тако и кретања пешака БН, узимајући у обзир режим рада семафора на наведеној раскрсници, као и брзину кретања возила којим је управљала ШН, а по потреби предузети и друге радње и прибавити друге доказе, као и спровести друга потребна вештачења, након чега ће се моћи одлучити да ли ће се наставити кривично гоњење или ће се решењем одбацити кривична пријава.

(Решење Вишеј јавној тужилаштва у Београду КТПО бр. 213/21 од 31. марта 2021. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

**НЕДОСТАЦИ У НАЛАЗУ
И МИШЉЕЊУ ВЕШТАКА
(члан 124. ЗКП)**

„Уколико се појави сумња у истинитост налаза и мишљења вештака, орган поступка ће наредити допунско вештачење или одредити новог вештака.“

Из образложења

Решењем Вишег јавног тужилаштва у Београду КТПО 783/18 од 19. октобра 2018. године, усвојен је приговор пуномоћника ошт. ДДОР Нови Сад, а.д.о Нови Сад, и приговор ошт. Generali osiguranje Srbija a.d.o., поднети против решења о одбачају кривичне пријаве [...] од 17. септембра 2017. године, против РА због кривичног дела *Превара*, из члана 208. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а, као основан.

У приговорима се, између осталог, образлаже да се у предметном саобраћајном вештачењу наводи да се на основу анализе достављене документације даје мишљење да се саобраћајна незгода није догодила на начин наведен у анализираној документацији. Из оваквог налаза и мишљења судских вештака произлази да је саобраћајна незгода фингирана, потом позвана полиција да увиђајем и записником констатује затечено стање већ одигране фингиране незгоде, па се не може прихватити став тужилаштва да се кривична пријава одбаци, те уколико надлежно тужилаштво има сумње у предметно вештачење, морало би одредити ново вештачење из области саобраћаја и тек након тога утврдити да ли је предметна саобраћајна незгода фингирана или није и да ли има елемената кривичног дела *Превара* из члана 208. став 3. у вези са ставом 1. КЗ-а.

С циљем утврђивања чињеничног стања и преиспитивања правилности одлуке [...], извршен је увид у списе предмета тог тужилаштва па је, сагледавањем чињеничног стања и анализом поступања, констатовано да је донета одлука преурањена, те да је потребно да се ради провере навода поднете кривичне пријаве прибаве од стране надлежне полицијске станице службене белешке о обавештењу примљеном од грађана и од свих учесника саобраћајне незгоде, а на околности како је дошло до саобраћајне незгоде, као и у вези с околностима које се односе на подношење захтева за накнаду материјалне штете и наплате осигурања од оштећених осигуравајућих кућа, да се прикупе сви потребни материјални докази, након чега ће се одредити комбиновано саобраћајно-техничко вештачење на околност да ли се предметна саобраћајна незгода догодила или се могла догодити на начин како су је описали учесници саобраћајне незгоде, а по потреби да се прибаве и сви други докази, након чега ће се моћи одлучити да ли ће се наставити кривично гоњење због кривичног дела *Превара* из члана 208. КЗ-а или ће се одбацити кривична пријава.

(Решење Вишеї јавної тужилаштва у Београду КТПО бр. 783/18 од 19. октобра 2018. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

УСВАЈАЊЕ МОЛБЕ ЗА ПУШТАЊЕ
НА УСЛОВНИ ОТПУСТ
(члан 46. став 1. КЗ
и члан 567. став 1. ЗКП)

Одлука првостепеног суда да усвоји молбу за пуштање на условни отпуст ценећи превасходно само владање осуђеног током издржавања казне, при чему је пропуштено да се у склопу других релевантних околности цене све одлучне чињенице, а посебно чињенице које се односе на ранију осуђиваност и степен ризика, представља погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање из члана 440. ЗКП.

Из образложења

Решењем Вишег суда у Б усвојена је молба за пуштање на условни отпуст осуђеног ЖС, па се осуђени пушта на условни отпуст са издржавања казне затвора у трајању од 6 (шест) година због кривичног дела *Неовлашћена прои-зводња и сивањање у промети ойојних гроја* из члана 246. став 1. КЗ.

У образложењу првостепеног решења наводи се да су испуњени сви услови да се осуђени ЖС пусти на условни отпуст са издржавања казне затвора те да је суд имао у виду да је осуђени издржао 2/3 казне затвора на коју је осуђен, све чињенице из извештаја Казнено-поправног завода у П, процену степена ризика, успешност у извршавању програма поступања, ранију осуђиваност, животне околности и очекивано деловање условног отпуста на осуђеног, као и друге околности које указују на то да осуђени док траје условни отпуст неће извршити ново кривично дело.

Према налажењу Апелационог суда у Б првостепени суд је пропустио да у образложењу побијаног решења наведе довољно јасне и аргументоване разлоге у погледу свих околности које су од значаја за одлуку о условном отпусту, будући да је првостепени суд, анализирајући у побијаном решењу превасходно владање осуђеног током издржавања казне, пропустио да у склопу других релевантних околности цени и да адекватан значај чињеници која се односи на ранију вишеструку осуђиваност ЖС, која је у смислу одредбе члана 567. став 1. ЗКП-а такође од одлучног утицаја на доношење одлуке о основаности молбе за условни отпуст осуђеног. Уместо тога, првостепени суд је у образложењу побијаног решења само навео да је имао у виду ранију осуђиваност ЖС, пропустивши да наведе да је осуђени вишеструко осуђиван, и то једанаест пута, између осталог и због истоврсног кривичног дела, што све указује на повећану криминалну активност осуђеног. Такође су у побијаном решењу изостали разлози који се односе на процену ризика иако из извештаја Казнено-поправног завода у П произлази да је код осуђеног утврђен средњи степен ризика.

Имајући у виду да су у погледу наведених релевантних околности које су од одлучног утицаја на доношење одлуке о основаности молбе за условни отпуст осуђеног изостали довољни и аргументовани разлози, то се не може прихватити закључак првостепеног суда да је у конкретном случају процес ресоцијализације окончан и да је остварена сврха специјалне превенције, као и да је време проведено на издржавању казне затвора у потпуности остварило сврху кажњавања, тако да се основано може очекивати да ће се осуђени на слободи добро владати, а нарочито док траје условни отпуст, па је донета одлука да се првостепено решење укине.

Приликом поновног одлучивања, првостепени суд ће ценити све одлучне чињенице прописане одредбама члана 46. став 1. КЗ-а и члана 567. став 1. ЗКП, а нарочито чињеницу која се односи на ранију осуђиваност и степен ризика, након чега ће бити у могућности да донесе правилну и на

закону засновану одлуку, дајући јасне, довољне, уверљиве и аргументоване разлоге.

(Решење Вишеї суда у Београду К бр. 543/17 Куо бр. 81/22 од 5. маја 2022. године и решење Апелационої суда у Београду Кж-уо бр. 65/22 од 20. маја 2022. године)

Сентенцу приредила

Др Снежана Радојичић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

V

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ ЗА
СУЗБИЈАЊЕ КОРУПЦИЈЕ

Јелена Стеванчевић

Заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду
Посебно одељење за сузбијање корупције

**ПРАЊЕ НОВЦА СА ПОСЕБНИМ
ОСВРТОМ НА ПРЕСУДУ ЕВРОПСКОГ СУДА
ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ПРЕДМЕТУ**

Zschuschen v. Belgium

(представка број 23572/07)

Сажетак: Прање новца може се посматрати као кривично дело, али и као појава која у данашњем облику, претпоставља се, датира од двадесетих година прошлога века и која се развија великом брзином, те поприма нове облике, који криминалним организацијама, у земљи и иностранству, омогућавају да нелегално стечену имовину, коју су прибавили вршењем различитих криминалних делатности, односно новац, пласирају у легалне токове и на тај начин опрани новац даље користе ради вршења других криминалних активности. Питање је на који начин се државе, заједнички или самостално, супротстављају овој појави и раде на њеном сузбијању и превенцији.

Кључне речи: имовина, прање новца, криминална делатност, предикатно кривично дело, Европски суд за људска права, *Zschuschen v. Belgium*.

Кривично дело *прање новца* инкриминисано је у домаћем, упоредном и у међународном законодавству. Како су криминалне групе развијале своје активности ван националних оквира и стицале новац из криминалне делатности, који

су потом улагале у легалне послове, уочена је потреба да се радње које се предузимају како би се „прљав“ новац опрао у потпуности инкриминишу у домаћем и међународном законодавству. Процес глобализације, промене економских трендова и начина пословања омогућили су криминалним структурама, односно организацијама да изнађу нове начине прања „прљавог“ новца.

„Описујући историјски моменат настанка прања новца, Lilley¹ наводи да је овај појам највероватније настао у Сједињеним Америчким Државама 20-их година XX века. Криминалне организације су проблем убацивања незаконито стеченог новца у легалне токове решавале тако што су преузимале предузећа са великим готовинским новчаним токовима, као што су перионице одеће или перионице кола.“² Уколико сагледамо период двадесетих година прошлога века, криминалне групе су на територији САД углавном приходовале новац од проституције, коцке, продаје алкохола, као и изнуда, а како се радило о великим приходима, било је потребно новац „опрати“ како би се он касније користио и у друге сврхе, из којих разлога су припадници криминалних група нелегално стечен новац улагали у легалне послове, где се обртала велика количина готовог новца и где се „прљав“ новац лако мешао с легално стеченим новцем. Међутим, с развојем економског система, постало је јасно да се новац који је стечен на нелегалан начин може „опрати“ и у страним државама.

Данас криминалне организације стално проналазе нове начине да инвестирају свој незаконито стечен новац (који и сада потиче од нелегалних радњи, криминалних активности у виду вршења различитих кривичних дела, између осталог продаје опојних дрога, организовања проституције, трговине људима и слично) у легалне токове како би тако опран новац даље пласирали на легално тржиште, односно како га не би изгубили.

1 Lilley Peter је аутор више чланака о прању новца, између осталог видети и у: Lilley P., „The Power and Influence of Money laundering“, 2021, доступно на <https://www.proximalconsulting.com>, приступљено 22. августа 2022. године.

2 Вукадиновић. П., „Дефиниције и емпиријске шеме прања новца“, *FINIZ – Ризици у савременим условима њословања*, 2016, стр. 215.

Процес прања новца има три фазе: улагање, раслојавање и интеграција. У првој фази, након што се прикупи нелегално стечен новац, тај новац се инвестира, односно улаже у посао који је легалан и где није очигледно да се улаже новац који потиче од вршења криминалних активности. Код нас се најчешће улаже новац у привредна друштва, која се наводно баве неком привредном делатношћу за коју се по правилу и региструју, али је то само фиктивно, те се новац улаже на рачуне фиктивних привредних друштава кроз једну или више трансакција. Након што се новац положи на рачун таквог привредног друштва, следећа фаза је извлачење, односно преусмеравање тог новца с рачуна фиктивног привредног друштва, најчешће на рачуне других привредних друштава, како би се приказало да се обавља посао с привредним друштвом које углавном законито послује, с циљем да се раскине веза између прљавог новца и нелегалног посла из којег је новац проистекао. Потом следи трећа фаза, када се незаконито стечен новац приказује као законито стечен новац (приход), с циљем да се даље користи за потребе лица која су тај новац стекла на нелегалан начин.³

МЕЂУНАРОДНО ЗАКОНОДАВСТВО

Колико је прање новца постало глобални проблем, говори чињеница да је на међународном плану донет велики број аката с циљем сузбијања прања новца и финансирања тероризма. Поменућемо неке од најважнијих конвенција.

Прво ћемо се осврнути на Конвенцију Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, усвојену у Бечу 19. децембра 1988. (Бечка конвенција), а коју је ратификовала СФРЈ Законом о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци,⁴ чији назив упућује на закључак да је донета због забринутости међународне заједнице услед, тада, све већег обима трговине опојним дрогама,

3 Вукадиновић, П., *о. с.*, стр. 216.

4 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 14/90.

која има велике последице по економски и безбедносни систем. На овај начин, међународна заједница је подигла ниво свести и обавезала државе чланице Уједињених нација да у своје законодавне системе имплементирају обавезу да појачају своју борбу против организованог криминала, који се тада у највећем делу базирао на трговини опојним дрогама, чија је експанзија била осамдесетих година прошлога века. Обавеза држава чланица била је да ратификовањем ове конвенције, у свој правни/законодавни систем обавезно уведу кривична дела која инкриминишу активности у вези с прањем новца и трговином опојним дрогама. Такође, напомињемо да је у члану 3. Бечке конвенције дефинисано дело прања новца и радња извршења, која је одређена различитим делатностима, што је омогућило шире санкционисање радњи прања новца.

Такође, навешћемо и Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала,⁵ потписану у децембру 2000. у Палерму, када су усвојена два допунска протокола, и то Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом, који је допуна назначене Конвенције, а која је у члану 6. одредила појам кривичног дела прања новца, с називом „Криминализација прања добити стечене кроз криминал“, у којем су означене радње прања новца и наведена обавеза држава потписница у вези са законодавним и другим мерама, које је потребно да се предузму како би се инкриминисале радње описане у члану 6. Конвенције.

У европском законодавству увелико се ради на спречавању и сузбијању различитих облика кривичног дела прања новца, у чему велику улогу имају Европска унија и Савет Европе. Значајно је поменути да је Савет Европе донео Конвенцију о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом⁶ 8. новембра 1990. у Стразбуру, која је ратификована

5 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 6/01.

6 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 7/02.

у СРЈ 2002. године. Овом конвенцијом је одређен појам прања новца, али и мере које треба да примењују надлежни државни органи ради превенције настанка прања новца, те је наведено да ће свака страна потписница усвојити законодавне и друге мере које ће јој омогућити да конфискује средства, имовину или приходе овога порекла.

Дана 16. маја 2005. у Варшави Савет Европе је донео Конвенцију Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма.⁷ У члану 1. Варшавске конвенције одређени су појмови, а у Преамбули је наведено да су „државе чланице Савета Европе и друге потписнице ове конвенције, узимајући у обзир да је циљ Савета Европе постизање већег јединства међу њиховим чланицама, убеђене да је потребно спроводити заједничку кривичну политику која има за циљ заштиту друштва, узимајући у обзир да борба против тешког криминала који је у све већој мери постао међународни проблем захтева примену модерних и делотворних метода у међународним размерама, верујући да се један од тих метода састоји у лишавању криминалаца прихода стечених кроз разне врсте криминала...“ Управо се из Преамбуле види јасно циљ Савета Европе и његових чланица у постизању јединства у борби против транснационалног криминала.

Из горенаведеног јасно се закључује да је међународна заједница уочила колики је значај борбе против организованог криминала и прања новца и озбиљно приступила решавању проблема, јер се деценијама ради на механизмима за унапређење законодавства које се односи на ову област. У вези с тим, наглашавамо да је Европска унија такође препознала потребу да се оштрије супротстави организованом криминалу и прању новца и из тих разлога је донето више директива, од којих сматрамо да је најважније поменути Директиву (91/308/ЕЕЦ) Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за праће новца из 1991, која је касније више пута допуњавана, и то како се јављала потреба за допуном.

7 „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 19/09.

ДОМАЋЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кривично дело *Прање новца* било је превасходно прописано у савезном законодавству, односно у Закону о спречавању прања новца⁸ из 2001, у члану 27. овог закона. Међутим, „оно није носило тај назив (односно није имало никакав назив), али је из његове садржине јасно да се ради о инкриминисању прања новца“.⁹

Члан 27. Закона о спречавању прања новца из 2001. године гласио је:

1) Ко противно одредбама овог закона на територији Савезне Републике Југославије на рачуне – код банака и других финансијских организација и институција положи новац (готов новац, ефективни страни новац и друга финансијска средства) стечен обављањем незаконите делатности (сива економија, трговина оружјем, дрогом, психотропним супстанцама и др.) – или тај новац на други начин укључи у легалне финансијске токове ради обављања дозвољене привредне и финансијске делатности, а за који је знао да је прибављен кривичним делом – казниће се затвором од шест месеци до пет година;

2) Ако износ положеног новца из става 1. овог члана прелази 1.000.000,00 динара – учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година;

3) Ко учини дело из ставова 1. и 2. овог члана, а могао је и био је дужан да зна да је новац прибављен кривичним делом – казниће се затвором до три године;

4) За дело из ставова 1. до 3. овог члана казниће се прописаном казном и одговорно лице у правном лицу ако је знало, односно могло и било дужно да зна да је новац прибављен кривичним делом;

5) Новац, односно добит из овог члана – одузеће се.

8 „Службени лист СРЈ“, број 53/01.

9 Ђорђевић, М. „Прање новца у српском кривичном праву“, *Crimen* (VII), 2/2016, стр. 139.

Према члану 27. Закона о спречавању прања новца из 2001, извршилац кривичног дела је полагао новац за који је знао да потиче од незаконите делатности, што је било шире постављено у односу на криминалну делатност, или је такав новац укључивао у легалне токове са знањем да је прибављен из кривичног дела, што је остављало могућност, када је доказивање у питању, да се код радње извршења полагања доказује незаконита делатност, а код радње извршења укључивања у легалне токове да се доказује постојање претходно извршеног кривичног дела.

„... Након доношења Кривичног законика из 2006. године и Закона о спречавању прања новца¹⁰ из 2005. године, ово кривично дело је постало део основног кривичног законодавства.“¹¹

Сада су актуелна два закона у којима је препозната потреба да се сузбије сверастући тренд феномена прања новца. За почетак ћемо поменути Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма.¹² Наведеним законом, у члану 2. ст. 1. и 2. Закона, одређен је појам прања новца, те је наведено да се прањем новца у смислу тог закона сматрају: конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела; прикривање или нетачно приказивање правне природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези с имовином која је стечена извршењем кривичног дела; стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела, а прањем новца у смислу овог закона сматрају се и претходно наведене активности које су извршене изван територије Републике Србије. У члану 3. наведеног закона одређени су појмови и њихово значење, те је предмет извршења овог кривичног дела одређен као имовина, новац и физички преносива средства плаћања, која су прецизно одређена, док је као радња извршења, између осталог одређена трансакција (готовинска и неготовинска), као и пренос новчаних средстава. Уколико погледамо другу главу цитираног закона, у члану 5.

10 „Службени гласник РС“ број 107/05.

11 Делић, Н., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2021, стр. 258.

12 „Службени гласник РС“, бр. 113/17, 91/19 и 153/20.

запажамо да су прописане радње које предузимају обвезници ради спречавања и откривања прања новца и тероризма, те је тако одређено да је потребно познавање странке и праћење њеног пословања (познавање и праћење странке); достављање информација, података и документације Управи,¹³ одређивање лица задуженог за извршавање обавеза из овог закона (овлашћено лице) и његовог заменика, као и обезбеђивање услова за њихов рад; редовно стручно образовање и оспособљавање и усавршавање запослених; обезбеђивање редовне унутрашње контроле извршавања обавеза из овог закона, као и интерне ревизије, ако је то у складу с обимом и природом пословања обвезника; израда списка показатеља (индикатора) за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца и финансирању тероризма; вођење евиденција, заштита и чување података из тих евиденција, спровођење мера из овог закона у пословним јединицама и подређеним друштвима правног лица у већинском власништву обвезника у земљи и страним државама; извршавање других радњи и мера на основу овог закона.

Кривично дело *Прање новца* прописано је у члану 245. Кривичног законика (у даљем тексту КЗ).¹⁴ Међутим, пре него што наведемо члан 245. КЗ, важно је да цитирамо члан 231. Кривичног законика,¹⁵ који је важио пре измена и допуна од 1. марта 2018. године.

13 Управа за спречавање прања новца је у Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма у члану 72. означена као орган управе у саставу министарства надлежног за послове финансија и одређено је да Управа обавља финансијско-информационе послове: прикуља, обрађује, анализира и прослеђује надлежним органима информације, податке и документацију коју прибавља у складу с овим законом и врши друге послове који се односе на спречавање и откривање прања новца и финансирање тероризма у складу са законом. Из наведеног произлази да је Управа за спречавање прања новца један од најважнијих органа у откривању прања новца, поред Пореске управе и Управе царина, поред правосудних органа, чија улога није занемарљива када је реч о превенцији и откривању прања новца.

14 „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

15 „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16.

Чланом 231. Кривичног законика било је прописано праће новца на следећи начин:

1) Ко изврши конверзију или пренос имовине са знањем да та имовина потиче од кривичног дела, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или прикрије или лажно прикажу чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од кривичног дела, или стекне, држи или користи имовину са знањем у тренутку пријема да та имовина потиче од кривичног дела, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном;

2) Ако износ новца или имовине из става 1. овог члана прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година и новчаном казном;

3) Ко учини дело из става 1. и 2. овог члана са имовином коју је сам прибавио извршењем кривичног дела, казниће се казном прописаном у ставу 1. и 2. овог члана и новчаном казном;

4) Ко дело из става 1. и 2. овог члана изврши у групи, казниће се затвором од две до дванаест година и новчаном казном;

5) Ко учини дело из става 1. и 2. овог члана, а могао је и био дужан да зна да новац или имовина представљају приход остварен кривичним делом, казниће се затвором до три године;

6) Одговорно лице у правном лицу које учини дело из става 1, 2. и 5. овог члана казниће се казном прописаном за то дело, ако је знало, односно могло и било дужно да зна да новац или имовина представљају приход остварен кривичним делом;

7) Новац и имовина из става 1. до 6. овог члана одузеће се.

Са изменама и допунама Кривичног законика кривично дело *Праће новца* сада је прописано у члану 245. КЗ, који се примењује од 1. марта 2018. године и гласи:

1) Ко изврши конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, у намери да прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или

прикрије или лажно прикаже чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, или стекне, држи или користи имовину са знањем у тренутку пријема да та имовина потиче од криминалне делатности, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном;

2) Ако износ новца или имовине из става 1. овог члана прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година и новчаном казном;

3) Ко учини дело из става 1. и 2. овог члана са имовином коју је сам прибавио криминалном делатношћу, казниће се казном прописаном у ставу 1. и 2. овог члана;

4) Ко дело из става 1. и 2. изврши у групи, казниће се затвором од две до дванаест година и новчаном казном;

5) Ко учини дело из става 1. и 2. овог члана, а могао је и био дужан да зна да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу, казниће се затвором до три године;

6) Одговорно лице у правном лицу које учини дело из става 1., 2. и 5. овог члана казниће се казном прописаном за то дело, ако је знало, односно могло и било дужно да зна, да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу;

7) Новац и имовина из става 1. до 6. овог члана одузеће се.

Како се члан 231. КЗ у којем је раније било прописано кривично дело *Прање новца*, као и члан 245. КЗ у којем је сада прописано ово кривично дело, налазе у корпусу кривичних дела против привреде, чији је заштитни објекат привреда, напомињемо још једном да је проблем прања новца уједно и проблем привредног и економског система једне земље.

Уколико сагледамо радњу извршења кривичног дела у сада важећем кривичном законодавству, закључујемо да радња извршења кривичног дела *Прање новца* има основни облик, који је описан у ставу један члана 245. КЗ, који прописује да лице врши наведено кривично дело ако врши конверзију или пренос имовине са знањем да та имовина потиче од

криминалне делатности, прикривањем или лажним приказивањем чињеница о имовини која потиче од криминалне делатности, стицањем, држањем или коришћењем имовине која потиче од криминалне делатности.

Посебан облик кривичног дела праћа новца прописан је у ставу 3. члана 245. КЗ, јер лице у наведеном случају предузима радњу извршења из става један или два, али с имовином коју је сам прибавио криминалном делатношћу. „*Ratio legis* одредбе лежи у чињеници да је овде, исто као и код кривичног дела *Прикривање* (члан 221. КЗ) у питању тзв. накнадно некажњиво кривично дело (принцип конзумпције), што би у одсуству посебног правила за последицу имало постојање само претходног кривичног дела, тј. кривичног дела којим је имовина прибављена, а кривично дело праће новца не би постојало.“¹⁶ Најтежи облик кривичног дела описан је у ставу четири члана 245. КЗ и он се врши од стране групе, док је у ставу пет предвиђен лакши (привилегован облик) извршен из нехата, из којих разлога је прописана блажа казна, док је у ставу шест наведеног члана предвиђена одговорност одговорног лица у правном лицу, ако је знало, могло или било дужно да зна, да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу.

У садашњем опису кривичног дела акценат је на појму криминалне делатности, за разлику од претходног члана 231. КЗ, који је прописивао да имовина која је објекат радње мора да потиче од кривичног дела или члана 27. Закона о спречавању праћа новца из 2001, којим је било прописано да ово дело чини ко положи новац стечен обављањем незаконите делатности, или тај новац на други начин укључи у легалне финансијске токове ради обављања дозвољене привредне и финансијске делатности, а за који је знао да је прибављен кривичним делом. Закључује се да је раније учинилац предузимао радњу извршења кривичног дела из члана 231. КЗ, са сазнањем да та имовина потиче од конкретног кривичног дела (предикатног кривичног дела), те је на страни јавног

16 Делић, Н., о. с., 2021, стр. 261.

тужилаштва био терет доказивања из којег кривичног дела имовина потиче, уз потребу да се кривично дело из којег је настао „прљав“ новац јасно прецизира, односно докаже претходном пресудом.

Данас „имовина која се 'пере'“ мора потицати од криминалне делатности. У неку руку се може говорити о акцесорној природи прања новца будући да оно већ појмовно претпоставља неку претходну злочиначку активност. Српски законодавац је раније везивање остварења законског описа за учињено „кривично дело“ 2016. заменио овом, како се примећује, свесно мање одређеном формулацијом. Наиме, у судској пракси се захтев да имовина потиче од кривичног дела неоправдано тумачио рестриктивно, у смислу неопходности правноснажне осуде, па се и овим путем хтело постићи екстензивније тумачење.¹⁷ С наведеним мишљењем се свакако слажемо с обзиром на то да прање новца претпоставља претходно криминално деловање субјекта, из чега се црпи акцесорна природа прања новца, јер се претпостављају претходне, овде ћемо употребити израз незаконите активности, које су створиле „прљав“ новац, а те радње могу бити различитог карактера, не морају се само подвести под појам кривичног дела, већ и прекршаја, привредног преступа и сл., што омогућава нерестриктивни приступ појму криминалне делатности, односно не мора постојати правноснажна кривична пресуда да би постојала криминална делатност. Међутим, и криминалну делатност је неопходно описати у оптужном акту, а самим тим и доказати.

„Захтев да имовина потиче од криминалне делатности допушта да се не мора радити искључиво о плодовима који представљају корист непосредно прибављену претходним делом. Не мора се нужно радити искључиво о плену, већ би у обзир дошла, рецимо, и накнада коју неко добије за своју криминалну активност (тзв. *scelere quaesita*), или предмети настали извршењем дела (*producta sceleris*, нпр. фалсификовани новац или произведене опојне дроге), односно употребљени

17 Вуковић И., „О извесним недоумицама у погледу кривично правне заштите од прања новца“, *Crimen 2/2019*, стр. 125.

за његово вршење (новац примљен као мито).¹⁸ Слажемо се и с овим мишљењем с обзиром на то да и узимање накнаде за вршење неке криминалне активности, или предмета који су добијени вршењем кривичног дела или употребљени приликом вршења кривичног дела представљају приходе и имовину која се пере и укључује у легалне токове.

„Сматра се да је довољно да је за потребе кривичног поступка који се води за кривично дело праће новца с одговарајућим степеном извесности утврђено да је имовина прибављена вршењем кривичног дела.¹⁹ С овим мишљењем се слажемо, али би се оно могло прихватити у потпуности у ситуацији када је утврђено да су имовина или новац прибављени извршењем кривичног дела, а уколико су имовина и новац прибављени другим обликом криминалне делатности, онда је потребно утврдити врсту криминалне делатности која је претходила настанку имовине или новца који се пере, и доказати је.

Међутим, у теорији има и мишљења да је општеприхваћен став да имовина треба да потиче искључиво од кривичног дела – предикатног кривичног дела,²⁰ али, и поред супротних схватања у домаћој литератури, чини се да криминалну зону праћа новца не треба везивати за плодове свих врста казних делата, као и „да основни разлог законске измене није био везан за настојање да се казнена зона прошири на имовину која потиче од прекршаја или привредних преступа, већ на елиминисање неопходности да доказ упућује на конкретно кривично дело“.²¹

С овим мишљењем се не слажемо у потпуности, и сматрамо да није идеја законодавца била само да олакша терет доказивања конкретног предикатног дела, већ је оно настало из потребе да се санкционишу радње различитих криминалних делатности из којих такође могу настати имовина или

18 *Ibid.*, стр. 128.

19 Делић, Н., *о. с.*, стр. 260.

20 *Ibid.*, стр. 260.

21 Вуковић, И., *о. с.*, стр. 125–126.

новац, који се касније пласирају у легалне токове с циљем да се представе као законито стечени приход и користе у даље сврхе.

ОДЛУКА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПО ПРЕДСТАВЦИ БРОЈ 23572/07

Steve Mitchell ZSCHUSCHEN и проширив Белије

У својој одлуци Европски суд за људска права (у даљем тексту ЕСЉП) у случају *Zschuschen и проширив Белије* (представка број 23572/07) једногласно је одлучио да је представка неприхватљива. Наиме, случај се тицао кривичног поступка који је довео до тога да је господин Zschuschen осуђен због кривичног дела *Прање новца*. Наиме, господин Zschuschen је отворио рачун у белгијској банци и за два месеца је укупно уплатио 75.000,00 евра, а када га је власт упитала за порекло новца, ћутао је. Господин Zschuschen се жалио на повреду његове претпоставке невиности, његовог права да ћути и генерално на његово право на одбрану.

ЕСЉП је нашао да је његова представка очигледно неоснована, сматрајући да је приступ домаћих судова који нису нашли за сходно да дефинишу предикатно дело да би осудили особу за прање новца, није имала за последицу пребацивање терета доказивања с тужилаштва на одбрану. ЕСЉП је посебно приметио да су домаћи судови убедљиво успоставили низ посредних доказа, који су довољни да се Zschuschen прогласи кривим и да је његово одбијање да објасни порекло новца само поткрепило тај доказ. Такође, Zschuschen се жалио на повреду свог права да буде одмах обавештен о оптужби против себе, пошто предикатно кривично дело у основи прања новца није описано у позиву за долазак пред кривични суд. ЕСЉП је ову представку нашао очигледно неоснованом с обзиром на то да је позив у себи садржао свеобухватан и детаљан опис свих сумњивих трансакција и законски опис чињеница, што је Zschuschen-у омогућило да буде свестан да је оптужен за прање новца и да може да оствари своју одбрану.

Основне чињенице

Подносилац представке Steve Mitchell Zschuschen је холандски држављанин који је рођен 1970. и живи у Амстердаму. У марту 2003. господин Zschuschen је отворио рачун у банци у Белгији и у року од два месеца уплатио укупно 75.000,00 евра на рачун у пет трансакција. Банка је обавестила јединицу за обраду финансијских података, након чега је против подносиоца представке покренут кривични поступак због кривичног дела прања новца. Када је подносилац представке упитан да објасни порекло новца, он је рекао да новац потиче од „неодређеног рада“ који је трајао пет година, без навођења имена/назива послодавца. Године 2005. кривични суд у Антверпену изрекао је Zschuschen-у условну казну за десет месеци казне затвора и новчану казну од 5.000,00 евра. Одузето му је и 75.000,00 евра с образложењем да представља имовинску корист која је директно повезана с кривичним делом. У свом образложењу суд је узео у обзир чињеницу да Zschuschen није објаснио порекло новца, да је имао досије у Холандији за кривична дела у вези с кривичним делима повезаним с опојном дрогом, као и да није имао приход у тој земљи. Пресуда је потврђена у жалбом поступку, а правни лек је одбијен и пред Касационим судом.

Представка, поступак и састав Суда

Представка је Европском суду за људска права поднета 25. маја 2007. године. Ослањајући се на члан 6. ст. 1. и 2. (Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, која је закључена у Риму 4. новембра 1950), и то на право на правично суђење / пресумпција невиности, Zschuschen је тврдио да је његова пресумпција невиности његово право да не износи одбрану, и уопштено право на одбрану, повређено с обзиром на то да домаћи судови нису детаљно описали предикатно кривично дело које је у основи оптужбе за прање новца и нису успели да утврде противправно порекло наводно опраног новца. Zschuschen се такође позвао на члан 6. став 3а

(Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода), односно право да буде правовремено обавештен о оптужби тврдећи да га је чињеница да предикатно дело није поменуто, нити описано у позиву за појављивање (саслушање) пред кривичним судом спречила да буде обавештен о његовој природи и узроку, нити је та информација дата у каснијој фази поступка. На крају, он се такође позвао на члан 1. Протокола број 1 означене конвенције (заштита имовине). Одлуку ЕСЉП-а донело је Веће²² на заседању 2. маја 2017. године.

Одлука суда

Члан 6. стп. 1. и 2. (право на правично суђење / пресумпција невиности)

ЕСЉП је закључио да је Zschuschen дао неке почетне изјаве током испитивања, али није желео да даје даље информације о предметном новцу. Био је у стању да ћути током целог поступка и није био под принудом. Његово одбијање да одговори на питања, само по себи није било кривично дело. ЕСЉП је даље навео да чињеница да су првостепени судови искористили одбијање Zschuschen-а да оправдају његове нејасне и неуверљиве изјаве о пореклу новца, између осталих доказа, довела је до закључка да новац није прибављен на законит начин, не представља сама по себи кршење права подносиоца да ћути и да се не инкриминише. Конвенција није забранила суду да узме у обзир ћутање окривљеног када га прогласи кривим, осим ако би се осуда заснивала искључиво или суштински само на његовом ћутању, што очигледно овде није био случај.

ЕСЉП је приметио да су домаћи судови убедљиво успоставили тело посредних доказа који су довољни да се Zschuschen прогласи кривим. Његово одбијање да обезбеди потребна

22 Чланови Већа: председник Robert Spano (Исланд) и чланови: судије Julia Laffranque (Естонија), Ledi Bianku (Албанија), Nebojša Vučinić (Црна Гора), Paul Lemmens (Белгија), Jon Fridrik Kjolbro (Данска), Stephanie Mourou Vikstrom (Монако) и секретар Одељења Stenley Naismith.

објашњења о пореклу новца, само је потврдило те доказе. ЕСЉП је поновио да није неспојиво с појмом правичног кривичног суђења да се дотична лица обавезу да дају веродостојна објашњења о својој имовини, као и да је извештај Zschuschen-a о његовим финансијским трансакцијама одговарао истини, не би му било тешко да докаже порекло новца. ЕСЉП је стога, имајући у виду доказе против њега, заузео став да су закључци изведени из његовог одбијања да објасни порекло новца положеног на његов рачун, у белгијској банци, били диктирани здравим разумом и није се могао сматрати неправедним или неразумним. Суд је даље заузео став да приступ првостепених судова, који је у конкретном случају био у складу са устаљеном судском праксом Касационог суда, када нису нашли за сходно да дефинишу предикатно дело како би осудили особу за праће новца, није имао за последицу пребацавање терета доказивања с оптужбе на одбрану повредом начела претпоставке невиности. ЕСЉП је из горенаведених разлога оценио да је представка неприхватљива и одбацио ју је.

Такође, ЕСЉП је закључио да је у складу са захтевима домаће судске праксе позив за саслушање за 17. фебруар 2004. садржао свеобухватан и детаљан опис свих сумњивих трансакција, као и правну карактеризацију чињеница. По мишљењу ЕСЉП-a, Zschuschen је оптужен за праће новца и чињеница је да је само позив описао трансакције које су послужиле за утврђивање постојања овог кривичног дела био довољан да омогући оптуженом да оствари своја права на одбрану. Суд је, штавише, објаснио да обавеза да се додатно прецизирају незаконите радње/активности од којих је приход стечен, који је накнадно опран, не произлази из члана 6. став 3. (а) Конвенције, пошто те активности нису биле предмет оптужбе. Сходно томе, ЕСЉП је нашао да је позив²³ уручен Zschuschen-у омогућио да буде довољно детаљно обавештен о природи и разлозима оптужбе која је поднета против њега, те је стога представка у овом делу била очигледно неоснована.

23 Овде можемо закључити и оптужба.

ЕСЉП је разматрао и наводну повреду члана 1. Протокола бр. 1 уз Конвенцију, који се односи на заштиту имовине, међутим, нашао је да се подносилац представке није жалио на наведено пред домаћим/националним судовима, те ју је ЕСЉП одбацио будући да нису исцрпљени домаћи правни лекови.

Сходно свему горенаведеном, можемо закључити да је на овај начин првостепени кривични суд заузео став да се из налаза и изјава у списима може донети закључак о елементима, који посматрани заједно представљају озбиљне, прецизне и доследне претпоставке из којих се изводе докази о кривичном делу прања новца, а суд је посебно узео у обзир чињеницу да холандски држављанин није објаснио порекло новца на рачуну у белгијској банци, а да је у Холандији познат по вршењу кривичних дела у вези с опојним дрогама. Надаље, другостепени суд је потврдио одлуку првостепеног кривичног суда у Антверпену, а наведена пресуда била је предмет оцене Касационог суда који је евидентно одбио ванредни правни лек, како је и наведено у одлуци ЕСЉП.

ЕСЉП је приликом доношења своје одлуке о представи господина Zschuschen-а имао у виду релевантно домаће право и праксу, као и степен прецизности оптужнице, имајући у виду и све разлоге из којих је представку поднео подносилац, као и садржину и чланове Европске конвенције о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, закључену у Варшави 16. маја 2008. године (у даљем тексту Варшавска конвенција), а коју је, између осталог, ратификовала и Белгија.

Чланом 9. тачком 6. Варшавске конвенције прописано је да свака страна уговорница треба да обезбеди да изрицање пресуде којом се неко оглашава кривим за прање новца, сходно овом члану, буде могуће где год је доказано да имовина, која је предмет става 1. а или б овог члана, води порекло од кривичног дела у стицају, с тим што не мора нужно да буде прецизно установљено о којем кривичном делу је реч.

Имајући у виду текст члана 9. тачке 6. Варшавске конвенције, можемо закључити да је уочена потреба да се олакша

кривични поступак како органи гоњења не би морали да докажу све чињенице предикатног кривичног дела ако се порекло незаконито стеченог новца или имовине може доказати на основу свих осталих околности случаја, који подразумева и знање да имовина потиче од криминалних радњи. У пресудама ЕСЉП-а у предмету *Grifhorst и ројив Француске* број 28336/02 и у предмету *Michaud и ројив Француске* број 12323/01, став 123. од 6. децембра 2012. године,²⁴ посебно је наглашена потреба сваке државе да се супротстави прању новца како би се и на тај начин спречило касније финансирање осталих криминалних активности, које су најчешће повезане с трговином опојном дрогом или финансирањем тероризма, јер се прањем новца „не баве“ само појединци већ и организоване криминалне групе, којима је ово један од основних начина финансирања. Из претходно наведених разлога неопходно је у што ранијој фази детектовати активности које су усмерене на прање новца, почев од прве фазе која се састоји најчешће у полагању „правог“ новца на рачуне правних или физичких лица.

ЗАКЉУЧАК

Из свега претходно наведеног произлази да је међународна заједница заузела одлучан став у борби против организованог криминала и прања новца, а додаћемо (мада се то подразумева) и борбе против финансирања тероризма. Општепознато је да криминалне организације врше своје делатности управо из разлога стицања противправне имовинске користи, која се најчешће огледа у новцу и имовини. Међутим, прибављање противправне имовинске користи само по себи често није довољно, штавише прикупљени новац је некада много већи од потреба појединих криминалних структура и онда се поставља питање на који начин тај новац инфилтрирати у легалне токове или употребити га у легалним пословима,

24 Видети више о томе у: пресуда ЕСЉП-а у предмету *Grifhorst и ројив Француске* број 28336/02, став број 93. од 26. фебруара 2009. и пресуда ЕСЉП-а у предмету *Michaud и ројив Француске* број 12323/01, став број 123. од 6. децембра 2012. године.

а ради стицања додатног профита. Управо тада криминалне групе прибегавају различитим шемама прања новца како би тај тзв. прљав новац опрали и употребили у даље сврхе.

„... Циљ учинилаца кривичних дела није непосредно прибављање противправне имовинске користи, јер ако она остане скривена у сфери илегалне активности, нема значаја за учиниоце претходних кривичних дела. Стога су они принуђени да свој или туђи 'прљаво...' прибављени новац или имовину 'оперу' ... да их пласирају у легалне привредне, новчане и банкарске, берзанске, финансијске ... токове“.²⁵

Међутим, с појавом нових средстава плаћања, као што су криптовалуте и нових начина пословања на светском економском тржишту, поставило се питање колико су садашњи механизми у борби против прања новца савремени, како би се на нове изазове одговорило на ефикасан начин. Наиме, да би се тржиштем криптовалута могло овладати, потребно је уредити га, односно криптовалуте увести у законодавну регулативу.²⁶

Претпостављамо да анонимност приликом трговања криптовалутама отвара велике могућности злоупотребама од стране криминалних структура с обзиром на то да се на овај начин цео процес прања новца може учинити мање транспарентнијим, што није случај са нпр. улагањем на рачуне привредних друштава (с фиктивном делатношћу). Али постоје и опречна становишта када се ради о анонимности приликом трговања криптовалутама, јер постоји могућност да се имена инвеститора повежу с идентитетима у стварном свету.²⁷

25 Јаношевић Д., „Прање новца у међународном и кривичном праву Србије“, рад је презентован на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, одржаној 13. и 14. априла 2018. на Правном факултету Универзитета у Нишу, стр. 212.

26 О државама које су усвојиле неке криптовалуте као званично средство плаћања или о државама које су регулисале тржиште криптовалута, односно предложиле регулисање криптовалуте или су их забраниле видети опширније у: Новаковић С. М., „Да ли степен ризика и коришћења криптовалута за прање новца и финансирање тероризма оправдава њихову забрану“, 2021, стр. 93–1108. Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2021. године“.

27 Новаковић С. М., *о. с.*, стр. 102.

Закључујемо да прање новца има далекосежне последице по економски и безбедносни систем једне државе, првенствено јер омогућава извршиоцима различитих казних дела да нелегално прикупљен новац оперу, а потом да га даље користе у транснационалном криминалу и финансирању тероризма.

Један од начина борбе против прања новца јесте превенција, односно процесуирање лица која предузимају нелегалне и противзаконите активности, којима долазе до „прљавог“ новца, а други начин је побољшање механизма који би морали да правовремено уоче тренутак када криминалне организације новац убацују у легалне токове, односно благовремено препознају прву фазу прања новца, чак и другу фазу, када је могуће ући у траг новцу који се пере. Као што смо рекли на међународном плану донет је велики број прописа којима су успостављени механизми борбе против прања новца, а државе чланице су имале, односно имају обавезу да имплементирају наведене прописе у своје законодавство како би даље омогућили сарадњу институција на домаћем и међународном плану у борби против прања новца.

Бојана Савовић

Заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду
Посебно одељење за сузбијање корупције

УЛОГА ФИНАНСИЈСКОГ ФОРЕНЗИЧАРА

Сажетак: истраживање улоге финансијског форензичара у кривичном и преткривичном поступку и питање начина коришћења извештаја финансијског форензичара пред судом извршено је кроз анализу одређивања делокруга његових овлашћења у складу са одредбама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, упоредо са анализом улоге вештака, стручног саветника и стручног лица у складу са одредбама Закона о кривичном поступку.

Кључне речи: финансијски форензичар, вештак, стручни саветник, стручно лице

Повећање привредне активности, значајно олакшано оснивање привредних друштава, све интензивнији промет робе и кретање људи неминовно су наметнули потребу за пружањем помоћи тужилаштвима од тренутка пријема информације да је евентуално извршено кривично дело, за чије доказивање треба разумети токове новца, пословну активност (симуловану или стварну), рачуноводствене прописе и праксу.

Националном стратегијом за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године као и Владином Стратегијом истраге финансијског криминала за период од 2015. до 2016. године* постављени су циљеви

* Аутор је заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду, Посебно одељењу за сузбијање корупције. Владаина Стратегија истраге финансијског криминала за период од 2015. до 2016. године („Службени гласник РС“, број 43/15).

успостављања Службе за финансијску форензику у јавним тужилаштвима, опремање тих одељења кадровским и материјално-техничким средствима и обука јавних тужилаца у области основних знања о форензичком рачуноводству.

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције,¹ који је почео да се примењује 1. марта 2018, предвиђена је могућност формирања Службе финансијске форензике у Тужилаштву за организовани криминал и у Посебним одељењима виших јавних тужилаштава на територији Републике Србије.

Послове службе финансијске форензике обављају *финансијски форензичари*.

Обим и врста послова финансијског форензичара нису у потпуности одређени.

Финансијски форензичар је лице које *имаже јавном тужиоцу у анализи шокова новца и финансијских трансакција са циљем предузимања кривичног гоњења*.

Закон није прецизирао на који начин финансијски форензичар помаже тужиоцу, у којој форми, нити у којој фази кривичног поступка, што оставља могућност за различита тумачења, у којима ће последњу реч имати судска пракса.

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције предвиђена су обавезна знања која мора имати финансијски форензичар, па је тако прописао да је финансијски форензичар државни службеник који поседује посебна стручна знања из области финансија, рачуноводства, ревизије, банкарског, берзанског и привредног пословања, уз услов да је завршио специјализовану обуку Правосудне академије.

Имајући у виду да је институт финансијског форензичара уведен у правни систем наше земље 2018. године, дакле након

1 Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције („Службени гласник РС“, бр. 94/16 и 87/18 и др.).

доношења Законика о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП),² због чега његова улога њиме није регулисана, сматрамо да треба одредити његову улогу у кривичном поступку у односу на институте које Законик познаје, и то у односу на *вештака, стручног савешника и стручно лице*.

І ФИНАНСИЈСКИ ФОРЕНЗИЧАР / ВЕШТАК

Чланом 113. ЗКП прописује се да ће орган поступка одредити вештачење када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање. Имајући у виду да је јавни тужилац орган поступка у предистражном, истражном и преткривичном поступку, то значи да јавни тужилац у овим фазама може донети наредбу за економско-финансијско вештачење.

Чланом 114. ЗКП одређено је да је вештак лице које располаже потребним стручним знањем за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку. За разлику од финансијског форензичара, за вештака је уопштено предвиђено да мора да располаже „посебним“ стручним знањем; није одређено да вештак мора да поседује *сва* стручна знања из области које су побројане у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције (финансије, рачуноводство, ревизија, банкарско, берзанско и привредно пословање), нити да мора да заврши специјализовану обуку Правосудне академије.

Чланом 6. Закона о судским вештацима³ прописано је да физичко лице може бити именовано за вештака ако поред општих услова за рад у државним органима прописаних законом испуњава и следеће посебне услове:

1) да има одговарајуће стечено високо образовање на студијама другог степена (дипломске академске студије

2 Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – одлука УС и 62/21 – одлука УС).

3 Закон о судским вештацима („Службени гласник РС“, број 44/10).

– мастер, специјалистичке академске студије, специјалистичке струковне студије), односно на основним студијама, за одређену област вештачења;

2) да има најмање пет година радног искуства у струци;

3) да поседује стручно знање и практична искуства у одређеној области вештачења;⁴

4) да је достојан за обављање послова вештачења.

Изузетно од става 1. овог члана, за вештака може бити именовано лице које има најмање завршену средњу школу ако за одређену област вештачења нема довољно вештака са стеченим високим образовањем.

Физичко лице може обављати вештачења само ако је уписано у Регистар вештака. Регистар вештака води Министарство правде.

Финансијски форензичар мора бити државни службеник (било у ситалном радном односу било на основу уговора о делу), али не мора да буде уписан у регистар вештака, нити су за њега прописане стручна спрема и потребне године радног искуства.

С друге стране, вештак, који је и државни службеник и који је завршио специјализовану обуку Правосудне академије, може бити финансијски форензичар.

Вештак, на основу прецизно одређеног задатка, тј. предмета вештачења, сачињава налаз и мишљење, који се најчешће израђује у писаној форми, а ако се износи усмено, мора се одмах унети у записник.

Финансијски форензичар помаже јавном тужиоцу у анализи токова новца и финансијских трансакција и то може

4 Стручно знање и практична искуства за одређену област вештачења кандидат за вештака доказује објављеним стручним или научним радовима, потврдом о учешћу на саветовањима у организацији стручних удружења, као и мишљењима или препорукама судова или других државних органа, стручних удружења, научних и других институција или правних лица у којима је кандидат за вештака радио, односно за које је обављао стручне послове.

чинити усмено и писмено, периодично, као и по потреби. О својим предлозима и закључцима, финансијски форензичар може да доставља писане периодичне извештаје тужилаштву, или да на крају, када прикупи и анализира све податке, достави коначан извештај. Модалитети сарадње заменика јавног тужиоца и финансијског форензичара зависе од случаја до случаја, али напомињемо да не постоје обавезна форма нити обавезан модел те сарадње.

Након завршеног вештачења јавни тужилац, као орган поступка, обавештава странке (окривљеног) које нису присуствовале вештачењу да записник о вештачењу или писани налаз и мишљење могу разгледати и копирати, с тим што се одређује рок у којем странке имају право да ставе своје примедбе.

Оваква обавеза за јавног тужиоца не постоји након достављања извештаја финансијског форензичара, нити се на њега примењују сва остала правила која се у ЗКП прописују за вештаке (рокови за вештачење, новчане казне, изузећа од дужности вештачења, заклетва, формалан поступак вештачења и сл.), па се може закључити да је сарадња јавног тужиоца и финансијског форензичара мање формалног карактера у односу на поступак вештачења, који је законом стриктно регулисан.

II ФИНАНСИЈСКИ ФОРЕНЗИЧАР / СТРУЧНИ САВЕТНИК

Чланом 125. ЗКП прописује се да је стручни саветник лице које располаже стручним знањем из области у којој је одређено вештачење. Странка може изабрати и пуномоћјем овластити стручног саветника, када орган поступка одреди вештачење.

Дакле, за његово учешће у поступку су потребна три услова:

1) да располаже стручним знањем из одређене области, која је била предмет вештачења (али Законик о кривичном поступку не прописује начине како се та стручност доказује у поступку);

- 2) да је у предмету одређено вештачење;
- 3) да га странка (јавни тужилац и окривљени) овласти пуномоћјем.

Јавни тужилац је странка у поступку тек на главном претресу, тако да не може одредити стручног саветника у фази поступка у којој је орган поступка. Окривљени има право да органу поступка (суду) поднесе захтев за постављање стручног саветника.

Приликом одлучивања о захтеву сходно се примењују одредбе члана 59. (које се односе на постављеног пуномоћника), члана 77. ст. 1. и 2. (које се односе на одбрану сиромашног), члана 114. став 3. (које се односе на одређивање вештака, и то само у делу да ако за одређену врсту вештачења постоје вештачи са списка сталних вештака, други вештачи се могу одредити само ако постоји опасност од одлагања или ако су стални вештачи спречени или ако то захтевају друге околности) и члана 116. ст. 1–3. ЗКП (које се односе на то да се за вештака, али и за стручног саветника не може одредити лице које је искључено или ослобођено од дужности сведочења, разлози за изузеће лица које је запослено код оштећеног или окривљеног, или је заједно са њима или неким од њих запослено код другог послодавца, те се за вештака, али и за стручног саветника по правилу неће одредити лице које је испитано као сведок).

О жалби против решења којим је одбијен захтев за постављање стручног саветника одлучује судија за претходни поступак или веће из члана 21. став 4. ЗКП.

Чланом 126. ЗКП регулишу се права и дужности стручног саветника и његова права у односу на вештачење, те стручни саветник има право:

- 1) да буде обавештен о дану, часу и месту вештачења,
- 2) да присуствује вештачењу (којем имају право да присуствују окривљени и његов бранилац),
- 3) да у току вештачења прегледа списе и предмет вештачења,
- 4) да предлаже вештаку предузимање одређених радњи,

- 5) да даје примедбе на налаз и мишљење вештака,
- 6) да на главном претресу поставља питања вештаку и
- 7) да буде испитан о предмету вештачења.

Пре испитивања, од стручног саветника ће се захтевати да положи заклетву која гласи: „Заклињем се да ћу дати исказ у складу са правилима науке или вештине, савесно, непристрасно и по свом најбољем знању.“ Заклетва вештака садржи и један важан „додатак“, те се вештак заклиње и да ће тачно и потпуно изнети свој налаз и мишљење, на шта се стручни саветник не заклиње.

Наводимо да је стручни саветник дужан да пуномоћје без одлагања поднесе органу поступка, да странци пружи помоћ стручно, савесно и благовремено, да не злоупотребава своја права и да не одуговлачи поступак.

Чланом 118. ЗКП одређује се да ако странка има стручног саветника у наредби о вештачењу се означава његово име и адреса.

III ФИНАНСИЈСКИ ФОРЕНЗИЧАР / СТРУЧНО ЛИЦЕ

Законик о кривичном поступку спомиње стручно лице на више места, на пример у члану 42. ЗКП прописане су одредбе о изузећу судија и судија поротника, које се сходно примењују и на стручна лица и вештаке, ако овим законом није другачије одређено, тачније чланом 116. ЗКП.

Такође, чланом 104. ЗКП прописано је *испитување по себно осетљивој сведока*, које се може обавити у присуству психолога, социјалног радника или *групи стручног лица*, док је чланом 109. ЗКП прописано да ако се *испитување заштићеног сведока* обавља помоћу техничких средстава за промену звука и слике, њима *рукује стручно лице*.

Поменућемо и одредбе чл. 105–111. ЗКП о заштићеном сведоку које се примењују и на заштиту прикривеног истражника, вештака, стручног саветника и *стручно лице*, као и члана 133. ЗКП који прописује да ће *приликом вршења увиђаја* орган

поступка по правилу тражити помоћ *стручној лица* форензичке, саобраћајне, медицинске или друге струке, а чланом 140. ЗКП прописано је да *узимање описака и ајиларних линија и делова тела, букални брис, управљење фоотографија и др.*, предузима *стручно лице*, док се у члану 148. ЗКП наводи да ће пре *одузимања предмета*, орган поступка, *по њојшеби*, у *присутству стручној лица* прегледати предмете.

Навешћемо и члан 152. ЗКП који прописује *преписивање уређаја за аутоматску обраду података и опреме* на којој се чувају или се могу чувати електронски записи, а које се предузима на основу наредбе суда, и *по њојшеби*, уз *помоћ стручној лица*.

Такође је у члану 300. став 9. ЗКП наведено да: 1. ради разјашњења појединих техничких или других стручних питања која се постављају у вези са прибављеним доказима или 2. приликом саслушања осумњиченог или 3. предузимања других доказних радњи, јавни тужилац може затражити *од стручној лица* одговарајуће струке да му о тим питањима пружи потребна обавештења, а ако су приликом давања објашњења присутни осумњичени или бранилац, они могу тражити да то лице пружи ближа објашњења, а у случају потребе, јавни тужилац може тражити објашњења и од одговарајуће стручне установе.

Стручно лице не треба изједначавати са стручним саветником или вештаком, јер је реч о лицу које има улогу консултанта приликом обављања тачно одређене доказне радње.⁵

Намеће се закључак да је институт финансијског форензичара најближи институту стручног саветника, с тим да стручно лице може бити ангажовано из било које области (саобраћаја, рачунарског програмирања, медицине, финансија). Стручно лице и финансијски форензичар би у даљем току поступка могли бити испитани у својству сведока (за то не постоје законске препреке, а питање целисходности би се разматрало од случаја до случаја), у погледу сазнања, мишљења и закључака које су стекли приликом пружања стручне помоћи.

5 Илић Г. и др., *Коментар Закона о кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 763.

Стручно лице, као и финансијски форензичар, не мора бити уписан у регистар вештака али уколико и јесте регистрован, требало би избегавати њихово постављање као вештака у предмету у којем је давао стручно мишљење као стручно лице или финансијски форензичар.

НА ГЛАВНОМ ПРЕТРЕСУ

Присуство сведока, вештака или стручног саветника извођењу доказа регулисао је члан 400. ЗКП који прописује да сведок који није испитан, по правилу, неће присуствовати извођењу доказа. Такође, испитани сведоци, вештаци или стручни саветници остају у судници ако их председник већа, након изјашњења странака, сасвим не отпусти, или ако, по предлогу странака или по службеној дужности, не нареди да се привремено удаље из суднице да би касније могли бити поново позвани и још једном испитани у присуству или одсуству других сведока, вештака или стручних саветника, а ако се као сведок испитује лице млађе од 14 година, веће може одлучити да се за време његовог испитивања искључи јавност, а ако лице млађе од 16 година присуствује главном претресу као сведок или оштећени, удаљиће се из суднице чим његово присуство није више потребно.

Чланом 401. ЗКП регулисано је упозорење сведока, вештака или стручног саветника па је тако наведено да пре почетка испитивања сведока, вештака или стручног саветника, председник већа ће га упозорити:

- 1) да лажно сведочење, односно давање лажног налаза и мишљења или исказа, представља кривично дело;
- 2) да је положио заклетву пре главног претреса;
- 3) на дужност сведока да током испитивања говори истину и да не сме ништа да прећути, односно дужност вештака да тачно и потпуно изнесе свој налаз и мишљење.

Председник већа ће пре почетка испитивања позвати сведока или вештака, који није положио заклетву пре главног претреса, или стручног саветника да то учини.

Чланом 402. ЗКП прописано је испитивање сведока, вештака или стручног саветника на главном претресу, те се на главном претресу сведок или стручни саветник испитује уз сходну примену члана 98. ЗКП, а вештак излаже усмено свој налаз и мишљење, али му веће може дозволити да прочита писани налаз и мишљење који ће потом приложити записнику. Потом, сведоку, вештаку или стручном саветнику непосредно постављају питања странке и бранилац, председник већа и чланови већа, а оштећени или његов законски заступник и пуномоћник, и вештак или стручни саветник могу непосредно постављати питања уз одобрење председника већа, а ако обе странке предложе испитивање истог сведока или исто вештачење, сматраће се да је доказ предложила странка чији је предлог први заведен у суду. Такође, ако је суд одредио испитивање сведока или вештачење без предлога странака, питања први постављају председник и чланови већа, потом тужилац, оптужени и његов бранилац и вештак или стручни саветник, оштећени или његов законски заступник и пуномоћник имају право да поставе питања сведоку, вештаку или стручном саветнику након тужиоца, увек када тужилац има право на испитивање. Најпре се обавља основно испитивање, после тога унакрсно испитивање, а по одобрењу председника већа могу се постављати додатна питања. Приликом испитивања сведока, вештака или стручног саветника сходно се примењују одредбе члана 397. ст. 4. и 5. и члана 398. ст. 3–5. овог законика.

У вези са упознавањем садржине налаза и мишљења вештака, у члану 403. ЗКП прописао је да ако се због природе вештачења не могу очекивати, или нису потребна, потпунија објашњења, веће може одлучити да се, уместо позивања и испитивања вештака, изврши увид у приложени налаз и мишљење, или да, ако оцени да је то потребно, председник већа укратко изнесе њихову садржину или их прочита. Након извођења других доказа и примедби странака, веће може накнадно одредити непосредно испитивање вештака.

УПОРЕДНО ПРАВО

Закон о казненем поступку Републике Хрватске⁶ у члану 206и став 2. од 2013. године предвиђа институт финансијског истражитеља.

„За казнена дела из надлежности жупанијског суда у којима постоје основи сумње да је стечена знатна имовинска корист, у провођењу извида и хитне доказне радње привременог одузимања предмета суделује финансијски истражитељ, државноодвјетнички саветници и стручни сарадници из посебног одељења за истраживање имовинске користи стечене казним делом у саставу државног одвјетништва.“

ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Основни „приговор“ који се може изјавити у вези са извештајем финансијског форензичара је сумња на пристрасност таквог мишљења у форми извештаја имајући у виду да је он запослен у тужилаштву.

Питање радног ангажовања – статуса запослења финансијског форензичара у јавном тужилаштву не би било сметња само по себи, јер се неутралност и непристрасност, не само финансијског форензичара већ и јавног тужилаштва, претпоставља у фази спровођења истраге. Јавни тужилац је орган поступка који прикупља доказе не само у корист јавног тужилаштва него и у корист одбране.

I

Наиме, Европски суд за људска права (у даљем тексту ЕСЉП) је анализу *йовреде йравила о једнакости оружја* у пресуди *Poletan and Azorovic v. The Former Yugoslav Republic*

6 Закон о казненем поступку Републике Хрватске, „Народне новине“, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, Одлука Уставног суда Републике Хрватске 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 80/22.

of Macedonia од 12.05.2016)⁷ заузео је став да сама чињеница да је вештаке ангажовала једна од странака није довољна да би се поступак могао сматрати неправичним. Наиме, подносиоци представке су покушали да оспоре непристрасност и независност вештака због чињенице да су запослени у Министарству унутрашњих послова Македоније, у Одељењу за криминалистичку технику. ЕСЉП је у одлуци истакао да је на суду да ли ће одредити вештачење или извођење било ког доказа које странке предлажу. Суд дозвољава одређени значај подношења приговора од стране апликанта, имајући у виду да су вештаци службеници полиције, која је потчињена извршној власти и обично повезана са полицијом прихватити, али тај значај није одлучујући. Према мишљењу суда, чињеница да је вештак службеник полиције, сама по себи не представља примедбу да ће он бити неспособан за поступање са одговарајућом непристрасношћу. ЕСЉП је имао у виду и изјашњење поменутог вештака на главном претресу, између осталог, и о томе да ли је било ко на њега вршио притисак, при чему су окривљени на главном претресу имали прилику да испитују вештаке и на те околности као и на околности самог вештачења. ЕСЉП је закључио и да предмет вештачења (анализа супстанце) па ни само вештачење није ни у каквој вези са послодавцем вештака, односно Министарством унутрашњих послова Македоније, нити да је било ко вршио притисак на вештаке током њиховог рада. ЕСЉП је закључио да не сматра да одређивање службеника полиције за вештака представља повреду једнакости оружја у оквиру права на правично суђење.⁸

Поменућемо и предмет *Брандшиеттер против Аустрије*⁹ од 28.08.1991, у којој је ЕСЉП такође закључио да није дошло до повреде члана 6. став 1. у вези са ставом 3(д) Конвенције за заштиту људских права и основних слобода и да сама чињеница да је вештак запослен у Институту за пољопривреду

7 Биљана Синановић, „Нове могућности доказивања коруптивних кривичних дела“, *Билтен ВКС*, бр. 2/2018, стр. 84–86.

8 Исто.

9 Исто, стр. 88–89.

на основу чијег је извештаја започет поступак није довољан доказ да је тај вештак био пристрасан. Наиме, Брандштетер је оптужен да је продавао разблажено вино, односно имитацију вина. Узорковање је обавио савезни инспектор и један од три узорка послао на анализу Савезном институту за пољопривреду на испитивање. Преостала два узорка је оставио окривљеном, а пошто је Савезни институт за пољопривреду утврдио да је вино разблажено водом, на основу тог извештаја покренут је поступак. Окривљени је ангажовао вештака запосленог у Институту за храну да испита узорке који су били код њега и дошао је до другачијег закључка од закључка вештака оптужбе. Окривљени је тражио да суд одреди ново вештачење, што је суд и учинио и за вештака одредио Бандиона из Института за пољопривреду, који није учествовао у првој анализи узорака ни у доношењу првог закључка тог института. Анализу је поново радио Институт за пољопривреду, али овог пута под надзором Бандиона, који је дошао до сличног закључка, као други вештак тог истог института. Окривљени је навео да је Бандион чврсто повезан са Институтом за пољопривреду, због чега није објективан у односу на прву анализу тог института. Окривљени је предложио ново вештачење које је суд одбио и осудио окривљеног за прекршај, а своју пресуду је засновао на налазу вештака кога је суд одредио. ЕСЉП је у погледу саслушања вештака нашао:

– Иако се према дословном тумачењу члана 6. став 3(д) Конвенције односе на сведоке, а не на вештаке, гаранције дате у том члану представљају конститутивни елемент права на правично суђење обухваћен чланом 6. став 1. ове конвенције.

– Чињеница да је вештак запослен у истом институту, као и вештак на чијем је налазу заснована оптужба, сама по себи не оправдава бојазан да ће он поступати са прописаном неизвесношћу. Сматрати другачије би у многим случајевима поставило неприхватљива ограничења судовима када одређују вештачења (иста констатација ЕСЉП дата је и у предмету *Poletan and Azorovik v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia* од _____. године).

– Чињеница да је Бандион запослен у том институту не оправдава став да њега треба сматрати сведоком оптужбе, нити из предмета произилази закључак да је он имао такав положај. ЕСЉП је констатовао и да окривљени нема апсолутно право на одређивање новог вештачења. То право има окривљени онда када се вештак може сматрати сведоком оптужбе. Вештак постаје сведок оптужбе онда када постоји сумња у његову независност.¹⁰

Размотримо и питање процесног својства у којем би финансијски форензичар био испитан на главном претресу. Наиме, у предмету *Бенич њроџив Аустрије* од 06.05.1985. године, поступак је пред аустријским судовима вођен против Бенича, јер је у димљеном месу које је производио откривена недозвољено велика количина бензопирена, која је била штетна за здравље. Оптужница је подигнута на основу налаза вештака – директора Савезног института за контролу хране. У току тог поступка, вештак којег је суд одредио, дао је исказ, а супротстављени исказ, у својству сведока одбране, дао је директор Института за хигијену и технологију меса, кога је ангажовала одбрана. Апликант – окривљени у том поступку је тврдио да вештак и његов сведок нису имали исти третман, а као аргументе је навео да је суд одредио директора Савезног института за контролу хране за вештака иако је у суштини његово вештачење довело до подизања оптужнице, да према аустријском закону суд може омогућити вештацима да испитују сведоке и окривљеног, док сведоцима (у конкретном случају сведоку одбране директору Института за хигијену и технологију меса) то није дозвољено. ЕСЉП је закључио да је дошло до повреде члана 6. ст. 1. и 3(а) Конвенције, јер је статус директора Савезног института за контролу хране који је одређен за вештака, у односу на експерта одбране који је само сведок, упадљиво другачији.

У пресуди *Маџановић њроџив Хрвајске* од 04.04.2017. године, ЕСЉП је констатовао повреду члана 6. став 1. Конвенције у односу на онемогућавање увида у доказе у кривичном

10 Исто.

поступку против окривљеног (подносиоца представке). Окривљени (подносилац представке) био је председник Хрватског фонда за приватизацију и оптужен је за злоупотребу службеног положаја. Према њему су примењиване посебне доказне радње, и то тајни надзор и материјал је снимљен на 288 CD. У погледу материјала на коме се заснивала оптужница, подносилац представке је навео да је имао право приступа транскриптима снимака, али да је одбрани одбијена могућност добијања копија снимака. ЕСЉП је нашао да члан 6. Конвенције не захтева да оптужени има приступ копијама снимака тајног надзора, то је у надлежности домаћих судова, али је важно да ли је оптуженом дата адекватна могућност да припреми одбрану. Питање повреде овог члана поставило би се када оптуженом не би били доступни ни транскрипти ни копије. Врховни суд Републике Хрватске је навео да транскрипти нису доказ у поступку, него само инструмент техничке помоћи и да су једини доказ снимци тајног надзора. Оптужени никада није оспорио да су се снимљени разговори заиста и догодили и никада није оспоравао аутентичност снимака, штавише, све сумње је упериио на наводну неподударност између транскрипата и аудио-записа, а транскрипти на које се позива тужилац на суђењу, стављени су на располагање одбрани у тренутку подизања оптужнице. ЕСЉП није нашао неправедност у поступку у вези са чињеницом да подносиоцу захтева, оптуженом, нису достављене копије снимака тајног надзора. Што се тиче приступа окривљеног оним CD на којима се није заснивала оптужница (било јер је реч о другим лицима која нису оптужена или снимцима оптуженог за које је тужилаштво сматрало да нису релевантни за доказивање кривичног дела), ЕСЉП разликује ове две врсте материјала. У вези са увидом у материјал који се односи на друге особе које на крају нису биле оптужене у поступку, Жупанијски суд у Загребу је одбио приступ одбрани било каквим информацијама о тим снимцима с обзиром на чињеницу да су се тичали приватног живота других особа. ЕСЉП сматра да није спроведен ниједан поступак који би надлежном суду омогућио да на захтев подносиоца захтева (оптуженог у предмету) процени важност

доказа за предмет, те је нужно успоставити равнотежу између права других лица на приватност и права окривљеног на одбрану. ЕСЉП закључује да поступак којим тела кривичног прогона сама покушавају проценити шта може или не мора бити релевантно за предмет, без икаквих других заштитних мера за права одбране, не може бити у складу са захтевима члана 6. став 1. Конвенције.

ЗАКЉУЧАК

Институт финансијског форензичара је уведен у наш правни систем Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције који је организациони, а не процесни закон. Законик о кривичном поступку који је знатно раније ступио на снагу у односу на овај закон не регулише процесну улогу, права и обавезе финансијског форензичара, а судска пракса за сада није дала ближе одреднице његове функције у кривичном поступку.

Иако улога финансијског форензичара није да замени већ постојеће институте вештака, нити стручног саветника у кривичном поступку, јер ти институти већ постоје и имају своју јасно дефинисану функцију, већ да усмеравањем откривања и прикупљања доказа у предистрази и истрази помажу јавном тужиоцу у анализи токова новца и финансијских трансакција ради предузимања кривичног гоњења, те да заједно са тужиоцем договара ком лицу, органу или институцији треба да се обрати да би добио одређене финансијске, рачуноводствене информације, на ком месту и које доказе треба прикупити, да пружи помоћ тужиоцу у формулисању прецизних и ефикасних задатака упућених вештаку економско-финансијске струке и тиме учине рад вештака и стручних саветника ефикаснијим и сврсисходнијим.

Сматрамо да не постоје законске сметње, нити би се тиме довела у питање правичност суђења нарушавањем принципа једнакости оружја странака уколико би се извештај финансијског

форензичара предложио као доказ на главном претресу, који би, као и сваки други доказ, био презентован и одбрани, а потом би финансијски форензичар могао у својству сведока – стручног лица да буде испитан на главном претресу, којом приликом би питања могли да му постављају и окривљени и његов бранилац, као и вештак и стручни саветник одбране или стручни саветник тужилаштва.

Имајући у виду да испитани сведоци, вештаци или стручни саветници остају у судници ако их председник већа, након изјашњења странака, сасвим не отпусти, то ће о потреби њиховог присуства одлучити суд.

Из одредаба члана 126. став 1. ЗКП можемо закључити да уколико би финансијски форензичар био испитан као сведок или стручно лице на главном претресу, а окривљени ангажовао стручног саветника (јер су му управо потребни стручна помоћ и стручно постављање питања), стручни саветник може постављати питања само вештаку, али не и сведоку и стручном лицу. Међутим, у члану 402. став 2. ЗКП наводи се да окривљени и његов бранилац могу постављати питања непосредно сведоку, вештаку и стручном саветнику, а вештак или стручни саветник могу непосредно постављати питања уз одобрење председника већа, тако да би стручни саветник којег је ангажовала одбрана, па и сам окривљени и његов бранилац могли постављати питања и сведоку (уколико би финансијски форензичар у том својству био испитан на главном претресу) због чега и сматрамо да оваквом његовом процесном улогом не би било повређено право окривљеног на правично суђење.

У сваком конкретном случају јавни тужилац мора ценити да ли је целисходно ангажовање финансијског форензичара у оним предметима у којима је потребна анализа једноставних рачуноводствених активности због начела економичности, а пре свега ради уштеде трошкова које са собом повлачи вештачење или је целисходно ангажовање финансијског форензичара у оним предметима у којима су финансијске трансакције толико комплексне да ни ангажовање стручног

саветника на главном претресу од стране тужилаштва, након вештачења, није довољно за разјашњење економских питања. Да ли се тиме олакшава суду утврђивање тачног и потпуног чињеничног стања или се тиме пред суд ставља додатни задатак да образложи финансијске токове у случају да се извештај финансијског форензичара, налаз и мишљење вештака и мишљење стручног саветника не поклапају у суштинском и преовлађујућем делу, показаће пракса.

Дакле, финансијски форензичар је превасходно алат помоћи тужилаштва, а само изузетно његов извештај треба предложити као доказ на суду. У том случају би окривљени и његов бранилац могли оспоравати наводе извештаја финансијског форензичара, као што би оспоравали и сваки други доказ, а финансијски форензичар би могао бити испитан на главном претресу у својству сведока – стручног лица. Питања би му, сходно томе, могли постављати окривљени, његов бранилац и стручни саветник (уколико су га ангажовали и уколико је у предмету одређено и вештачење).

VI

ПОСЕБНО ОДЕЉЕЊЕ
ЗА БОРБУ ПРОТИВ
ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ
КРИМИНАЛА

Борис Мајлат

Заменик јавног тужиоца у Посебном тужилаштву
за високотехнолошки криминал

КРИВИЧНА ДЕЛА ИЗ НАДЛЕЖНОСТИ ПОСЕБНОГ ТУЖИЛАШТВА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

Сажетак: У овом тексту биће разрађени поједини проблеми с којима се у раду суочава Посебно тужилаштво за борбу против високотехнолошког криминала, те изнети правни ставови овог тужилаштва о овим правним питањима. Поводом кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из члана 185. Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ) разматрају се одредбе Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, те се оне циљним тумачењем овог закона доводе у везу с одредбама Кривичног законика. Такође, пажња се усмерава и на појам „уловљене претње“ код кривичног дела угрожавање сигурности, те условљавања претње од стране лица за које је утврђено да у време извршења кривичног дела није било способно да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима.

Кључне речи: Маријин закон, кривична дела против полне слободе малолетних лица, угрожавање сигурности, условна претња

Кривично дело приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из члана 185. Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ) и одредбе Закона о посебним мерама

за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, „Службени гласник РС“, број 32 од 8. априла 2013 (у даљем тексту: Маријин закон).

У више наврата Виши суд у Београду, одлучујући по оптужним актима Вишег јавног тужилаштва у Београду, Посебног тужилаштва за борбу против високотехнолошког криминала, оглашавао је кривим окривљене због кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из члана 185. КЗ и изрицао им условне осуде. Суд је у више наврата заузимао став да у овом случају нема места спровођењу посебних мера из члана 7. Маријиног закона, позивајући се управо на поменуту одредбу у којој се наводи: „Према учиниоцу кривичног дела из члана 3. овог закона, *после издржане казне затвора*, спроводе се следеће посебне мере...“ Дакле, став је суда да уколико окривљени није осуђен на казну затвора, према њему се посебне мере из Маријиног закона неће ни спроводити.

Ово тужилаштво је у више наврата оспоравало одлуке суда изјављујући жалбе због одлуке о кривичној санкцији и о другим одлукама, али без већих успеха и код другостепеног суда. Тужилаштво свој став заснива, пре свега, на одредби члана 64. КЗ, којим се прописује сврха условне осуде и судске опомене, где се наводи следеће: „[...] сврха условне осуде је да се према учиниоцу *лакшеј кривичној дела* не примени казна кад се може очекивати да ће упозорење уз претњу казне довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дела“. Дедукцијом долазимо до следећег закључка: кривично дело приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из члана 185. КЗ је лакше кривично дело. Мишљење тужилаштва је управо супротно – ниједно кривично дело учињено против полне слободе неког лица не може се сматрати лакшим кривичним делом, а нарочито ако је реч о полној слободи малолетног лица.

Међутим, чак и када бисмо прихватили да постоје ситуације у пракси које би оправдавале изрицање условне осуде, лицима која су оглашена кривим за ово кривично дело неопходно је изрећи и посебне мере из Маријиног закона. Према ставу тужилаштва, судови су само језички тумачили наведену норму, док је телеолошко тумачење правне норме потпуно изостало. Првенствено указујемо на то да је законописац пошао од овакве језичке формулације, јер је највероватније било незамисливо да некоме за кривично дело које је предмет Маријиног закона, дакле кривично дело против полне слободе малолетног лица, буде изречена условна осуда.

Међутим, оспоравана одредба члана 7. Маријиног закона има јасну функцију – да се према осуђеном за предметна кривична дела одреди спровођење свих посебних мера после издржане казне затвора, али никако и да се ове мере не примењују према лицу којем је изречена условна осуда. Иако смо донекле сагласни да је језичка формулација законописца неспретна, ова синтагма „после издржане казне затвора“ подразумева нешто сасвим логично – да се посебне мере не могу спроводити док се лице налази на издржавању казне затвора – што је неки пандан законској формулацији из КЗ – нпр. код члана 86. „[...] с тим да се време проведено у затвору... не урачунава у време трајања ове мере“.

Овакво резонување судова је за ово тужилаштво неприхватљиво. Зашто би се мера из, рецимо, члана 9. Маријиног закона – забрана посеђивања места на којима се окупљају малолетна лица односила само на лица која су осуђена на казну затвора по њеном издржавању, али не и на лица којима је за исто ово дело изречена условна осуда? Да ли је то суд изрицањем условне осуде истовремено утврдио и да не постоји опасност од рецидивизма, те да је сасвим прихватљиво да осуђени, на пример, посеђује места на којима се окупљају малолетна лица јер му је изречена мера упозорења, а не казна?

У недавној одлуци КПОЗ бр. 85/21 Виши суд у Београду није прихватио предлог овог тужилаштва да пресудом окривљеном изрекне мере из члана 7. став 1. тач. 1–5. Маријиног

закона, јер је „одређено да се ове мере обавезно примењују према учиниоцу кривичног дела из члана 3. овог закона, после издржане казне затвора, те се по ставу суда мере не одређују судском одлуком, већ се оне примењују по самом слову закона и није их потребно посебно одређивати“.

Ни оваква одлука, према ставу тужилаштва, не сматра се правилном применом Маријиног закона. Наиме, све посебне мере, у смислу члана 7, имају се сматрати мерама безбедности, а њих, сходно Кривичном законнику, изриче суд и води рачуна о њиховој примени, односно обустави примене. У ставу 4. поменутог члана наводи се и следеће: „После истека сваке четири године од почетка примене посебних мера из става 1 овог члана, суд који је донео првостепену пресуду, по службеној дужности одлучује о потреби њиховог даљег спровођења.“ Како је могуће да суд који није изрекао ове мере одлучује о томе да ли је и даље потребно њихово спровођење и како суд има сазнања када је започета примена ових мера?

Дакле, закључак тужилаштва је да је реч о својеврсним мерама безбедности и да се оне имају применити без обзира на кривичну санкцију која је изричена, те да ове мере мора да изрекне суд, јер није реч о административним мерама које би само спроводио орган извршне власти без икакве судске одлуке.

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊЕ СИГУРНОСТИ ИЗ ЧЛАНА 138. КЗ, ИЗРЕКА РЕШЕЊА; УСЛОВНА ПРЕТЊА

Решењем Вишег суда у Београду посл. бр. КпоЗ. 8/21 од 10.02.2021. године одбијен је предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи Вишег јавног тужилаштва у Београду, Посебног тужилаштва за борбу против високотехнолошког криминала, поднет против М. К. због противправног дела, које је у закону одређено као кривично дело угрожавања сигурности из члана 138. став 3. у вези са ставом 1. Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ).

Против наведене одлуке ово тужилаштво изјавило је жалбу због битне повреде одредба кривичног поступка из члана 437. тачка 1. у вези са чланом 438. став 2. тачка 2. ЗКП-а, повреде кривичног закона у смислу члана 437. тачка 2. у вези са чланом 439. тачка 1. ЗКП-а и погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања у смислу члана 437. тачка 3. у вези са чланом 440. ЗКП-а.

Дана 24. марта 2021. године Апелациони суд у Београду донео је решење којим је одбио жалбу јавног тужиоца као неосновану.

Првенствено ћемо указати на то да је оваквим одлукама Вишег суда у Београду и Апелационог суда у Београду, по ставу овог тужилаштва повређена одредба члана 503. ЗКП-а, и то став 1, у којем се наводи да ће суд решењем одбити оптужни предлог, односно приватну тужбу ако утврди да нема места оптужби због постојања разлога из члана 338. став 1. овог законика.

У изреци побијаног решења, коју као закониту и правилну прихвата и Апелациони суд у Београду, као другостепени (иако за то не наводи никакав разлог), ни на једном месту се не наводи из ког разлога се одбија оптужни предлог, нити пак суд на неки посредан начин (наводећи чланове закона) не указује тужилаштву на то због чега нема места оптужби у конкретном случају. Овакво поступање суда даје тужилаштву за право да сматра да за одлучивање у меритуму није нужно нити позивати се на одредбе закона, нити пак навести разлог за доношење конкретне одлуке – нпр. за одбацивање жалбе навести да ли се одбацује као недозвољена, неблаговремена или зато што је поднета од неовлашћеног лица. Ово тужилаштво сматра да је изрека оваквог решења нејасна и противречна сама себи, али и разлозима решења, јер је тужилаштво приликом доношења нпр. решења о одбацивању кривичне пријаве дужно да наведе из ког разлога одбацује кривичну пријаву, те да у складу са наведеним основом и образложи такво решење, па стога остаје нејасно због чега то није обавеза суда.

Међутим, много значајније питање огледа се у чињеници да је предметном одлуком повређен кривични закон

у корист окривљене, и то тако што је суд утврдио (што се види само из образложења) да дело које је предмет оптужбе није кривично дело.

У образложењу побијаног решења наводи се следеће: „По оцени суда... овакви наводи изјаве окривљене М. К. („Зафали ли Н. и Ф. нешто опет, ја ћу ти убиство организовати“) не могу се сматрати битним елементом бића кривичног дела угрожавања сигурности из члана 138. КЗ.... Очигледно је да је најаву организовања убиства и повезана са неким, није јасно каквим деловањем оштећеног против Нине и Филипа (деца оштећеног), тако да је предметна претња условљена и због тога се не може сматрати претњом која је објективно подобна да код оштећеног изазове основан осећај страха и угрожености, без обзира на то да ли је озбиљна и остварива, што је и став судске праксе.“ Надаље, суд наводи: „[...] не упуштајући се у оцену мишљења комисије вештака да постоји озбиљна опасност да окривљена учини теже кривично дело.“

Другостепени суд у свом решењу истиче да „изјава окривљене М. К. не може бити битан елемент бића кривичног дела из члана 138. КЗ, јер је предметна претња условљена... па не може бити претња која је објективно подобна да код оштећеног изазове основан осећај страха и угрожености...“

Суд јесте правилно утврдио чињеницу да је реч о условљеној претњи, будући да је оптужена заиста написала: „Зафали ли Н. и Ф. нешто опет, ја ћу ти убиство организовати.“ Међутим, услов као такав потиче од особе која болује од неспецификоване неорганске психозе и која је уверена у реалност својих болесних доживљавања, па, услед тога, такав услов није ни у каквој корелацији с понашањем оштећеног. Оштећени не познаје оптужену, па не може ни да зна када ће она да сматра да ће нешто Н. и Ф. да недостаје, нарочито имајући у виду да њен тзв. услов садржи и реч „опет“, што оном ко чита ову претњу даје за право да помисли да им је и претходно нешто зафалило.

Став овог тужилаштва јесте да условљена претња не може да произведе последицу предметног кривичног дела,

али исто тако сматрамо да услов као такав мора да буде у вези са оштећеним, односно неким његовим поступањем и за њега реално остварив (нпр. ако ми још једном дођеш у кућу, ако ме још једном позовеш и слично, а да лице којем је претња упућена није у обавези то да учини). Из наведених разлога, сматрамо и да је суд повредио кривични закон по питању да ли је дело за које се оптужена гони кривично дело, будући да условљена претња која потиче од особе која погрешно манифестује стварна дешавања и који услов нема никакве везе са оштећеним, јер не може ни да се зна када ће оптужена сматрати да је деци оштећеног нешто недостајало, и те како може да изазове осећај угрожене сигурности код сваког човека. Ово питање има и практичан значај јер ће, ако се усвоји оваква пракса суда, лицима која су у време извршења кривичног дела неурачунљива и која прете постављајући услове за наступање онога чиме прете, изрицање адекватне мере безбедности бити онемогућено. Услов као такав, мора да буде обухваћен свешћу лица које прети нападом на живот и тело, а што ни у овом нити у било којем другом случају у поступцима против неурачунљивих лица није случај. С друге стране, када се поставимо у ситуацију било ког лица којем се „условљена претња“ упућује, свакако да када прети лице које је неурачунљиво (па чак и када оштећени не зна за ту околност) и када вам поставља услов, као оштећени бисте морали да знате да ли и како можете да ускладите понашање да до реализације услова не дође. У конкретном случају, оштећеном претњу упућује особа која болује од неспецификоване неорганске психозе, која услед такве болести погрешно сматра да је са оштећеним била у емотивним односима, да су имали заједничку децу која су убијена његовом кривицом, те да ће га убити ако нешто „зафали опет“ његовој деци (коју она ни не познаје, из чега следи закључак да не зна да ли ће им и када нешто зафалити, као и нужно питање шта она сматра под тим „зафали“). Од ког тачно понашања оштећени треба да се уздржи, шта за њега представља овакав услов, када ће знати да ли је услов наступио, питања су која остају и за оштећеног, али и за ово тужилаштво нејасна због чега никако не може да се

прихвати став да се у сваком случају када је реч о условљеној претњи не може изазвати осећај угрожене сигурности.

Надаље, решењем Вишег суда у Београду посл. бр. КпоЗ. 40/21 од 11.06.2021. године одбијен је оптужни предлог Вишег јавног тужилаштва у Београду, Посебног тужилаштва за борбу против високотехнолошког криминала, поднет против Б. П. због кривичног дела угрожавања сигурности из члана 138. став 1. у вези са чланом 54а КЗ.

Ни у овом случају се у изреци побијаног решења ни на једном месту не наводи из ког разлога се одбија оптужни предлог, нити пак суд на неки посредан начин (наводећи чланове закона) не указује тужилаштву због чега то нема места оптужби у конкретном случају.

У образложењу побијаног решења наводи се следеће: „Детаљном анализом инкриминисане реченице суд је утврдио да поруке не садрже озбиљну претњу којом би се једино и могло извршити кривично дело. Наиме, окривљени наводи да би оштећени 'одавно био у земљи' да он живи поред оштећеног. Дакле, стављање у изглед неког зла оштећеном, окривљени је учинио под условом, условљавајући последицу тиме да ли он живи поред оштећеног или не. Условна претња не може бити озбиљна претња у кривичноправном смислу, а која је неопходна за постојање кривичног дела које се окривљеном ставља на терет.“

Овакав став суда последица је непотпуног утврђивања чињеничног стања (а могуће и погрешног) будући да суд ни не цени поруке које је окривљени упутио оштећеном у целисти, већ само делимично, не осврћући се ниједном речју на други део поруке „јебем ли те у уста смрдљива болесна мртва педерска да те јебем“, који ово тужилаштво такође сматра претњом окривљеног нападом на тело оштећеног. Упркос томе, суд у реченици: „Условна претња не може бити озбиљна претња у кривичноправном смислу...“ потпуно погрешно интерпретира ставове Врховног касационог суда о истој ствари. Услов као такав мора да буде јасан и за оштећеног (не само за окривљеног), а чињеница да ли ће и када окривљени сазнати где оштећени

станује (јер и сам говори да се све сазна) оштећеном није позната и због тога овакве речи могу да проузрокују осећај угрожене сигурности, што и јесте елемент бића овог кривичног дела, а не, како то суд истиче, „озбиљна“ претња. Врховни касациони суд јасно говори да у случајевима када оштећени разуме услов у претњи и није у обавези да поступа супротно таквом услову, да код њега таква претња не може да изазове осећај угрожене сигурности (нпр. ако ми још једном дођеш у кућу, пребићу те). Међутим, у овој ситуацији сматрамо да је непотпуно утврђено чињенично стање проузроковало и повреду кривичног закона, на претходно образложени начин.

VII
ОДЕЉЕЊЕ ЗА
МАЛОЛЕТНИЧКИ
КРИМИНАЛ

Биљана Јакшић

Заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду

ПРИТВОР ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА

Сажетак: Анализа притвора, као мера обезбеђења присуства малолетних учинилаца кривичних дела у кривичном поступку, извршена је на два начина, и то: увидом у кривичне предмете Одељења за малолетнике ВЈТ у Београду у периоду од 01.06.2021. године до 10.07.2022. године и увидом у статистичке податке извештаја Вишег јавног тужилаштва у Београду у погледу броја предложених притвора према малолетним учиниоцима кривичних дела, а на други начин увидом у одлуке Вишег суда у Београду и Апелационог суда у Београду у погледу предложене мере притвора за исти период. Анализом је сагледан број предложених притвора према малолетним учиниоцима кривичних дела, а истовремено су анализирани основи због којих је притвор предложен и у односу на која кривична дела. Притвор према малолетним учиниоцима кривичних дела најчешће се предлаже из следећих разлога: 1. а) ако је раније изречена васпитна мера која није дала резултате, б) ако се према малолетнику води припремни поступак, ако је стављен захтев за проширење припремног поступка или је поднет предлог за изрицање кривичне санкције, а у свим наведеним ситуацијама малолетник је наставио са вршењем кривичних дела, в) ако се према околностима извршења кривичног дела и понашања малолетника приликом извршења исказује намера за постизањем жељене последице; 2. због неодрживања на судске позиве и немогућности принудног довођења, јер малолетник не борави на адреси пребивалишта или боравишта. Из анализе се недвосмислено може закључити да постоји усаглашеност ставова у погледу разлога за одређивање притвора између Вишег јавног тужилаштва у Београду и Вишег суда и Апелационог суда у Београду.

Кључне речи: малолетни учиниоци кривичних дела, притвор, тужилачка и судска пракса код одређивања притвора према малолетним учиниоцима кривичних дела, Више јавно тужилаштво, Виши суд у Београду, Апелациони суд у Београду

УВОД

У Републици Србији је у октобру 2005. донет Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица који се од 1. јануара 2006. примењује према малолетним учиниоцима кривичних дела.

Одредбе Закона односе се на материјално кривично право, органе који га примењују, кривични поступак и извршење кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, а опште одредбе кривичног права – одредбе Кривичног законика, Закона о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција, примењују се ако нису у супротности са овим законом.

Овај закон се примењује као *lex specialis*, а поступак према малолетницима се сматра посебним кривичним поступком у ком малолетник добија повољнији кривичноправни положај у поређењу са пунолетним окривљенима, а све са тенденцијом да се малолетник заштити.

ЗАКОНСКА РЕШЕЊА ПРИТВОРА У ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ ЛИЦИМА

Притвор, као мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку по самој својој суштини изузетна, има нарочиту изузетност у поступку према малолетним учиниоцима кривичних дела.

Да би се одредио притвор потребно је да постоји одређена сумња да је малолетно лице учинило кривично дело, односно сумња мора бити озбиљнијег степена, а што се у нашем законодавству одређује као основана сумња.

У члану 67. став 1. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних

лица прописано је да изузетно, судија за малолетнике може одредити да се малолетник стави у притвор, када за то постоје разлози из члана 142. став 2. Закона о кривичном поступку (сада члан 211. ЗКП), ако се сврха ради чијег је остварења притвор одређен, не може постићи мерама привременог смештаја малолетника из члана 66. став 1. овог закона.

У овом поступку притвор се изузетно примењује, он је факултативан и супсидијаран, јер га судија за малолетника може одредити тек ако нема места примени неке од мера привременог смештаја из члана 66. став 1. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (смештај у прихватилиште, смештај у васпитну или сличну установу, стављање под надзор органа старатељства или смештај у другој породици).

Притвор се за разлику од институционалних мера из члана 66. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, предузима против малолетника, а не у његовом интересу.

I

Судија за малолетнике може притвор одредити против малолетног лица ако постоји основана сумња да је извршио кривично дело и:

– ако се крије, ако се не може утврдити његова истоветност или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства;

– ако постоје околности које указују на то да ће уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују на то да ће ометати поступак утицајем на сведоке, саучеснике или прикриваче;

– ако особите околности указују на то да ће у кратком периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети;

– уколико је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности која може угрозити несметано вођење кривичног поступка.

У члану 67. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица одређено је да решење о притвору доноси судија за малолетнике, да притвор у припремном поступку може трајати најдуже месец дана, а да веће за малолетнике истог суда може, из оправданих разлога, продужити притвор најдуже још за месец дана. Од подношења предлога за изрицање кривичне санкције притвор може према старијем малолетнику (16–18 година) да траје најдуже до шест месеци, а према млађем малолетнику (14–16) најдуже четири месеца, а од изрицања васпитне мере – упућивање у васпитно-поправни дом и од изрицања казне малолетничког затвора, притвор може трајати најдуже шест месеци, при чему се не прави разлика у погледу старости малолетника, с тим да је у овим случајевима веће за малолетнике дужно да сваких месец дана испита да ли постоје разлози за притвор и да донесе решење о укидању или продужењу притвора. Код васпитне мере упућивања у васпитну установу, у коју се урачунава притвор, није могуће продужити притвор.

Наведеним чланом такође је одређено и да се време проведено у привору, као и свако друго лишење слободе, урачунава у трајање изречене васпитне мере – упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно-поправни дом и казну малолетничког затвора, сходно члану 63. Кривичног законика. Кривичне санкције Упућивање у васпитну установу и Упућивање у васпитно-поправни дом, третирају се као васпитне мере, али оне у основи значе лишење слободе малолетника, па зато време које је малолетник провео

у притвору треба урачунати у трајање тих васпитних мера. Овим урачунавањем се не дира у релативну неодређеност наведених васпитних мера у погледу трајања. Суд се приликом њиховог изрицања не опредељује за време колико ће оне трајати али ће зато код обустављања и замене узети у обзир време које је малолетник провео у притвору.

II

У васпитну меру упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање (предвиђену чланом 23. ЗМ) притвор се не урачунава, јер је ова васпитна мера посебног медицинског карактера, када је изречена уместо мере безбедности из члана 81. КЗ, и нема одређено трајање.¹ У пракси се ова мера готово ни не изриче јер не постоје адекватне установе где се може реализовати.

Будући да у члану 67. Закона није ништа речено о жалби на решење судије за малолетнике о одређивању притвора, односно жалби на решење већа за малолетнике о продужењу притвора, то се – како на жалбе, тако и на све остало у вези с притвором према малолетницима – сходно члану 4. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, примењују одговарајуће опште одредбе Закона о кривичном поступку.

Против решења о одређивању притвора судије за малолетнике дозвољена је жалба већу за малолетнике истог суда, с тим што у састав тог већа не улази судија за малолетнике чије се решење побија. Притвор у припремном поступку одређује судија за малолетнике, а у поступку пред судом – веће за малолетнике. Притвор се укида када престану разлози који су довели до примене, односно продужења. У малолетничком поступку притвор може да траје најдуже једну годину и два месеца иако је реч о хитном поступку.

1 Проф. Обрад Перић, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, друго допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 139, 140, 142.

Према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, малолетник се у притвору смешта одвојено од пунолетног лица да би се спречио штетни утицај који пунолетна лица могу имати на малолетника. Изузетно, малолетник може да буде у притвору с пунолетним лицем које на њега не би штетно утицало да његово усамљење не би дуго трајало, јер то оставља штетне последице по развој његове личности. Ова процена је дискреционо право надлежног органа.²

Судија за малолетнике има према притвореним малолетницима иста овлашћења као и судија за претходни поступак код пунолетних лица, с тим што увек мора узимати у обзир својство личности и потребе сваког малолетног притвореника.

ОСВРТ НА ТУЖИЛАЧКУ И СУДСКУ ПРАКСУ У ВЕЗИ СА ПРИТВОРОМ

У члану 61. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица прописано је да се малолетник не може задржати у смислу члана 229. ЗКП (сада члан 294. ЗКП).

III

Полиција може ухапсити малолетника ако постоји разлог за одређивање притвора (члан 211. ЗКП), али је дужна да о томе обавести дежурног јавног тужиоца за малолетнике и дежурног судију за малолетнике, а потом, сходно члану 291. Закона о кривичном поступку и члану 4. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, да спроведе малолетно лице и, уз извештај о хапшењу у којем се наводе разлози и време хапшења, преда га дежурном судији за малолетнике у што краћем року, али не у року дужем од осам сати од момента хапшења, а дежурном јавном тужиоцу за малолетнике преда кривичну пријаву

2 Исто.

с прилозима (записник о саслушању малолетника у својству осумњиченог са доказима), након чега тужилац одмах предаје дежурном судији за малолетнике захтев за покретање припремног поступка са образложеним предлогом за притвор.

Дежурни судија за малолетнике, након саслушања малолетника, одлучујући о предлогу за одређивање притвора, разматра списе предмета заједно са образложеним предлогом тужиоца и ставом одбране, те уколико нађе да нема места примени неке од мере привременог смештаја малолетника из члана 66. став 1. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, а налазећи да постоје разлози за одређивање притвора предвиђени одредбама члана 211. ЗКП, доноси решење којим малолетнику одређује притвор, који може да траје најдуже месец дана.

Међутим, код појединих кривичних дела, где пре доношења одлуке о покретању поступка и стављања предлога за одређивање притвора треба обавити вештачења ангажовањем стручњака из различитих области, наведени рок до ког се ухапшено малолетно лице мора привести судији за малолетнике није довољан. У таквим ситуацијама се малолетник, иако је постојао разлог за одређивање притвора (члан 211. ЗКП), не приводи дежурном судији за малолетнике.

Тужилац за малолетнике може ставити предлог да се малолетнику одреди притвор и када то лице није ухапшено. То се дешава најчешће код имовинских кривичних дела (чл. 203, 204. и 206. КЗ), због већег броја кривичних дела за која је малолетник основано сумњив да их је извршио у дужем временском периоду или је након саслушања пред судијом за малолетнике Вишег суда у Београд за друга кривична дела наставио са вршењем нових кривичних дела, односно када је рецидив сасвим изванредан, које околности по ставу тужилаштва имају карактеристике особитих околности које указују на то да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело.

Притвор се према малолетним лицима у већини случајева предлаже код кривичних дела: против имовине (чл. 203, 204, 206. и 214. КЗ), против живота и тела (чл. 114, 113. и 121.

КЗ), против полних слобода (члан 180. КЗ) и кривичних дела против здравља људи (члан 246. став 1. КЗ).

Предлог да се одреди притвор према малолетним лицима на основу члана 211. Закона о кривичном поступку најчешће се предлаже на основу тачке 3, а ређе по тач. 1, 2. и 4.

IV

Околности које указују на то да ће малолетник у кратком периоду поновити кривично дело, према ставу тужилаштва, јесу:

– раније изречена васпитна мера која очигледно није дала резултат јер је малолетник у кратком периоду наставио с вршењем кривичних дела, често истоврсних,

– према малолетнику се већ води кривични поступак по захтеву за покретање припремног поступка или захтевима за проширење припремног поступка због више кривичних дела, или је пак поднет предлог за изрицање кривичне санкције, а малолетник, иако то зна, наставља са вршењем кривичних дела,

– околности извршења и тежина предметног кривичног дела, упорност, дрскост и безобзирност коју је малолетник исказао у намери постизања жељене последице, при чему се свакако цене и његове личне и породичне прилике, а родитељи нису у могућности да поставе захтеве, границе и правила понашања.

Околности које указују на то да се малолетник крије или да у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или да постоје друге околности које указују на опасност од бекства, према ставу тужилаштва, јесу:

– малолетник бежи од куће и борави на улици, или се не одазива на судске позиве, а по наредби за принудно довођење није принудно доведен јер није пронађен на адреси пребивалишта или боравишта,

– малолетник не приступа суду на заказано саслушање иако му је познато да се оно одржава, или се по потерници приводи суду и том приликом даје адресу на којој живи, а потом се поново не одазива на заказано саслушање,

– малолетник нема пријављено пребивалиште на територији града Београда, а пријављено боравиште често мења, због чега полиција не може да га пронађе па за њим расписује потрагу.

Овакви правни ставови у погледу одређивања и продужавања притвора Вишег јавног тужилаштва у Београду, сходно члану 211. став 1. тач. 1. и 3. ЗКП, прихваћени су у одлукама Вишег суда у Београду и Апелационог суда у Београду, нпр.:

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике Ким. бр. 74/22 – Квм. бр. 60/22 од 15.04.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 18/22 од 06.05.2022. године,

– решења Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике Км. бр. 226/21 – Квм. бр. 140/21 од 02.09.2021. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 41/21 од 15.09.2021. године,

– решење Вишег суда у Београду Км. бр. 226/21 – Квм. 156/21 од 01.10.2021. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 46/21 од 14.10.2021. године,

V

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике Ким. бр. 30/22 Квм. бр. 26/22 од 02.03.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 11/22 од 18.03.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике Км. бр. 81/22 – Квм. бр. 43/22 од 30.03.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 16/22 од 13.04.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике Км. бр. 62/22 – Квм. 29/22 од 14.03.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 12/22 од 28.03.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 62/22 – Квм. 59/22 од 14.04.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 20/22 од
11.05.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Ким. 87/22 – Квм. бр. 64/22 од 21.04.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 19/22 од
12.05.2022. године,

– решењем Вишег суда у Београду, Одељење за малолет-
нике Ким. бр. 286/21 – Квм. бр. 155/21 од 30.09.2021. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 47/21 од
14.10.2021. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 295/21 – Квм. 188/21 од 26.11.2021. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 55/21 од
10.12.2021. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 295/21 – Квм. бр. 9/22 од 24.01.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 5/22 од
08.02.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 295/21 – Квм. бр. 21/22 од 24.02.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 10/22 од
15.03.2022. године,

VI

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 295/21 – Квм. бр. 36/22 од 24.03.2022. године,

– решење Апелационог суда у Београду Кжм2 15/22 од
08.04.2022. године,

– решење Вишег суда у Београду, Одељење за малолетнике
Км. бр. 135/22 – Квм. бр. 82/22 од 23.05.2022. године.

У периоду од 01.01. до 10.07.2022. године на територији града Београда ухапшена су 24 малолетника. Дежурни заменик јавног тужиоца је предложио да се свим ухапшеним малолетним лицима одреди притвор, док је дежурни судија за малолетнике Вишег суда у Београду једног малолетника, на основу члана 66. став 1. ЗМ, ставио под надзор Градског центра за социјални рад у Београду – Одељење Вождовац, јер је нашао да су испуњени услови за примену одредбе из члана 66. став 1. ЗМ с обзиром на то да је први пут у поступку и да је реч о редовном ученику, а према 23 малолетника је одређен притвор.

ЗАКЉУЧАК

Сврха одређивања притвора јесте омогућавање успешнијег одвијања кривичног поступка. Притвор је крајња мера, која треба да траје што краће, да се односи на изузетне случајеве и да се одвија у установама које имају адекватне програме и активности којима се пружају помоћ и подршка притвореним малолетницима.

Међутим, иако је притвор према малолетнику изузетан, не треба извући закључак да изоловање малолетника, чак принудно, није у неким случајевима неопходно, те да се може закључити да су ставови ВЈТ у Београду у погледу притвора према малолетницима у потпуности прихваћени како од Вишег суда у Београду, тако и од Апелационог суда у Београду.

Наташа Дубак

Заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Београду

НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА И МАЛОЛЕТНИ УЧИНИОЦИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Сажетак: Начело опортунитета подразумева да јавни тужилац слободно процени да ли је целисходно покренути кривично гоњење у околностима када су испуњени прописани услови – да је то у јавном интересу и да је према малолетнику први пут поднета кривична пријава. Анализа је извршена на основу евидентираних података у годишњим извештајима у Републичком јавном тужилаштву за период од 2015. до 2020. године и у Вишем јавном тужилаштву у Београду за период од 2011. до 2019. године и током спровођења донаторских пројеката у четири пилотирана града – Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац.

Начело опортунитета обухвата: 1) примену васпитног налога под условом да је реч о кривичном делу за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, када је малолетник признао извршење кривичног дела и његов однос према кривичном делу и оштећеном. Сврха васпитног налога је да се не покрене поступак, а да се утиче на малолетника да убудуће не врши кривична дела. Врсте васпитних налога су: 1. поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично штетне последице, 2. редовно похађање школе или редовно одлажење на посао, 3. укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја, 4. подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога, и 5. укључивање у појединачни или групни третман

у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту; и 2) примену целисходности, под условом да је ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, да постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело, природа кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова лична својства.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, примењује се према *малолетним лицима* која су у време извршења кривичног дела навршила 14, а нису навршила 18 година, односно прави се разлика између млађих малолетника (14–16 година), старијих малолетника (16–18 година) и пунолетних лица која су кривично дело извршила као малолетници, а у време суђења нису навршила 21 годину. Према лицу које у време извршења противправног дела није навршило 14 година не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа наведени закон.

Кључне речи: начело опортунитета, примена васпитних налога, примена целисходности, малолетник

У правосудном систему Републике Србије начело опортунитета регулисано је одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица као *lex specialis* у односу на Кривични законик, Законик о кривичном поступку и Закон о извршењу кривичних санкција.

Начело опортунитета подразумева да јавни тужилац слободно процени да ли је целисходно покренути кривично гоњење када су испуњени прописани услови, да је у јавном интересу и да је према малолетнику први пут поднета кривична пријава. Начело опортунитета обухвата:

1. Примена васпитних налога прописана је у чл. 5, 6, 7. и 8. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, у којима су предвиђене посебне одредбе које се односе на услове, сврху и врсту васпитних налога.

Услови за примену васпитног налога су да се ради о кривичном делу за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, да је малолетник признао извршење кривичног дела и његов однос према кривичном делу и оштећеном. Према малолетном учиниоцу кривичног дела могу се применити један или више васпитних налога од стране јавног тужиоца за малолетнике или судије за малолетнике. Васпитни налог може да траје најдуже шест месеци, и у том року може се заменити другим васпитним налогом или укинути.

Сврха васпитног налога је да не дође до покретања поступка према малолетнику или да се обустави поступак да би се утицало на правилан развој и јачање његове личне одговорности да убудуће не би вршио кривична дела, јер васпитни налог не припада категорији кривичних санкција.

Врсте васпитних налога су:

1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице, (пристанак оштећеног);

2) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао;

3) укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послова социјалног, локалног или еколошког садржаја;

4) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавање од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и

5) укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Васпитни налог који је прописан под тач. 4. и 5. специфичан је, може га изрећи само судија за малолетнике, односно веће за малолетнике.

Поступак рада у Вишем јавном тужилаштву у Београду је следећи: када је јавни тужилац размотрио да постоји могућност примене васпитног налога, надлежном органу старатељства доставља допис са личним подацима малолетника, чињеничним

описом кривичног дела и захтевом да се на основу личних и породичних прилика малолетника изјасне о условима и врсти васпитног налога, након примљеног извештаја доноси се решење о примени васпитног налога који се доставља органу старатељства ради извршења, и уколико се у року од шест месеци у потпуности или делимично испуни, јавни тужилац ће донети решење о одбацивању кривичне пријаве, а ако га не изврши или га делимично изврши, јавни тужилац ће поднети захтев за покретање припремног поступка судији за малолетнике Вишег суда. Орган старатељства је саветодавне природе и има обавезу да јавног тужиоца на свака два месеца извештава о току примене и исходу васпитног налога.

О одбацивању кривичне пријаве јавни тужилац обавештава оштећеног, који нема право да захтева покретање поступка, и ако је малолетник у потпуности надокнадио штету насталу кривичним делом, оштећени нема право да остварује свој имовинскоправни захтев, а ако је делимично надокнадио штету, има право да свој имовинскоправни захтев оствари у парници.

Примена васпитног налога током спровођења донаторских пројеката у четири пилотирана града – Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац – остварила је позитиван резултат, док је након завршеног пројекта број изречених васпитних налога био у опадању, па је тако у ВЈТ-у у Београду 2015. изречен максимални број васпитних налога – 73, а у 2020. години – 20. Према подацима РЈТ-а за период од 2011. до 2019. године број изречених васпитних налога кретао се између 121 и 421. Треба имати у виду да је на смањени број извршених васпитних налога током 2020, 2021. и 2022. године утицала пандемија КОВИД-19.

Најчешће примењивани васпитни налози јесу: поравнање са оштећенима, укључивање у хуманитарни рад, редовно похађање школе и укључивање у третман. Да би се васпитни налог применио, неопходно је да се закључе и потпишу меморандуми и протоколи о сарадњи за примену васпитних налога између органа старатељства и пружаоца услуге, здравствено осигурати

малолетника, обезбедити одређени број запослених који би спровели обуку са малолетником, док је за васпитни налог подвргавања одговарајућем испитивању и одвикавања од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога неопходно на основу психијатријског вештачења обезбедити одговарајућу здравствену установу.

ГЦСР у Београду је потписао меморандуме са секретаријатима, и то за социјалну заштиту, културу, образовање и дечју заштиту и заштиту животне средине и протоколе о сарадњи са Црвеним крстом Београда, Градским центром за физичку културу, ИАН-ом – Међународна мрежа помоћи, Центром за заштиту одојчади, деце и младих, НВО – Живимо заједно и Средњом занатском школом.

У примену васпитних налога укључени су бројни друштвени подсистеми, односно образовање, социјална заштита, здравство, локална самоуправа и слично. Најважнију улогу има орган старатељства, који треба да организује примену васпитног налога и да у складу са својим надлежностима има одговорност за оперативно планирање и успостављање услуга социјалне заштите у локалној заједници, за идентификацију ресурса и регулисање међусекторске сарадње, с тим што се међусобна сарадња регулише кроз протоколе о сарадњи или уговорима о сарадњи, који се доносе на централном нивоу, а потписује их надлежно министарство или органи локалне самоуправе.

Проблеми који постоје, а треба настојати да се превазиђу јесу лиценцирање организације за одређене услуге, обезбеђивање финансијских средстава, усвајање стандарда и процедуре за примену васпитног налога, односно правилника о примени васпитног налога, у којем би били прописани: права и обавезе свих учесника, формирање дневног боравка где би се применио васпитни налог, да се измене уписници евиденција, односно да се уведу помоћне књиге у којима би се уписивали васпитни налози, те је из тог разлога потребно изменити и допунити Правилник о управи у јавном тужилаштву и побољшати сарадњу на локалном нивоу.

2. Примена целисходности је предвиђена у члану 58. став 1. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, којим је прописано: ако је реч о кривичном делу за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, јавни тужилац може одлучити да **не захтева покретање кривичног поступка** иако постоје докази из којих произлази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело, и то ако сматра да не би било целисходно да води поступак према малолетнику с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова лична својства. Ради утврђивања ових околности, јавни тужилац је у обавези да затражи обавештења од родитеља, усвојиоца, односно стараоца малолетника, других лица и установа, и уколико је то потребно, може ова лица и малолетника позвати ради непосредног обавештавања и да од органа старатељства, на основу члана 64. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, затражи извештај ради утврђивања чињеница које се односе на природу кривичног дела, зрелост и узраст, средину и прилике у којима живи, као и на друге околности које су од значаја за његову личност и понашање, на основу којих се доноси одлука о сврсисходности.

У члану 58. став 3. наведеног закона прописано је: када је извршење казне или васпитне мере у току, јавни тужилац може одлучити да **не захтева покретање кривичног поступка** за друго кривично дело, ако с обзиром на тежину тог кривичног дела, као и на казну, односно васпитну меру која се извршава не би имало сврхе вођење поступка и изрицање кривичне санкције за то дело.

У овим случајевима јавни тужилац доноси решење да се не захтева покретање кривичног поступка јер не би било целисходно да се води поступак према малолетном лицу због учињеног кривичног дела и дужан је да обавести орган старатељства и оштећеног, који ће у року од осам дана од дана пријема обавештења захтевати од већа за малолетнике

надлежног Вишег суда да одлучи о покретању поступка, у смислу члана 57. став 3. наведеног закона, односно у року од три месеца од дана одбацивања кривичне пријаве, односно предлога оштећеног за покретање поступка, ако о непокретању поступка нису обавештени.

3. Такође, у чл. 70. и 71. наведеног закона прописано је: ако у току припремног поступка или по његовом окончању јавни тужилац нађе да нема основа за вођење поступка према малолетнику или да постоје разлози из члана 58. ст. 1. и 3. наведеног закона, тада ће судији за малолетнике поднети предлог да се обустави поступак, и уколико се сложи, доноси решење о обустави поступка, у супротном, затражиће у року од три дана да веће за малолетнике Вишег суда донесе одлуку. Јавни тужилац може судији за малолетнике поднети предлог да се обустави поступак према малолетнику и ако прихвати да испуни један или више васпитних налога из члана 7. став 1. тач. 1–3, и уколико се сложи, доноси решење о примени васпитног налога, у супротном веће за малолетнике Вишег суда ће у року од осам дана донети решење о обустављању поступка ако нађе да одређивање васпитног налога није целисходно.

Основа сврха примене начела опортунитета јесте да се превасходно, васпитно и превентивно делује на понашање малолетника, да се на ефикасан начин утиче на правилан развој личности и јачање личне одговорности малолетника, да схвати значај својих дела и поступака да не би вршио кривична дела, да се спрече непотребни трошкови уколико је оштећеном надокнађена штета и да би се избегло поступање надлежног суда. Разлози за примену начела опортунитета могу бити различити, и то је најчешће код кривичног дела мањег значаја и уколико нису настале последице, а односи се у највећем броју за кривична дела крађе, из члана 203. КЗ, неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а КЗ, лаке телесне повреде из члана 122. КЗ, угрожавања сигурности из члана 138. КЗ и насилничког понашања из члана 344. став 1. КЗ.

Доношење новог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица пре свега је резултат настојања да се законодавство у овој области усагласи са међународним стандардима, укључујући креирање нових алтернативних санкција – посебних обавеза и увођење већег броја диверзионих мера – васпитних налога, а то значи да се непокретањем или обустављањем поступка за лакша кривична дела и под прописаним условима за малолетног учиниоца кривичног дела оствари циљ да се избегну потенцијални негативни ефекти званичног судског поступка уз пуно поштовање људских права и правне заштите.

ОСОБИТЕ ОКОЛНОСТИ КОД
ОДРЕЂИВАЊА ПРИТВОРА У ПОСТУПКУ
ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА
(члан 211. став 1. тачка 3. Законика
о кривичном поступку)

Малолетнику је одређен и продужен притвор због основане сумње да је извршио кривично дело из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. Кривичног законика и члана 61. Кривичног законика, при чему су између осталих цењене и околности као што су поремећај понашања узрокован употребом канабиса и мешовити поремећај понашања и емоција, због чега је лечен у ИМЗ, склоност минимизирању своје одговорности без сагледавања последица свог понашања, процена центра да постоји висок ризик од рецидива, да му је већ изречена васпитна мера судски укор, због кривичног дела из члана 246а став 1. КЗ, што су све околности, које посматране у међусобној повезаности и по оцени суда поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП.

Из образложења

Насупрот изнетим жалбеним наводима, правилно је првостепени суд оценио да су испуњени услови из члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП да се према малолетнику продужи притвор и да нема места примени неке од мера привременог смештаја из члана 66. став 1. ЗМ, с обзиром на то да из извештаја ГЦСР Одељење Савски венац од 29.04.2022. године произилази, између осталог, да је малолетник ванредан ученик трећег разреда Угоститељске школе – смер кувар, да је због дијагнозе поремећаја понашања узрокованог употребом

канабиса и мешовитог поремећаја понашања и емоција лечен у ИМЗ, да су према извештају лекара из јануара 2022. године у процесу третмана постигнуте значајне промене, али и даље вулнерабилне и контекстуално угрожене, да минимизира своју одговорност без сагледавања последица свог понашања, те да је процена центра да постоји висок ризик од рецидива, што посматрано у склопу чињенице да постоји основана сумња да је малолетник извршио кривично дело из члана 214. став 3. у вези са ставом 1. КЗ и чланом 61. КЗ, што је и сам признао, у периоду од јануара месеца 2022. године до 15.03.2022. године, па узевши у обзир и околности извршења дела за које је основано сумњив и исказану упорност, те да је према малолетнику у предмету Км. бр. 15/22 изречена васпитна мера судски укор због кривичног дела из члана 246а став 1. КЗ, што су све наведене околности, посматрано у међусобној повезаности и по оцени овог суда поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП, како то правилно налази и првостепени суд.

(Пресуда Ајелационоі суда у Београду, Кжм2 27/22 од 26. 5. 2022. године)

Малолетнику је одређен и продужен притвор због основане сумње да је извршио кривично дело обљуба са дететом из члана 180. став 1. Кривичног законика, при чему су, између осталих, цењене и околности као што су живот у непотпуној породици са оцем и братом, да отац нема родитељске капацитете, да је малолетник едукативно запуштен, да је завршио само два разреда основне школе, па је мишљење центра да је у најбољем интересу малолетника изрицање васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом, односно издвајање из дотадашње средине, да из налаза и мишљења комисије судских вештака произилази да је морални систем код малолетника недовољно фундиран, а посматрано у склопу околности извршења кривичног дела да наводи да не зна зашто је то урадио и да станује у близини оштећене која има само пет година,

што су све околности које, скупа посматрано, поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП.

Из образложења

Апелациони суд је ценио изнете жалбене наводе и нашао да исти нису основани, јер је првостепени суд у побијаном решењу дао јасне, довољне и аргументоване разлоге због чега сматра да је неопходно даље задржавање малолетника у притвору и навео које околности у склопу са осталима представљају особите околности које указују да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело. Наведене разлоге као правилне прихвата и овај суд, јер околности које се тичу животних услова малолетника, његовог понашања и својстава личности, имајући у виду да према наводима налаза и мишљења ГЦСР Чукарица малолетник живи у непотпуној породици са оцем и братом, да отац нема родитељске капацитете, да је малолетни едукативно запуштен и да је завршио само два разреда основне школе, да је мишљење Центра да је у најбољем интересу малолетника изрицање васпитне мере упућивање у ВПД, из чега проистиче да малолетника треба издвојити из дотадашње средине, посматрано у склопу околности да станује у близини оштећене која има само пет година, а да постоји основана сумња да је над њом извршио кривично дело обљуба са дететом из члана 180. став 1. КЗ, да наводи да не зна зашто је то урадио, као и околности наведене у налазу и мишљењу комисије судских вештака, између осталог и да је морални систем код малолетника недовољно фундиран, све скупа посматрано поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП.

(Пресуда Апелационој суда у Београду Кжм2 41/21 од 15.09.2021. године)

Малолетнику је одређен и продужен притвор, због постојања основане сумње да је извршио кривично дело

тешко убиство у покушају из члана 114. став 1. тачка 1. у вези са чланом 30. Кривичног законика, при чему су, између осталих, цењене околности да је малолетник одрастао са оцем и два старија брата, да са мајком није у контакту, да породичне прилике нису биле подржавајуће, да је отац велики део своје родитељске улоге делегирао другом сину, што је допринело лошем емотивном односу са браћом, да је малолетник био изложен психолошком и физичком насиљу од стране браће и оца, да је ситуација у породици неповољно деловала на структурисање личности малолетника, да породица одбија психијатријски третман, да не постоје сродници који би били подршка малолетнику, те да је процењен ризик од могућег понављања дела, а имајући у виду да је оштећени малолетнику рођени брат кога је исти убо више пута ножем, да је малолетник исказао нарочиту упорност, дрскост и безобзирност у намери постизања жељене последице, што су све наведене околности, које посматрано у међусобној повезаности и по оцени овог суда поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП, како то правилно налази и првостепени суд.

Из образложења

По оцени Апелационог суда у Београду, правилно је првостепени суд нашао да у конкретном случају нема места примени неке од мера привременог смештаја малолетника из члана 166. став 1. ЗМ, а с обзиром на то да из извештаја ГЦСР Одељење Земун од 10.03.2022. године произлази да је малолетник одрастао са оцем и два старија брата, да са мајком није у контакту, да породичне прилике нису биле подржавајуће, да је отац велики део своје родитељске улоге делегирао сину К., што је негде допринело лошем емотивном односу међу браћом, да је малолетник био изложен психолошком и физичком насиљу од стране браће и оца, да је ситуација у породици неповољно деловала на структурирање личности малолетника, да породица актуелно одбија психијатријски

третман предложен од стране вештака, да не постоје сродници који би били подршка малолетнику, те да је проценен ризик од могућег понављања дела, због чега је центар мишљења да му треба изрећи васпитну меру из затворене заштите, те да и даље стоје разлози за продужење притвора предвиђени одредбом члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП, јер постоје особите околности које указују да ће малолетник у кратком временском периоду поновити кривично дело које му се ставља на терет, имајући у виду да постоји основана сумња да је извршио предметно кривично дело, при чему је веће имало у виду природу и тежину кривичног дела које му се ставља на терет и околности догађаја, односно да је малолетнику стављено на терет да је више пута убо ножем оштећеног, који му је рођени брат, чиме је исказао нарочиту упорност, дрскост и безобзирност у намери постизања жељене последице, што представља особите околности које указују да ће останком на слободи малолетник поновити кривично дело, односно да ће довршити започето кривично дело, да је оштећени М. К. дана 11.02.2022. године отпуштен из КБЦ Земун на кућно лечење, да су до критичног догађаја он и малолетник живели у породичном домаћинству са оцем, као и да из налаза и мишљења комисије вештака др Бојане Кеџман неуропсихијатра и специјалисте форензичке психијатрије и Гордане Ковач Гавриловић, специјалисте медицинске психологије од 21.02.2022. године, произлази да је психијатријска помоћ потребна малолетнику, као и целој породици, како би се стабилизовали нарушени породични односи, уједно и помогло малолетнику да редукује емоционалну напетост и успостави бољу контролу понашања, па се, имајући у виду све напред наведено, његово даље задржавање у притвору са разлога из члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП показује као оправдана и на закону заснована мера обезбеђења присуства малолетника за несметано вођење кривичног поступка.

(Пресуда Ајелационоі суда у Београду Кжм2 16/22 од 13.04.2022. године)

Малолетнику је одређен и продужен притвор због постојања основане сумње да је извршио кривично дело из члана 246. став 1. Кривичног законика, односно да је држао ради продаје 83,94 грама опојне дроге канабис упаковане у 70 ПВЦ пакетића, а имајући у виду да из исказа мајке малолетника произилази да мајка нема увида у његово кретање, да је ван образовног процеса, малолетнику је изречена васпитна мера ПНОС и посебна обавеза да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту, и то због три кривична дела из члана 205. став 1. Кривичног законика, због кривичног дела из члана 213. став 3. у вези са ставом 1. Кривичног законика у вези са чланом 33. Кривичног законика и кривичног дела из члана 203. став 1. у вези са чл. 30, 33. и 61. Кривичног законика, што све представља особите околности, које указују на то да ће малолетник, ако се нађе на слободи, у кратком периоду поновити извршење кривичног дела, због чега је оправдано продужење притвора према малолетнику по основу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП.

Из образложења

По оцени овог суда, правилно је првостепени суд продужио притвор према малолетнику по основу из члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП-а, имајући у виду да нема места примени неке од мере привременог смештаја малолетника из члана 66. став 1. ЗМ. Ово стога што из изјаве мајке малолетника произилази да је малолетник често одсутан од куће, врло га ретко виђа, нема увида у његово дружење и кретање, ван образовног процеса је и потребна јој је стручна помоћ у даљем васпитању сина, па како постоји основана сумња да је малолетник извршио кривично дело које му је у овом кривичном поступку стављено на терет, а истом је решењем Вишег суда у Београду Км. бр. 206/19 од 18.07.2019. године већ изречена васпитна мера ПНОС и посебна обавеза да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту због три кривична

дела из члана 205. став 1. КЗ, због кривичног дела из члана 213. став 3. у вези става 1. у вези члана 33. КЗ и кривичног дела из члана 203. став 1. у вези чл. 30, 33. и 61. КЗ, те како из наведеног произилази да је малолетник склон противправном понашању, а у конкретном случају ради се о основаној сумњи да је малолетник извршио кривично дело из члана 246. став 1. КЗ, односно да је држао ради продаје 83,94 грама опојне дроге cannabis упаковане у 70 ПВЦ пакетића, то све наведене околности, и по оцени овог суда, представљају особите околности које указују да ће малолетник, ако се нађе на слободи, у кратком временском периоду поновити извршење кривичног дела, због чега је оправдано продужење притвора према малолетнику по основу из члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП-а.

(Пресуда Ајелационоі суда у Београду Кжм2 47/21 од 14.10.2021. године)

Малолетнику је одређен и продужен притвор, због постојања основане сумње да је извршио 17 кривичних дела тешке крађе из члана 204. став 1. тачка 1. у вези са чланом 33. Кривичног законика, 14 кривичних дела неовлашћено коришћење туђег возила из члана 213. став 1. Кривичног законика, два кривична дела крађе из члана 203. став 1. Кривичног законика, кривичног дела изазивање опште опасности из члана 278. став 1. Кривичног законика и кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. Кривичног законика, а имајући у виду да је малолетник одрастао у породици оптерећеној насиљем, да је већ измештан из породице, да је мајка одлуком суда у потпуности лишена родитељског права, да малолетник годинама испољава проблеме у понашању, да је евидентиран хроничитет антисоцијалног понашања, да је поводљив и склон реактивном насиљу, да је напуштао домаћинство због честих свађа са укућанима, да у школи испољава агресивно понашање према другој деци, наставницима, васпитачима, да су наведена кривична дела вршена у континуитету и да се ради о имовинским

кривичним делима и делима са елементима насиља, што су околности које поседују квалитет особитих околности у смислу члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП.

Из образложења

Наиме, ценећи разлоге за даље задржавање малолетника у притвору, Веће је нашло да нема места примени неке од мера привременог смештаја малолетника из члана 66. став 1. ЗМ, јер из извештаја ГЦСР Одељење Вождовац од 01.02.2022. године и изјаве представника Центра, на записнику од 18.01.2022. године произилази да је породица у којој је малолетник одрастао оптерећена насиљем због чега је први пут измештен из породице 2014. године, да је до јула 2017. године био на смештају у Заводу за васпитање деце и омладине Књажевац и у Заводу за васпитање деце и омладине у Београду, након чега је живео са два брата и бабом по мајци која му је постављена за привременог стараоца, те да актуелно борави у домаћинству мајке и очуха, да је мајка одлуком суда 2019. године у потпуности лишена родитељског права, а баба изјављује да више не може да га прими јер непрекидно прави проблеме, те да малолетник годинама испољава проблеме у понашању због чега је код њега евидентиран хроничитет антисоцијалног понашања, да је поводљив и склон реактивном насиљу, да је због честих свађа са укућанима напуштао домаћинство, због чега је за њим више пута расписивана потерница, те да похађа осми разред Школе за основно и средње образовање „Вожд“ где годинама испољава агресивно понашање према другој деци, наставницима и васпитачима, да је повремено радно ангажован, те како постоји основана сумња да је малолетник извршио кривична дела која му стављају на терет, да су наведена дела вршена у континуитету, односно почев од 20.05.2020. године до 10.01.2022. године, да се ради о имовинским кривичним делима и кривичним делима са елементима насиља, то по оцени Већа у конкретном случају постоје особите околности које указују да ће боравком на слободи малолетник у кратком

временском периоду поновити кривично дело, те је његово даље задржавање у притвору са разлога из члана 211. став 1. тачка 3. ЗКП по оцени Већа оправдано.

(Пресуда Вишеј суда у Београду Км 62/22, Квм2 29/22 од 14.03.2022. године)

Сентенцу приредила

Ивана Ракочевић

заменик јавног тужиоца у ВЈТ у Београду

VIII
ГОСТИ БИЛТЕНА

Милица Љубичић

Координаторка Одељења за насиље у породици
Заменик јавног тужиоца у Другом основном јавном тужилаштву
у Београду

ЕКОНОМСКО ОСНАЖИВАЊЕ ЖЕНА КАО ЈЕДАН ОД ПРЕДУСЛОВА ЗА ИЗЛАЗАК ИЗ НАСИЉА

Сажетак: Модел запошљавања жртава, као вид подршке, анализиран је указивањем на специфичности насиља у породици и значај економске равноправности, насупротив неравноправности и економској моћи једног члана породице, што је чест узрок насиља у породици. С друге стране, разматрано је и препознавање овог узрока насиља од институција, али и са аспекта правног оквира, на основу ког је изграђен модел мултисекторског деловања ради запошљавања жртава насиља у породици. Начин примене модела запошљавања и његов значај анализирани су уз коришћење статистике Другог основног јавног тужилаштва које је осмислило и прво започело да примењује модел са циљем његовог преузимања од других тужилаштава да би се постигла једнообразност у поступању свих тужилаштава, а тиме и једнак третман свих жртава на подручју целе Републике Србије.

Кључне речи: насиље у породици, жртва, економско оснаживање

Кривично дело насиље у породици¹ и насиље у породици које регулише Закон о спречавању насиља у породици,² по својим

1 Члан 194. Кривичног законика („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19): 1. Ко применом насиља претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.

2 Члан 3. став 3. Закона о спречавању насиља у породици („Службени гласник РС“, број 94/16). Насиље у породици у смислу овог закона јесте акт

карактеристикама разликује се од свих других кривичних дела и радњи. Кључна специфичност је управо у томе што се дешава унутар породице у којој између чланова постоје бројни испреплетани односи и везе који не постоје између учинилаца и жртава других кривичних дела. Због своје комплексности, ови односи захтевају потпуно другачији приступ свих који поступају и „задиру“ унутар породице, када процесне улоге добијају њени чланови или онда када се у породици интервенише због непосредне опасности од понављања насиља. Односи у породици су дуго били приватна ствар управо због специфичности односа у њој и њене природне затворености, а оно што се дешавало била је „срамота“ која се тешко износила у јавност. Међутим, с променама које су се догодиле у друштву и породици и с јачањем свести да насиље у оквиру породице никако не може бити приватна ствар, већ друштвено непожељна појава која се нарочито у породици не сме толерисати, ојачала је и свест да није срамота ни бити жртва насиља ни говорити о насиљу, већ је срамота не предузети ништа да би се заштитили живот и здравље сваког члана породице.

Насиље у породици није својствено само данашњем времену, корене овог облика криминалног деловања можемо и морамо тражити у прошлости, а промене које су уследиле учиниле су само да се данас о овом проблему говори јавно, што још не значи да је породично насиље, иако је постало видљиво, лако препознатљиво и доказиво као друга кривична дела. Бројна истраживања која су се бавила феноменом насиља указују на то да је насиље често повезано са злоупотребом моћи и покушајем успостављања контроле над члановима породице који ту моћ поседују у мањем обиму или је уопште не поседују, због чега најчешће погађа жене или девојчице као њене чланове.

физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству.

Ако се анализира злоупотреба моћи унутар породице, морају се узети у обзир биолошке карактеристике њених чланова, при чему су жене по својој природи одувек биле слабије, рањивије, а та „слабост“ у породичним односима најчешће се одражавала и кроз призму економске моћи. Улога мушкараца била је да обезбеде и осигурају егзистенцију породице, док су жене биле економски слабије и њихова улога везивала се за подизање деце и обављање кућних послова, а тек касније и за послове изван породице који су само доприносили егзистенцији. Временом су се улога и положај мушкараца и жена мењали, али не и њихова суштина – жене данас, као и раније, често без прихода или с мањим приходима, без имовине, без наслеђа, што се одражава и на економску моћ. Одсуство економске моћи у директној је вези са одсуством самосталности, неравноправношћу, одсуством или минималним учешћем у одлучивању унутар породице, што може довести до успостављања контроле у најразличитијим видовима. Сви ови разлози утичу на то да жена жртва трпи насиље, психичко, физичко, економско па и сексуално, као „мање вредна“, „неспособна“. Неретко жртве временом почињу и саме да верују у своју „мању вредност“ доживљавајући насиље као оправдану казну за оно што им је суштински ускраћено. С друге стране, насилник кроз економску моћ „добива право“ да врши насиље. Жртве насиља тешко се одлучују да пријаве насиље, јер наспрам пријаве стоји егзистенција, која врло често не погађа само жртву, већ и друге чланове породице, а егзистира и након пријаве насиља. У таквим ситуацијама, уколико изостане подршка, жртве се неретко враћају насилнику, јер немају други начин да преживе.

Овај проблем, као и многе друге проблеме који су везани за насиље у породици, Република Србија је препознала уносећи бројне измене у законе и подзаконске акте. Доношењем Закона о спречавању насиља у породици³ први пут су створени

3 Члан 25. став 4. Закона о спречавању насиља у породици предвиђа да састанцима Групе за координацију могу по потреби присуствовати представници образовних, васпитних и здравствених установа и Националне

сви предуслови за превенцију и заустављање насиља, али и помоћ и подршку жртвама, чак и у најранијим фазама развоја насилних образаца унутар породице. Овај закон је први пут омогућио професионалцима да интервенишу у породици пре извршења кривичног дела и учине све да се насиље у смислу кривичног дела никада не догоди, да се жртва оснажи и заштити и да јој се пружи сва неопходна подршка и помоћ. С друге стране, када говоримо о систему запошљавања услед повећања насиља у породици, жртве насиља у породици препознате су као нарочито рањива категорија грађана, што је утицало на то да се категорија теже запошљивих лица прошири и на жртве насиља у породици, а у складу са Законом о запошљавању из 2017. године.

У складу са Акционим планом запошљавања из 2017. године⁴ теже запошљива лица, у које спадају и жртве насиља, добила су приоритет приликом укључивања у мере активне политике запошљавања.

То да је запошљавање важан предуслов за спречавање насиља у породици препознато је и у раније важећој Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима, у оквиру система мера заштите и подршке жртвама, где је било предвиђено усвајање и примењивање мера афирмативне акције за подстицање запошљавања и самозапошљавања жена које су претрпеле насиље, и то као механизма који доприноси подршци. Предвиђање оваквих мера утицало је на то да се у плану Националних служби 2017. године у оквиру активних мера запошљавања предвиде посебне субвенције намењене послодавцима који запосле жртве породичног насиља.

службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама.

- 4 Акциони план запошљавања из 2017. године у делу VII уводи и жртве породичног насиља у категорију теже запошљивих лица и у ставу два предвиђа да у 2017. години статус теже запошљивих лица која ће имати приоритет при укључивању мере активне политике запошљавања спадају млади до 30 година живота, вишкови запослених, старији од 50 година, особе са инвалидитетом, Роми, жртве трговине људима, жртве породичног насиља и др.

Уважавајући значај економске самосталности жртве за излазак из насиља, а полазећи од одредаба Закона о спречавању насиља у породици у којем је по први пут тужилаштво активно укључено у зону превенције насиља, кроз рад Група за координацију и сарадњу, Друго основно јавно тужилаштво у Београду препознало је своју могућност деловања у овој области. Полазећи од члана 25. став 4. Закона о спречавању насиља у породици којим се предвиђа да састанцима Групе за координацију и сарадњу могу, по потреби, присуствовати и представници образовних, васпитних и здравствених установа и Националне службе за запошљавање, представници других правних лица и удружења и појединци који пружају заштиту и подршку жртвама, Друго основно јавно тужилаштво у Београду је 06.03.2020. године донело одлуку да покрене мултисекторски модел запошљавања жртава насиља. Тако је у сарадњи са Центрима за социјални рад и Националним службама запошљавања општина Вождовац, Чукарица, Гроцка и Раковица успостављен наведени модел, у који се активно укључила организација цивилног друштва која пружа подршку женама са искуством насиља – Аутономни женски центар, који је дао значајан допринос у детектовању могућих корисница модела и њиховом упућивању у Националну службу за запошљавање.

Наведени модел подразумева континуирану (једномесечну) размену података свих учесника о жртвама које испуњавају или би могле да испуњавају услове, а код којих постоји тренутна спреченост за рад. Тада се интерсекторски ради на отклањању ових сметњи, било да је реч о здравственим проблемима, било о старости деце, непостојању доказа о статусу жртве и друго. Такође се размењују и информације о броју упућених жртава од Јавног тужилаштва, Центра за социјални рад и Аутономног женског центра у Националну службу за запошљавање, као и подаци о броју жртава које је Национална служба за запошљавање сама утврдила, те броју жртава према којима се примењују мере активне политике запошљавања. Осим тога, размењују се и подаци о броју конкретних мера у односу на конкретну жртву – посредовањем,

самозапошљавањем, преквалификацијом и доквалификацијом, али се предвиђају и додатне обуке. Овај мултисекторски тим за подршку у запошљавању евидентира и број жртава које су се запослиле, добиле конкретне понуде, а све са крајњим циљем да се жртви омогући да на овакав начин дође до посла, а тиме и до економске самосталности, која је најчешће кључ за ослобађање од насиља. Мултисекторски модел запошљавања постављен је тако да се исцрпе све могуће мере активне политике запошљавања у односу на конкретну жртву, да је доведу до послодавца и пружи јој могућност запошљавања, али са очувањем њене самосталности, јер прихватање понуде остаје у домену воље жртве, односно њеног прихватања. Приликом тражења адекватног посла води се рачуна о специфичности ове категорије незапослених лица, где нарочито долази до изражаја сарадња између центра за социјални рад и Националне службе за запошљавање с обзиром на то да центри за социјални рад најчешће имају доста информација о жртви и породици у којој она живи, условима њеног живота, па се у складу с тим процењују могућности и потребе жртве. Приликом одабира посла у обзир се узимају све њене слабости, на који начин се у оквиру ове сарадње врши и нека врста тријаже пре него што се жртва упуту у Националну службу за запошљавање, што се реализује кроз састанке које једном недељно одржавају центри за социјални рад и Национална служба за запошљавање.

Тужилаштво са своје стране, кроз рад Групе за координацију и сарадњу, сваки пут када релевантни подаци на то указују, у индивидуалне планове заштите и подршке жртви као меру подршке уноси и меру провере радноправног статуса жртве. Такође, поступајући у конкретним предметима, где је евидентно утврђено да је реч о жртви која је незапослена, јавно тужилаштво даје непосредан упут оштећеној да се јави у Националну службу за запошљавање, што представља још један вид примене успостављеног модела запошљавања. Поред свега овога, јавно тужилаштво руководи и једномесечним састанцима, евиденцијама и координира рад свих учесника.

Подаци о досадашњој примени модела запошљавања показују да је поступано са више од 300 жртава, што није занемарљив број, посебно ако се има у виду да жртве насиља у породици врло често, непосредно након насиља, нису радно способне, већ су им превасходно неопходни ургентно збрињавање и пружање других видова заштите и подршке. Такође, често постоје и објективни разлози који спречавају жртву да ради. Наиме, жртве насиља у породици често су и кориснице новчаних давања и помоћи, чији износи и трајање могу да варирају, а у случају жртава које су биле у „сигурној кући“, право на ово давање остварују у периоду од годину дана и губе га у случају радног ангажовања.

Статистички подаци у Другом основном јавном тужилаштву у Београду за 2022. годину, и то од почетка 2022. до 25.10.2022. године, показују да је 110 жртава насиља у породици прошло кроз овај модел запошљавања. Од њих 110, запослило се 14, код 70 жртава се активно посредује у добијању посла и дате су им конкретне понуде, осам жртава је упућено на додатну обуку, две су прошле процес самозапошљавања, док је осам жртава било у „сигурној кући“. Поред ових жртава постоји и посебна категорија жртава које су објективно спречене да раде или нису више на евиденцији због несарадње, али њихов проценат је минималан.

Друго основно јавно тужилаштво у Београду наставиће и убудуће с применом наведеног модела запошљавања у који ће укључити и друге организације цивилног друштва које пружају подршку женама са искуством насиља, као и укључивањем других установа и удружења која могу да допринесу овом виду подршке жртвама. Примарни разлог за овакав начин поступања и приступа проблему насиља у породици има за циљ и да се елиминише један од кључних разлога за „остајање у насиљу“, а то су економска зависност и несамосталност жртава. Поступањем на овакав начин остварује се циљ Закона о спречавању насиља у породици, а то је свеобухватна заштита и подршка жртвама насиља, која нужно укључује и економску самосталност и независност, која доводи и до целокупног

оснаживања жртве, чиме ће се додатно појачати и поверење жртава насиља у породици у рад институција. Овакав приступ жртви и решавање случајева насиља у породици свакако утиче и на жртве, јер осећају да нису саме, што додатно успоставља однос поверења између жртве и јавног тужиоца, омогућава да се лакше одупру насиљу и сарађују са свим институцијама, што код овог кривичног дела има вишеструки значај, посебно у процесу доказивања кривичног дела и санкционисања учинилаца насиља у породици.

Лазар Магделинић*

Тужилачки помоћник у Другом основном јавном тужилаштву
у Београду

СМРТНА КАЗНА И ЊЕНЕ АЛТЕРНАТИВЕ

Сажетак: У овом раду разматрамо тему смртне казне, као и алтернативе таквој казни. Посебно смо се осврнули на историјски развој кривичних санкција, а посебно смртне казне. На крају, аутор излаже лични став о примени смртне казне у савременом друштву.

Кључне речи: казна затвора, право на живот, смртна казна, доживотна казна затвора

I. УВОД

Смртна казна или *capitis poena* један је од најспорнијих института у историји кривичноправне науке, која као кривичноправни институт постоји и данас у свету. Основно питање које се поставља јесте да ли држава има право да одузме живот било ком човеку. Приметно је да је много држава током XX века укинуло смртну казну у свом кривичном законодавству, а једна од њих је и Република Србија, која је то учинила фебруара 2002. године. Међутим, морамо напоменути да је још у савезном кривичном законодавству, у тадашњој Савезној Републици Југославији, током 1993. године укинула смртна казна.¹

* Аутор је тужилачки помоћник – виши тужилачки сарадник у Другом основном јавном тужилаштву у Београду. Наведени текст представља лични став аутора.

1 З. Стојановић, *Кривично право, општи део*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, стр. 295.

Поставља се питање да ли је смртна казна као кривична санкција неопходна у савременом друштву, да ли је за она лица која су извршила најтежа кривична дела, односно тешка убиства, силовања квалификована тежом последицом (смрћу), геноцид итд., примерена казна затвора или доживотног затвора или је ипак у неким случајевима неопходна смртна казна.

II. ИСТОРИЈА НАСТАНКА И ПРИМЕЊИВАЊА СМРТНЕ КАЗНЕ

Да бисмо разумели институт смртне казне, укратко ћемо изложити њен историјат. Смртна казна се јавила у првобитним племенским заједницама² и тада се најчешће примењивала у виду крвне освете. Породица убијеног је имала право да се освети, да „врати крв“. Грци су крвну освету сматрали личном дужношћу родбине убијеног да се освети убици.³ И Рим је примењивао смртну казну, сетимо се само Спартаковог устанка. Корене смртне казне налазимо у установи самозаштите племена – одмазди.⁴ Смртна казна у племенским савезима на тлу старе Америке (Маје, Инке, Астеци) постојала је за кривично дело убиства, али се преносила и на подстрекаче, помагаче и саучеснике, као и на породичну одговорност за злочин.⁵ Генезу смртне казне треба тражити у крвној освети, која је била доминантан облик реакције против извршилаца друштвено опасних дела у племенској заједници, а извршиоци крвне освете били су оштећени појединци из других племена. У вези са узроком настанка крвне освете има различитих мишљења. Грубер наводи да је узрок крвне освете у солидарности друштва. Лист пак тврди да се узрок крвне освете налази у повреди правног поретка,

2 И. Станојевић, „Историјат смртне казне“, *Научни подмладак Хуманистас*, 1996, стр. 3.

3 Д. Суботић, *Смртна казна*, штампарија „Доситиј Обрадовић“, Београд, 1908, стр. 7.

4 И. Станојевић, *op. cit.*, стр. 3.

5 *Ibidem*.

док професор Тома Живановић истиче да је узрок крвне освете у нагону за самоодржањем.⁶

Смртна казна је најтежи облик кривичне реакције на извршиоце кривичних дела у свим кривичноправним системима који је познају. Она се заснива на ставу да друштво има право да одузме живот појединцу који је извршио најтеже кривично дело.⁷

У периоду средњег века, у доба феудализма, смртна казна није изгубила свој статус. У Франачкој је по Салијском закону постојао мали број кривичних дела за које је била прописана смртна казна, јер се углавном примењивао откуп крвнином „Wergeled“, а тек ако осуђени и његова породица нису могли да плате крвнину, он је био осуђиван на смрт.⁸ У Византији (Источном римском царству) смртна казна је била прописана за завере против цара, побуну и велеиздају, напуштање православља и кривична дела против религије, и извршавала се одсецањем главе, вешањем, а понекад и спаљивањем. Напомињемо да је Византија имала снажан утицај на развој кривичног права, као и права уопште, код словенских племена која су живела на њеној територији или у близини.⁹ У Јустинијановим институцијама смртна казна се примењивала за главна злочинства, односно за кривична дела уперена против власти и државе, а осим што је окривљени лишаван живота, било је кажњиво и само спомињање његовог имена после његове смрти.

Сва историјска истраживања показују да је у XVI веку број изречених смртних казни растао готово невероватном брзином, а као пример се најчешће цитира чињеница да је у „Енглеској за време владавине Хенрика VIII (1504–1547), када је земља имала само око три милиона становника, обешено 72.000 лопова (не рачунајући, дакле, друге преступнике),

6 Наведено према: М. Томић, *Смртна казна у кривичном праву*, Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 9.

7 *Ibidem*.

8 И. Станојевић, *op.cit.*, стр. 5.

9 *Ibidem*.

а сличних примера у литератури има безброј¹⁰. Колико је смртна казна као кривична санкција била распрострањена крајем XVIII века и да се изрицала у ситуацијама које с данашње тачке гледишта изгледају просто невероватно, види се из следећег цитата: „Уочи револуције, у Француској је било 115 капиталних преступа, укључујући и штампање списка против религије, скривање трудноће, учешће у двобоју итд. У Енглеској је крајем XVIII века било, према разним рачунањима, од 160 до 240 кривичних дела кажњивих смрћу, међу која су спадала и злонамерна сеча или уништавање дрвећа, крађа писама, крађа лана у фабрикама, кварење фабричких машина итд. У Русији се, по једном закону Петра Великог, смрћу кажњавало немарно и тромо преношење поште.“¹¹

Смртна казна је била неспорни кривичноправни институт све до појаве Чезара Бекарије (Beccaria). Најтемељнија критика и најпотпунији програм реформе кривичног правосуђа појавио се 1764. године, када је у Италији¹² објављена књига *О злочинима и казнама*. Њен аутор Чезаре Бекарија није био ни први ни једини који је писао против смртне казне, али је то учинио на до тада најпотпунији начин и изазвао огромну полемику у Европи, која је тада била у процесу законодавне реформе, поготову западне земље Старог континента. Бекарија је пошао од става да нико нема права да другога лиши живота, а извео га је из теорије друштвеног уговора, тврдећи да приликом уласка у друштвену заједницу људи нису ни на кога пренели право да одлучује о њиховом животу. Према његовом мишљењу, постоје два разлога због којих би смртна казна могла бити примењена: 1) према човеку који је лишен слободе, али има моћ да изазове револуцију и свргне власт и 2) ако би извршење смртне казне према злочинцу могло да одврати друге од вршења злочина.¹³ Наводимо и то да је просвећени апсолутизам заслужан што су Бекаријине идеје врло

10 И. Јанковић, *Смрт и њирисусићу власићи*, ССО Србије, 1985, стр. 82.

11 *Ibid.*, стр. 84.

12 Италија, какву је ми данас познајемо, није постојала све до коначног уједињења 1870. године.

13 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 85.

рано, још за његовог живота, опробане у пракси, а то важи и за идеју о укидању смртне казне. Наиме, руска царица Катарина поставила је 1767. године задатак једној законодавној комисији да сачини пројект кривичног закона у коме не би било смртне казне, а почела је да примењује институт помиловања према свима који су осуђени на смрт. Слично је у Аустрији поступила и Марија Терезија, када је 1776. године препоручила Врховном суду да испита како би се могла укинути или бар ограничити употреба смртне казне, а 1788. године донет је нови кривични законик којим је смртна казна у Аустрији укинута и *de iure*, и то за све облике криминалитета.¹⁴

Ипак, први владар који је укинуо смртну казну био је велики херцог Леополд II. Његова држава Тоскана пролазила је у то време кроз турбулентан период, делујући и под утицајем Бекарије. Леополд од свог ступања на престо 1765. године није одобрио ниједно извршење смртне казне, чиме је увео њену *de facto* аболицију. Затим је 1786. године донет закон којим су укинута смртна казна и тортура. Тоскана је тако постала прва држава у којој је смртна казна укинута, те је дала пример који су следиле и неке друге државе, пре свега Аустрија.¹⁵

Француска револуција је изазвала снажан потрес у свим европским земљама, те је утицала на то да се у европским земљама поштри казнена политика, тако да је смртна казна поново враћена у кривичноправне системе оних држава које су је претходно и укинуле. Донети су класични кривични законици, названи по класичној школи кривичног права, који су се темељили на начелу легалитета (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), али су бранили новоуспостављено друштво строгим казнама, између осталих и смртном казном.¹⁶

Реформа кривичног законодавства у Европи почиње ступањем на снагу Француског кривичног законика из 1791. године. У овај кривични законик ушли су најважнији принципи из Декларације о правима човека и грађанина, као што

14 *Ibid.*, стр. 86.

15 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 86.

16 *Ibid.*, стр. 86 и 87.

су начело суверенитета народа и крилатице Француске револуције – слобода, једнакост и братство. Смртна казна је била предвиђена за 32 кривична дела, али малолетним лицима са мање од 16 година није могла бити изречена.¹⁷ Већ поменути класични кривични законици представљају основ на коме почива данашње кривично законодавство у скоро целом свету. Три најутицајнија класична законика била су пруски из 1794, аустријски из 1803. и француски из 1810. године.¹⁸

Деветнаести век свакако представља време аболиционистичког покрета, односно покрета за укидање смртне казне. У првој половини XIX века смањен је број капиталних престапа – кривичних дела за која је забрањена смртна казна. У Америци су се прва аболиционистичка друштва, под јаким квекерским утицајем, јавила у петој деценији XIX века, и то у савезним државама Масачусетс, Њујорк и Пенсилванија. Борба за укидање смртне казне извојевала је победу током чувене револуционарне 1848. године, тако што је смртна казна укинута за политичке кривце у скоро читавој Европи. У другој половини XIX века у низу земаља долази до потпуног укидања смртне казне. Прва законодавства која су и формално укинула смртну казну биле су федералне јединице Сједињених Америчких Држава, и то: Мичиген 1847. године, Род Ајленд 1852. године, као и федерална јединица Висконсин 1854. године, а до краја века тај пример је пратило још десетак држава. Врховни суд САД је 1972. године донео одлуку у кључном предмету *Furman v. Georgia*, поништавајући већину постојећих закона о смртној казни.¹⁹ Међутим, САД и данас у појединим федералним јединицама прописују смртну казну и она се извршава.

Што се европских земаља тиче, у Румунији је смртна казна 1864. године брисана из кривичног законика, а 1866. године је укинута и посебном уставном одредбом. Португалија је

17 М. Томић, *op. cit.*, стр. 30 и 31.

18 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 87.

19 *United states of America: The death penalty*, Amnesty international publications, Лондон, 1987, стр. 9.

укинула смртну казну 1867. године, Грчка 1868. године, Швајцарска 1874. године, а Холандија 1881. године. У свим овим државама укидању смртне казне претходио је дужи или краћи период њене *de facto* аболиције. Тако је последња казна у Румунији извршена 1849. године (и то у Молдавији, а 1828. године у Влашкој). У Португалији је последње погубљење над једном женом извршено 1833. године, а над мушкарцем 1847. године. Поред тога, било је више држава у којима се смртне казне нису извршавале али се те државе нису одлучивале да и *de iure* прогласе аболицију. Последње погубљење у Финској извршено је 1826. године, а слично је било и у Норвешкој, Данској и Шведској.²⁰

Међутим, утицај аболиционистичког покрета почео је да слаби већ крајем XIX века и опет је, као и крајем XVIII века, наступио процес укидања па поновног увођења смртне казне, нарочито у XX веку. У појединим земљама проширен је круг капиталних преступа, па је у Швајцарској у појединим кантонима поново уведена смртна казна, а почела је да се примењује нарочито после руске револуције из 1905. године, а негде у исто време њена примена је проширена и у Шпанији. Можемо рећи да је став правне науке у XIX веку био против смртне казне, јер су истраживања у области криминала била усмерена на узрок криминалитета, те се сматрало да циљ кажњавања треба да буде ресоцијализација извршиоца, што је у супротности са институтом смртне казне. Међутим, крајем XIX века долази до преокрета у науци, јер се у новој школи криминалне антропологије – антрополошкој школи, чији је оснивач био Чезаре Ломброзо (Lombroso), учило да су узроци криминалитета унутрашње природе, те да криминалац у својој личности репродукује дивље инстинкте примитивних народа и дивљих животиња, тако да једино анатомске сличности између криминалца, дивљака и мајмуна могу да објасне особине „правог“ криминалца, односно, како је Ломброзо говорио, *рођеној злочинца*. Занимљиво је, а и невероватно, да је утицај ове школе на кривичноправну науку био велики, те су крајем

20 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 88, 90, 91 и 92.

XIX и почетком XX века многи угледни кривичари почели да одобравају смртну казну као кривичноправну санкцију.²¹ У традиционално аболиционистичкој Италији, где је смртна казна укинута 1890. године, нови кривични законик из 1930. године поново је увео смртну казну, а тај законик се заснивао претежно на идејама Ломброзове антрополошке школе. Један од писаца тог кривичног законика био је Енрико Ферри (Ferri), Ломброзов ученик.

Поновни талас укидања смртне казне наступио је након окончања Другог светског рата. Постојале су земље које су смртну казну задржале само у војном кривичном законодавству, као и земље где је извршење смртне казне било могуће само у време рата. Наиме, „крајем 1976. године од 147 држава чланица Организације уједињених нација само 22 државе нису имале смртну казну, мада је већина њих имала прописану смртну казну у војним кривичним законцима за време рата“.²²

Прва европска земља која је укинула смртну казну после рата био је Совјетски Савез. У Италији је смртна казна укинута 1948. године, и то само за време мира, док су је војни закони прописивали, али у ратно доба. У Финској, која је *de facto* била аболиционистичка земља још од 1826. године, током Другог светског рата извршено је седам смртних казни, те је 1949. године донет закон којим се смртна казна укида у време мира и замењује казном доживотног затвора, а исте године је смртна казна укинута у Савезној Републици Немачкој.²³ Народна скупштина Републике Француске усвојила је 18. септембра 1981, после дводневне расправе, предлог закона о укидању смртне казне који је у име Владе представио Роберт Бадинтер, министар правде.²⁴ У Риму, 4. новембра 1950. године, државе чланице Савета Европе донеле су Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода у којој су наведена основна права која се њом штите. У I делу,

21 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 92 и 93.

22 М. Томић, *op. cit.*, стр. 42 и 43.

23 *Ibidem*.

24 <https://www.assemblee-nationale.fr/histoire/peinedemort/>, 18.04.2021. године.

у члану 2, штити се право на живот, у члану 3. се прописује забрана мучења итд. У II делу конвенције оснива се Европски суд за људска права. У Стразбуру, 28. априла 1983. године, потписан је Протокол 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, којим се у члану 1. укида смртна казна, док је дозвољено да држава у свом законодавству предвиди смртну казну за дела извршена у доба рата или непосредне ратне опасности. Али, 3. маја 2002. године потписан је Протокол 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим је прописано да смртна казна није дозвољена ни у каквим околностима, па ни у случају кривичних дела извршених у доба рата или непосредне ратне опасности.²⁵ Закључно са 2019. годином, у свету још 56 земаља прописује смртну казну у свом кривичном законодавству.²⁶ Чад (република по уставном уређењу) укинуо је 28. априла 2020. смртну казну у свом кривичноправном законодавству,²⁷ док је последња држава која је укинула смртну казну у свом правосудном систему Сијера Леоне, и то у јулу 2021. године.²⁸

II.1. Смртна казна у Србији

У феудалној Србији смртна казна је постојала у једном од највећих наших историјских правних докумената – Душановом законику, који је разликовао казне према извршиоцу кривичних дела, те је казна прописана за властелина, као припадника вишег сталежа, била блажа него за себра, као припадника нижег сталежа, што је типично за правну традицију Европе у средњем веку. Напомињемо да је Законик био строг, те је по угледу на византијску правну традицију

25 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 1950, Протокол бр. 6 и Протокол бр. 13.

26 <https://deathpenaltyinfo.org/policy-issues/international/abolitionist-and-retentionist-countries>, 11.12.2020. године.

27 https://www.acat.ch/fr/sinformer/information_generale/peine_de_mort/, 18.04.2021. године.

28 <https://www.nytimes.com/2021/07/23/world/africa/africa-death-penalty-abolition.html>, 09.08.2021. године.

имао велики број прописаних телесних казни, док се смртна казна примењивала, и то по члану 96, да се „издеже на огњи“ за убиство оца, мајке, брата или детета, по члану 130. да се убије и обеси за обарање цркве на војсци, по члану 149. да се ослепи и обеси крадљивац ухваћен на делу.²⁹

Од када је успостављена српска држава, за време Немањића, па све до Карађорђа и великог Првог српског устанка, смртна казна је била главна казна нашег кривичноправног система. Будући да је реч о периоду ратног стања, када је народ покушавао да се ослободи турске власти кроз разне облике аутономије до фактичке, а затим и формалне независности 1878. године, историјске догађаје и правне институте треба тумачити у складу с датим временом. Ти институти су се примењивали, јер није било већег зла, док прети велико Османско царство, од избегавања војне обавезе и остављања свог народа на цедилу. За време Првог српског устанка прота Матеја Ненадовић је 1804. године саставио кривични закон, који је усвојила Скупштина Ваљевске нахије, како се говорило „од хиљаду људи и попова“, и то је први закон устаничке Србије који је прописивао смртну казну за убиство и бекство из војске: „Ко би убио човека да се убије и на коло метне и ко побегне са страже, да се стреља.“³⁰ Из сачуваних седам параграфа види се да су прописи закона, иако је проти Матији као извор служила Крмчија, ипак били у складу са савременим приликама у устаничкој Србији, а према неким становиштима, овај закон се највероватније примењивао само на територији Ваљевске нахије.³¹ Карађорђево Криминално законик из 1807. године прописивао је смртну казну за тешка кривична дела, и то за убиство, шпијунажу, хајдучију и јатаковање, а кажњавали су се смрћу убиство и бекство из војске, док је током 1812. године смртна казна примењивана за хајдучију и нарушавање мира закљученог с Турском, као и за крађу и тајно трговање с Турцима. Начин извршења смртне казне било је

29 И. Станојевић, *op. cit.*, стр. 12.

30 М. Томић, *op. cit.*, стр. 113 и 114.

31 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 122.

стрељање или вешање.³² Осим у кривичном законнику, смртна казна је прописивана и у другим нормативним актима, као што су упутства, писма војводама у којима се регулишу нека конкретна питања, наредбе о постављању магистрата и др.³³ Од 1820. године нахијски судови су могли да изричу смртну казну, али само уз претходно одобрење Великог суда или кнеза Милоша Обреновића, а од 1826. године кнез Милош је својевољно примењивао смртну казну не само за Србе већ и за све хришћане. Смртна казна је изрицана за убиство, хајдучију и јатаковање, а од 1820. године било је предвиђено да се смртна казна извршава вешањем, што се односило на отмицаре.³⁴ Дакле, из свега наведеног видимо да је држава кажњавала смртном казном пре свега извршиоце кривичних дела против државе.

Године 1860. донет је Казнителни законик за књажество Србију који је са мањим или већим изменама остао на снази све до стварања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, а примењиван је у појединим областима и касније. У први мах је предвиђао смртну казну за 16 кривичних дела, али већ 1861, а затим и 1863, измењен је тако да се смртна казна могла изрећи за још 10 кривичних дела.³⁵ Ступањем на снагу поменутог законика из 1860. године престале су да важе уредбе и закони у којима су до тада инкриминисана и санкционисана кривична дела у Србији.³⁶ Уставом из 1901. године било је предвиђено кажњавање смртном казном за убиство с предумишљајем, хајдучију, напад на владооца и чланове његове породице и за војне деликте, али смртна казна је укинута за убиство претка у правој линији, које је сврстано под већ прописано кривично дело убиства, те за тешку крађу и за имовинска кривична дела која немају за последицу смрт неког лица.³⁷ Видовдански устав, донет 1921. године, постао је први устав новоформиране

32 Д. Суботић, *op. cit.*, стр. 31–31.

33 *Ibidem.*

34 И. Станојевић, *op. cit.*, стр. 13.

35 И. Јанковић, *op. cit.*, стр. 134.

36 М. Томић, *op. cit.*, стр. 120.

37 И. Јанковић, *op. cit.*, стр.135.

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца³⁸ и остао је при концепцији да се смртна казна не може изрећи за политичка кривична дела осим у случају напада на краља и његов дом.³⁹

Кривични законик Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. био је модеран, рађен по Нацрту српског кривичног законика из 1910. године, као и немачких пројеката кривичних законика из 1925. и 1927. године. Законик је прописивао смртну казну, а као њену алтернативу, доживотну казну затвора и затвор од најмање десет година изузев за лишење живота краља, наследника престола или краљевског заменика, када је смртна казна била прописана као апсолутно обавезна. Кривични законик Краљевине Југославије прописивао је смртну казну за 17 кривичних дела, што га је сврстало у строже законике у Европи, имајући у виду тадашње стање кривичног законодавства на Старом континенту.⁴⁰ Након завршетка Другог светског рата 1945. године Југославија се формирала као комунистичка држава, те је Кривичним законом из 1951. године смртна казна прописивана за 49 кривичних дела, а 1959. године је укинута за шест кривичних дела, али окривљени који нису навршили 21 годину нису могли бити осуђени на смртну казну осим ако би извршили кривично дело против народа и државе или ратни злочин.⁴¹ Навешћемо следеће податке: „смртна казна је примењивана у ДФРЈ, ФНРЈ и СФРЈ; у периоду од 1960. године до 1977. године изречена је 61 смртна казна, што износи 3,4 годишње“.⁴²

После престанка постојања СФРЈ државноправни континуитет преузела је Савезна Република Југославија (СРЈ), те је кривичноправно законодавство које је важило за време СФРЈ наставило да се примењује у СРЈ, али је морало да се усагласи са Уставом СРЈ из 1992. године. То је учињено на савезном нивоу 1993. године, док је свој кривични закон Република Србија

38 Прво је новонастала краљевина била формирана као Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.

39 И. Станојевић, *op. cit.*, стр. 16.

40 М. Томић, *op. cit.*, стр. 129.

41 *Ibid.*, стр. 16.

42 *Ibid.*, стр. 17.

изменила 1994, а друга република чланица, Црна Гора, донела је нови кривични закон 1993. године. Најзначајнија измена било је укидање смртне казне у Кривичном закону СРЈ из 1993. године.⁴³ Изменама и допунама КЗ СРЈ из 2001. смртна казна је нестала из система кривичних санкција у потпуности, те више ни републике чланице нису могле да прописују смртну казну у својим кривичним законима, а смртна казна је замењена казном затвора у трајању од 40 година. У фебруару 2002. године укинута је смртна казна у КЗ РС, што је учињено и у КЗ ЦГ,⁴⁴ што значи да је смртна казна престала да постоји у нашем кривичноправном систему. Нови кривични законик Народна скупштина Србије изгласала је 29. септембра 2005. и он је ступио на снагу 1. јануара 2006. године. Тај закон је на снази и данас, наравно уз вишеструке измене и допуне. Осим што је мењан 2009. године, доживео је измене и крајем 2012. године.⁴⁵ Након измена из 2012. године, Кривични законик је мењан више пута, последњи пут 2019. године, и то најобимније и најкруцијалније – уведени су казна доживотног затвора и институт вишеструког поврата, а казне су пооштрене.

III. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ

Кривично право је незамисливо без кривичних санкција, јер свако кривично дело садржи кривичну санкцију којом ће се казнити извршилац кривичног дела за противправне радње. Кривично дело и кривична санкција су два постулата модерног кривичног права. У члану 14. Кривичног законика кривично дело је дефинисано као „оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено“. Кривичне санкције представљају средство за остварење заштитне функције кривичног права, што је основни циљ и сврха постојања кривичног права у целини.⁴⁶

43 З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 38.

44 *Ibid.*, стр. 39.

45 *Ibid.*, стр. 40–41.

46 З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 245.

Сврха кривичног права јесте да се одреди која то чињења, односно нечињења људи треба кривичноправно санкционисати, као и којим то адекватним кривичним санкцијама треба утицати на извршиоце и остале да не чине кривична дела. Дефиницију кривичних санкција даје професор Зоран Стојановић, и то на следећи начин: „Кривичне санкције су законом предвиђене репресивне мере које се с циљем сузбијања криминалитета примењују према учиниоцу противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело на основу одлуке суда донете након спроведеног кривичног поступка.⁴⁷ У нашем кривичном праву постоје четири врсте кривичних санкција, а то су: 1) казне, 2) мере упозорења, 3) мере безбедности, 4) васпитне мере.^{48, 49}

III.1. Казна

Иако је у данашње време систем кривичних санкција проширен и другим врстама кривичних санкција, казна је ипак остала најбитнија кривична санкција. Настојања да се казна у потпуности замени неким другим кривичним санкцијама нису уопште оправдана. Изрицање казни има за циљ да се друштво заштити од понашања која су противправна и као таква прописана као кривично дело.⁵⁰ Појам казне садржи у основи исте елементе као и општи појам кривичних санкција који смо у претходном поглављу цитирали. Тако, материјално-формални појам казне одређује се на следећи начин: „Казна је законом предвиђена репресивна мера која се у циљу сузбијања криминалитета примењује према учиниоцу кривичног дела на основу одлуке суда након спроведеног кривичног поступка.“⁵¹ Најважнија разлика између дефиниције кривичних санкција и дефиниције казне јесте та да се казна може изрећи само

47 *Ibidem*.

48 *Ibid.*, стр. 246.

49 И. Вуковић, *Кривично право, Ойштин гео*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021, стр. 439.

50 *Ibid.*, стр. 440.

51 З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 291.

извршиоцу кривичног дела, јер се кривичне санкције, на пример мера безбедности обавезног психијатријског лечења, може изрећи и извршиоцу противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело.

Поменућемо и дефиницију коју је Игор Приморац изнео у својој књизи *Пресјуй и казна*: „Казна се може дефинисати као поступак којим се намерно наноси неко зло некоме ко је починио преступ, због тога што је починио преступ, при чему је онај ко то зло наноси неки човек или група људи, који су овлашћени да то чине.“ Питање етичности казне јесте у томе шта разликује извршиоца неког тешког кривичног дела и судију који казну изриче. Обојица врше неко зло, али први то врши из обести или неког другог разлога, док други примењује закон, који би морао да буде моралан и општеприхваћен у друштву. Одговор се може наћи у утилитаристичким као и у ретрибутивистичким теоријама.⁵²

Још у античко доба се постављало питање оправдања и сврхе казне, чиме су се, осим теоретичара кривичног права, бавили и многи филозофи. Две најважније теорије о томе јесу утилитаристичка и ретрибутивистичка теорија. Утилитаристичка теорија оправдање казне види у њеној нужности и корисности за друштво будући да се казном сузбија криминал, а ретрибутивистичка теорија полази, пре свега, од морала и оправдање казне види у ретрибуцији, односно враћању зла извршиоцу, уз поштовање идеје сразмерности и праведности. Заједно са питањем оправдања казне, поставило се и питање сврхе кажњавања. У нашем кривичном праву сврха кажњавања је значајна за одмеравање казне, те су се тим поводом формирале три теорије. Према апсолутној теорији, сврха кажњавања је враћање зла за учињено зло, те је казна ретрибуција и у сагласју је с ретрибутивистичком теоријом, док апсолутне теорије своје учење црпе из филозофских идеја Канта и Хегела. Имануел Кант је у једном од својих дела навео чувени пример са острвом, на којем треба свакако извршити

52 И. Приморац, *Пресјуй и казна, расправе о моралности казне*, НИП „Младост“, Београд, 1978, стр. 12.

смртну казну чак и ако је реч о последњем члану друштва који се налази у затвору, пре него што друштво потпуно нестане. Дакле, „[...] и по цену нестајања једног друштва треба следити категорички императив апсолутне правде који налаже да се учиниоцу догоди оно што његова дела заслужују“. За Хегела је казна „негација негације права“. Релативна теорија сврху кажњавања види у сузбијању вршења кривичних дела, односно превенцији, која може бити генерална и специјална. Наводимо да генерална превенција представља утицај на евентуалне извршиоце да због претње казном не чине кривична дела, док специјална превенција представља утицај на самог извршиоца кривичног дела да то више не чини, односно да престане са чињењем било ког будућег кривичног дела (ресоцијализација). Релативне теорије одговарају утилитаристичкој теорији. Релативна теорија је данас владајућа теорија у науци кривичног права.⁵³⁵⁴

Противници ретрибутивне теорије сматрају да се она заснива на пукој освети, док утилитаризам оправдање казне види у њеним добрим последицама.⁵⁵ Утилитаристичке теорије гледају у будућност и сматрају да казна, осим што треба да погоди извршиоца кривичног дела, треба да буде и пример другим грађанима, тј. да утиче на њих да не врше кривична дела, што у ствари представља генералну превенцију, док је утицај на извршиоца специјална превенција.

Постоји и трећа, мешовита теорија, чије је виђење да су сврха кажњавања и превенција и ретрибуција. Наиме, иако казна свакако садржи ретрибуцију, то не значи да њој треба увек тежити. Наш важећи Кривични законик, за разлику од већине страних кривичних законика, у члану 42. прописује да је у оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 4. став 2) сврха кажњавања: 1) спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не врши кривична дела; 2) утицање на друге да не чине кривична дела; 3) изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе

53 З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 293–294.

54 И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 442–443.

55 И. Приморац, *op. cit.*, стр. 97–99.

поштовања закона; као и 4) остваривање праведности и сразмерности између учињеног дела и тежине кривичне санкције. Законом о изменама и допунама Кривичног законика, које су ступиле на правну снагу 1. децембра 2019. године, члан 42. став 1. Кривичног законика добио је и тачку 4, поред три наведене, тако да је ретрибутивна компонента унета у Кривични законик, чиме је наш законодавац прихватио мешовиту теорију и њено учење.⁵⁶

Казне се у нашем кривичноправном систему деле на казну доживотног затвора, казну затвора, новчану казну, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе (члан 43. КЗ), али ми ћемо се позабавити само оним казнама које представљају алтернативу смртној казни.⁵⁷

III.2. Алтернативе смртној казни

Алтернативе смртној казни су казна затвора (углавном у дужем трајању) и казна доживотног затвора.⁵⁸ Казна затвора погађа извршиоца кривичног дела лишењем слободе на тачно одређени период. Извршилац може бити условно отпуштен или у потпуности издржати целокупну изречену казну, након чега му се враћа слобода кретања. Казна доживотног затвора много теже погађа извршиоца кривичног дела како психички, тако и својом дуготрајношћу, јер ће осуђеник на доживотну казну затвора живот највероватније завршити лишен слободе. Измене КЗ из 2019. године предвиделе су могућност условног отпуста и осуђеног на казну доживотног затвора, али и немогућност да се наведени институт примени у појединим случајевима. Тако, осуђени може цео свој живот провести лишен слободе за најтежа кривична дела за која је осуђен. Осуђеном таква казна тешко пада јер нема наде да ће у неком

56 И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 444.

57 *Ibid.*, стр. 440.

58 Некада се сматрала алтернатива смртној казни и депортација, односно изгнанство извршиоца најтежег кривичног дела, о томе в. Д. Суботић, *Смртна казна*, Штампарија „Доситеј Обрадовић“, Београд, 1908, стр. 26–27.

тренутку ипак изаћи на слободу. Сматрамо да је таква одредба исправна јер је за најтежа кривична дела то једино решење ако није прописана смртна казна.

III.2.1. Казна затвора

Разне врсте казни су примењиване према извршиоцима кривичних дела током историје, али казна затвора, као основни стожер кривичних санкција и једна од најрепресивнијих казни, нашла је своје неприкосновено место у модерним кривичним законикима. Основно њено дејство је лишење слободе правноснажног осуђеног лица и смештање осуђеног лица у посебне просторије, односно казнено-поправне заводе – затворе.⁵⁹

Моменат када је казна затвора потпуно заживела у кривичним законодавствима везује се за почетак XIX века. Раније лишење слободе је била мера за обезбеђење присутности окривљеног током кривичног поступка, док су као казне биле примењиване смртна казна и телесне казне. Зато постоји и позната изрека да су судије раније празниле затворе, а данас их пуне. Зашто је казна затвора постала најважнија казна у модерно доба? Постоје разна мишљења, али већина се слаже да је било неопходно да се створе јаки државни органи који ће такву казну спроводити и да држава економски ојача да би могла да финансира издржавање казне затвора које, осим постојања казнено-поправних завода, изискује обезбеђивање хране и лекарске неге за осуђенике. На крају, можда је најбитнији услов био став друштва да је право на живот, као и право на личну слободу високо рангирано у свести људи. Такође, постоји тежња да се изрицање казне затвора што више ограничи другим казнама, као што је на пример рад у јавном интересу, а имајући у виду тежину извршеног кривичног дела и јачину угрожавања заштитног објекта.

Значај казне затвора не произлази из честог изрицања. Напротив, казна затвора се знатно ређе изриче него неке друге

59 И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 446.

казне (њена примена у неким европским земљама креће се између 15% и 20% изречених кривичних санкција, док је код нас у 2011. години проценат изречених казни затвора износио 26,48%), али њен значај произлази из тога што се пре свега од запређене казне затвора очекује да оствари генералну превенцију и што неке друге кривичне санкције не би могле постојати без ње. Наиме, неке кривичне санкције које се данас широко примењују, управо као супститут казни затвора, као што је на пример мера упозорења – условна осуда, биле би немисливе без постојања казне затвора.⁶⁰

Занимљиво је да у данашњој кривичноправној науци аутори по правилу нису против казне затвора, док је, с друге стране, толико оних који су против смртне казне. Поставља се питање зашто је то тако. Да ли је казна лишења слободе, па макар и на одређено време, хуманија од одузимања живота оном ко је одузео живот другом? Да ли је, на пример, казна лишења слободе до краја живота (доживотна казна затвора) нехуманија од саме смртне казне?

Некада је у нашој држави постојао и строги затвор. Разлика у односу на „обичан“ затвор била је у правима осуђеника који се налазио на издржавању казне, односно у томе на колики је број посета имао право у току месец дана, те колики је број пакета смео да прими и слично. Сада наш законодавни систем познаје две врсте казне лишења слободе: казну затвора и доживотну казну затвора.⁶¹

III.2.2. Доживотна казна затвора

Доживотна казна затвора је најтежа казна коју познаје модерно кривично законодавство. Постојала је и у старом и у средњем веку. То је казна која одузима право осуђеном на слободно кретање до краја живота. Доживотна казна затвора је уведена изменама Кривичног законика 2019. године, које су

60 З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 298.

61 *Ibid.*, стр. 441, фн. 1240.

ступиле на правну снагу 01.12.2019. године. Наш кривично-правни систем није познавао казну доживотног затвора. Она је новина и њом је замењена казна која је постојала од 2002. године – посебна казна затвора од 30 до 40 година.⁶² У Европи је казна доживотног затвора ретка, док у Сједињеним Америчким Државама, које у свом правном систему имају прописану и смртну казну, доживотна казна затвора има своју широку примену. У земљама које су укинуле смртну казну нужно се поставило питање која је одговарајућа санкција која ће доћи на њено место. Одговор је дошао у виду казне затвора с различитим трајањем, односно у виду дуготрајне казне затвора (тридесет, четрдесет или више година) и/или казне доживотног затвора. За најтежа кривична дела и најопасније извршиоце тих кривичних дела савремена кривична законодавства прописују те две поменуте казне. Казна затвора у дугом трајању и казна доживотног затвора подразумевају да се извршиоци најтежих кривичних дела смештају у казнено-поправне заводе и изолују од друштва, чиме се друштво штити од њих. Као и поводом сваког битног кривичноправног питања, тако се и против казне доживотног затвора истичу бројни приговори, на пример, да је та казна нехумана као и смртна казна коју замењује, јер је осуђени фактички осуђен на смрт с тим што она не наступа одмах, да доживотна казна затвора не остварује циљеве генералне превенције као ни специјалне превенције, јер ни смртна казна, када је била прописана, није утицала на то да се престане са извршењима најтежих кривичних дела. Како очекивати да доживотна казна затвора утиче на рехабилитацију осуђеника када он највероватније никада неће изаћи на слободу? Колико год се сматра да казна доживотног затвора ефикасно штити друштво, осуђеници опет имају могућност да изврше кривично дело према другим осуђеницима или особљу затвора, као и према имовини казненопоправне установе у којој се налазе.^{63, 64}

62 *Ibid.*, стр. 444–445.

63 Д. Јовашевић и З. Стевановић, *Казне као облик друштвене реакције на криминал*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012, стр. 43–45.

64 Д. Суботић, *op. cit.*, стр. 26–27.

Последњи приговор је, према нашем мишљењу, очигледно апсурдан, јер таква опасност постоји и у случају смртне казне будући да осуђени чека на њено извршење и може извршити неко кривично дело према осуђеницима и запосленима. Таква опасност се спречава одличном организацијом и озбиљним безбедносним мерама у оквиру казних установа.

Већ помињаним изменама Кривичног законика уведен је и нови члан 44а и нова казна лишења слободе – казна доживотног затвора. Она може трајати до краја живота осуђеног лица или осуђеник може бити условно отпуштен у зависности од врсте и тежине кривичног дела за које је осуђен. Члан 44а гласи: „За најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела може се уз казну затвора изузетно прописати и казна доживотног затвора. Доживотни затвор не може се изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није навршило двадесет једну годину живота. Доживотни затвор се не може изрећи у случајевима када закон предвиђа да се казна може ублажити (члан 56. став 1. тачка 1) или када постоји неки од основа за ослобођење од казне.“ Дакле нови члан предвиђа да се за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела може, уз казну затвора, дакле алтернативно, прописати и казна доживотног затвора. Суд ће тако бирати између казне затвора и казне доживотног затвора. Као што је и пре измена било прописано да се на казну затвора од тридесет до четрдесет година затвора није могло осудити лице које није навршило двадесет и једну годину, тако и овде имамо исту одредбу, а сврха је да лице које је млађи пунолетник или малолетник не може бити осуђено на најтежу казну јер је реч о младом лицу код којег се мора водити рачуна о свим околностима, и о генералној, а нарочито о специјалној превенцији. У последњем ставу члана 44а онемогућава се да окривљени буде осуђен на казну доживотног затвора ако постоји могућност ублажавања казне или постоји основ за ослобођење од казне (на пример, код покушаја тешког убиства или прекорачења нужне одбране код истог кривичног дела).⁶⁵

65 И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 445–446.

IV. СМРТНА КАЗНА

Казна која највише погађа учиниоца, коју највише оспоравају и која се у последњих тридесет година (поготову у Европи) напушта јесте смртна казна. Смртном казном се одузима живот извршиоцу кривичног дела. Најчешће су у питању најтежа кривична дела, односно кривична дела против живота и тела. Некада су смртној казни претходили мучење и телесно кажњавање осуђеног да би му се нанеле што веће патње, болови, понижења и муке. Овако примењивана смртна казна називана је квалификованом смртном казном. Данас модерни кривичноправни системи примењују „хуманије“ начине извршења смртне казне, без мучења, па се као начин извршења примењују електрична столица и убризгавање отрова инјекцијом. У земљама на Блиском истоку, претежно муслиманским, примењује се смртна казна која се извршава каменовањем. Актуелност проблема смртне казне постојаће независно од тога да ли је она прописана у систему кривичних санкција. Смртна казна је антипод животу човека и најтежи облик кривичне реакције против извршилаца кривичних дела у свим кривичноправним системима који је прописују.⁶⁶

Несумњиво је да је живот једна од највећих вредности које човек поседује, али ипак држава применом смртне казне одузима живот правноснажном осуђеном лицу. Намеће се питање да ли она на то има право. У нашем највишем правном акту, у члану 24, прописано да у нашој земљи нема смртне казне.⁶⁷ Будући да је наша држава ратификовала Европску конвенцију о људским правима и основним слободама из 1950. године, као и Протокол број 6 и Протокол број 13 уз Конвенцију,⁶⁸ они се непосредно примењују у РС (члан 16. Устава Републике Србије). Смртна казна је укинута у члану 1. наведених протокола, који прописују да се нико не може

66 М. Томић, *op. cit.*, стр. 3, 9.

67 Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06, члан 24.

68 Европска конвенција о људским правима и основним слободама из 1950. године, као и Протокол 6 уз напред наведену конвенцију (члан 1) и Протокол 13 уз наведену конвенцију (члан 1).

осудити на смртну казну или погубити, због чега је и наша држава укинула смртну казну.

Постоје разна мишљења о основаности примене смртне казне. Чак и међу противницима смртне казне постоји став да се за најтежа кривична дела може применити смртна казна. Присталице смртне казне сматрају да држава има право, а и дужност да пропише смртну казну и да је изврши.⁶⁹

Уколико пођемо од теорије друштвеног уговора Жана Жака Русоа да су људи свој суверенитет дали држави коју су створили, те да држава постоји на основу тог народног суверенитета, зашто држава самим тим не би имала право да онога ко изврши најтежа кривична дела, и нпр. одузме нечији живот, који је начелно неприкосновен (члан 24. Устава Републике Србије), не казни одузимањем његовог живота. Да ли друштво као колектив мора и треба да трпи неког човека који је учинио највеће зло неком другом човеку из колектива? Сматрамо да баш на основу поменути теорије држава има право да пропише и изврши смртну казну, јер су људи поред својих осталих права пренели на државу и право на живот, али то мора бити стриктно прописано уставом и законом, односно већинска воља народа, уколико је он за смртну казну, мора бити преточена у одговарајућу правну форму (Устав и Кривични законик).

С друге стране, да ли казну треба извршити што пре (након потпуног искоришћавања свих процесних могућности), или чекати годинама, и тиме осуђеника подвргавати непотребном мучењу у виду ишчекивања када ће доћи дан извршења? Заиста, неки окривљени су на извршење смртне казне чекали и више од десет година. То се оправдавало тиме да се оставља могућност за појаву неких нових доказа, који би могли довести до понављања поступка и тиме до евентуалне ослобађајуће пресуде. Тачно је да су се грешке догађале и да је то можда најјачи аргумент противника смртне казне, али да ли је то проблем судија или саме смртне казне? Да ли бирањем

69 Д. Суботић, *op. cit.*, стр. 13, 14.

најбољих људи за судије, и то људи који нису само најбољи правници, већ и људи у најосновнијем значењу, да ли ће грешке бити смањене на минимум или их уопште неће бити, јер применом начела *in dubio pro reo* нико неће бити осуђен ако не постоје несумњиви докази да је извршио кривично дело.

Смртна казна, као најтежа и најстарија казна, и данас има примену у многобројним државама. Она одузима живот извршиоцу најтежег кривичног дела, али се поставља питање да ли је она правична. Постоје мишљења да је правична уколико се извршава према учиниоцима најокрутнијих кривичних дела. Наиме, код кривичних дела против живота и тела ова правичност долази до изражаја тако што се брутални убица елиминише из друштва, те се задовољава и породица убијеног.⁷⁰

На крају, треба рећи да је велики Платон признавао држави право да примењује смртну казну. Сматрао је да је злочин душевна болест, злочинац душевни болесник, али је између њих разликовао излечиве и неизлечиве болеснике, те да према неизлечивим болесницима треба применити или казну прогонства из земље или смртну казну.⁷¹

V. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Сматрамо да смртну казну не би требало искључити из кривичноправног система свих држава, јер се може догодити да неко изврши тако гнусно кривично дело да заслужије смртну казну. Уколико пођемо од теорије друштвеног уговора Жана Жака Русоа и схватимо данашњу државу као творевину свих људи који су своју слободу, односно народну сувереност, унели у ту исту државу, држава онда има право или, боље речено, обавезу да заштити те људе, њихов живот и породице.

Како је изменама Кривичног законика из 2019. године уведена доживотна казна затвора уместо казне затвора у трајању од 30 до 40 година затвора, предлог аутора је да се за

70 Д. Суботић, *op. cit.*, стр. 42–43.

71 Д. Суботић, *op. cit.*, стр. 4, стр. 6.

најтежа кривична дела, и то за кривично дело тешко убиство из члана 114. КЗ, кривично дело силовање квалификовано тежом последицом из члана 178. став 4. КЗ, те и за остала кривична дела где је сада прописана казна доживотног затвора, алтернативно пропише и смртна казна, што би водило ка томе да се измени Устав Републике Србије, повуче ратификација Европске конвенције о људским правима и основним слободама, односно да се „откаже ова Конвенција“, како је прописано у члану 58. став 1. поменуте конвенције.

Судско веће које би судило неком евентуалном извршиоцу најтежих кривичних дела имало би тако могућност да извршиоцу изрекне три врсте казне: казну затвора, казну доживотног затвора и смртну казну. У зависности од случаја, за неко кривично дело, имајући у виду олакшавајуће и отежавајуће околности, евентуални извршилац би добио казну затвора (у оквиру прописаног посебног минимума и општег максимума од двадесет година), а за друго казну доживотног затвора или смртну казну.

Хуманост не чини неизвршавање најтежих радњи. Сматрамо да хуманост чини праведност, односно праведно поступање у сваком тренутку. Можда ће неки од извршилаца најтежих кривичних дела заслужити и само казну затвора, али се зато морају предвидети и друге могућности за задовољење правде.

Имајући у виду да се изречена смртна казна мора извршити, као и то да су је људи извршавали на сурове начине, сматрамо да треба изабрати хумани начин за извршење смртне казне (један начин, евентуално два начина, нпр. смртоносном инјекцијом). Требало би препустити струци (медицини) да се изјасни шта осуђенику на смрт најбезболније и најбрже одузима живот. Бити за смртну казну не значи бити за убиство. Објективно посматрано, свако од нас би био против тога да се смртна казна изврши када би се радило о жртви коју не познајемо.

Напомињемо да се осуђеник на доживотну казну затвора лишава слободе до краја свог живота, што може трајати и више од педесет година (ако не постоји могућност условног отпуста). Његов боравак у затвору финансирају сви порески

обвезници у држави, па тако и породица оштећеног, што је њој својеврсна „со на рану“. Међутим, сматрамо да је неопходно да и казна доживотног затвора егзистира у нашем кривичноправном систему јер ће се догодити да је неки окривљени заслужује (у зависности од одлуке судског већа), и то не само за кривично дело тешко убиство и остала тешка кривична дела код којих је та казна већ прописана, већ на пример и за кривична дела признавање капитулације или окупације из члана 306. Кривичног законика, угрожавање територијалне целине из члана 307. Кривичног законика и друга слична кривична дела која представљају издају, односно велеиздају државе и народа.

Када бисте спровели анкету и поставили људима питање да ли су за смртну казну, већина би одговорила негативно, посебно ако бисте такво питање поставили колегама правницима. Али када бисте их питали како би се осећали да се то догоди неком њима блиском, верујемо да би одговор био другачији.

Сматрамо да смртна казна показује озбиљност државе и представља заслужену казну за сваког извршиоца најтежих кривичних дела, те и сама претња таквом казном утиче на то да се кривична дела озбиљно схвате и увиди вредност коју људски живот има у датом друштву.

Вања Мацановић

Адвокатица и чланица Аутономног женског центра

ПОДРШКА И ПОМОЋ ЖЕНАМА
ЖРТВАМА СВИХ ОБЛИКА РОДНО
ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА ИЗ УГЛА
ЖЕНСКИХ НЕВЛАДИНИХ
ОРГАНИЗАЦИЈА

Сажетак: Професионалци који поступају у случајевима насиља према женама често нису у могућности да жртвама посвете онолико пажње колико то жртве очекују. Значајан број жртва верује да се целокупан поступак против осумњиченог завршава давањем изјаве у полицији и свако даље позивање од стране институција доживљавају као малтретирање. Стога су женске невладине организације ту да буду медијатори између очекивања жртва и онога што је професионалцима у институцијама потребно да би спровели поступак заштите. Такође су ту да жртвама објасне шта је то што их чека након пријаве, да проценују ризик у коме се жртве налазе и да са жртвама направе безбедносни план.

Кључне речи: права жртва, помоћ и подршка жртвама родно заснованог насиља, процена ризика, безбедносни план

Више јавно тужилаштво у Београду је током октобра 2022. године одржало састанак с представницама женских невладиних организација које пружају помоћ и подршку и/или бесплатну правну помоћ женама жртвама свих облика родно заснованог насиља, најавивши тако почетак будуће институционализоване сарадње.

Неспорно је да сарадња женских невладиних организација¹ са институцијама система постоји већ годинама, као и да је она унапређена након доношења Закона о спречавању насиља у породици. Међутим, та сарадња је зависила од става професионалаца који поступају у одређеном случају, тј. од тога да ли они сматрају да треба проширити круг подршке жртви како би она ојачала и успела да издржи све што се од ње очекује током трајања поступка

Професионалци који поступају у случајевима насиља према женама и који су преплављени великим бројем пријава и кратким роковима, често нису у могућности да жртвама посвете онолико пажње колико жртве очекују. Такође, значајан број жртава верује да се целокупан поступак против осумњиченог завршава давањем изјаве у полицији, и свако даље позивање од стране институција доживљавају као малтретирање (јер морају да излазе са посла, јер немају новца за аутобус, јер нема ко да им причува децу па их воде са собом и сл.). Стога су женске невладине организације ту да буду медијатори између очекивања жртава и онога што је професионалцима у институцијама потребно да би спровели поступак заштите.

За жртве женске организације су сигурно место на којем могу да остану потпуно анонимне уколико то желе. Место где оне осећају да се њиховом исказу верује и где постоји разумевање за све њихове страхове због којих одустају од поступка или се плаше да пријаве насиље. У оквиру пружања бесплатне правне помоћи женске организације су ту да жртвама објасне шта их чека након пријаве и да их припреме на период који ће за њих бити пун изазова. Слично као када се потписује информисани пристанак на одређену медицинску интервенцију – пацијент/киња мора бити унапред информисан/а о процедурама предоперативног, оперативног и постоперативног лечења, као и о могућим компликацијама.

1 Женске невладине организације које у Србији пружају помоћ и подршку женама жртвама родно заснованог насиља чланице су мреже Жене против насиља, <https://www.zeneprotivnasilja.net/o-nama/spisak-organizacija>

Искуство Аутономног женског центра показује да су жртве које нису биле потпуно спремне да уђу у судске поступке, посебно у поступак развода брака, поверавања малолетне деце и изрицање мера заштите од насиља у породици, након покретања поступка одустајале од њега. Слично се дешава и у кривичним поступцима. Професионалци заборављају да насилници, када је реч о партнерима или бившим партнерима, одлично познају своје жртве и знају тачно на шта треба да „ударе“ како би жртве одустале – прво се жртвама додворавају да би их подсетили на емоције које оне и даље имају (јер ниједна жена се није удала за насилника већ за особу коју воли), те плачу, изјављују љубав и обећавају да „неће више никада“, организују заједничке прославе рођендана деци и путовања. Ако додворавање не уроди ефектом који су очекивали, онда почињу да испуњавају своје претње – долазе код жене на посао и праве јој проблеме не би ли она остала без посла, прете особама које јој пружају помоћ и подршку да би остала без њихове помоћи, тј. спроводе тзв. напад на логистику (како је то један полицијски службеник назвао), прогањају и уходе жену, подносе (против)тужбе да се њима повере малолетна деца, оптужују жртве да занемарују децу или да су насилне према њима. При томе, ни на који начин не учествују у издржавању малолетне деце, рачунајући на то да ће се жртва вратити када буде потпуно економски исцрпљена, посебно ако је њена зарада додатно оптерећена кредитима који су узети током трајања заједнице.

Посебно су опасни они насилници који „машу“ психијатријским извештајем жртве, због чега су неке жене, првенствено оне с малом децом коју нису хтеле да оставе због лечења, биле принудно хоспитализоване. Ако претње не уроде очекиваним ефектом, онда иде фаза освете (због тога што га је оставила и/или пријавила), која се углавном спроводи коришћењем малолетне деце као средства (задржавањем деце и забрањивањем да имају било какав контакт са мајком, присиљавањем деце да вређају мајку, да је не слушају, да је ударају, па ако жена у таквој ситуацији удари дете, онда подносе кривичну пријаву за насиље према детету или подносе пријаве за лажно

пријављивање). У екстремним случајевима фаза освете може да буде одлука насилника да изврши убиство (жене или детета), а затим самоубиство.

Женске организације су управо те које су током свих тих фаза у сталном контакту са жртвама. Оне им помажу да препознају тактике насилника, подсећајући их на то шта је насилник радио раније када их је враћао у везу. Истовремено се са жртвама пролази кроз питања којима се процењује ризик од даљег насиља и прави безбедносни план – на који начин да поступају у ситуацијама које жртве препознају као животно угрожавајуће, а на који начин у ситуацијама које нису животно угрожавајуће, али могу да ескалирају. Заблуда је да су жртве безбедне онда када напусте насилника или када га пријаве, односно поднесу тужбу за развод брака, јер су управо то окидачи за насилника да учини тежи облик насиља или убиство. На исти начин су за жртву опасне ситуације када долазе у тужилаштво или суд да сведоче (јер насилници имају право да присуствују). Безбедносни план подразумева детаљно разрађивање плана кретања жртава, места где ће чекати да буду прозване, савете да не иду саме већ у пратњи особа од поверења, упутства шта да кажу браниоцима који им прилазе у ходницима наговарајући их да одустану од сведочења и слично.

Жртве су те које у већини случајева неће имати адвоката, а када га и имају, може се десити да наиђу на пуномоћника/цу који/а не разуме феномен насиља према женама, и који/а ће их лоше саветовати и заступати. Служби бесплатне правне помоћи Аутономног женског центра често се јављају жене које имају пуномоћнице, било да су их пуномоћници упутили да се консултују око случаја, било да су саме одлучиле да потраже друго мишљење. Када жене имају пуномоћника/цу који/а прихвата сугестије и сарадњу са Аутономним женским центром, та сарадња увек иде у корист жене жртве насиља и остваривања адекватне заштите ње и њене малолетне деце.

Стога је, ради пружања свеобухватне помоћи и подршке женама жртвама родно заснованог насиља и процене

ризика у којем се она налази, неопходно поштовати минимум права које имају као жртве по Закону о спречавању насиља у породици, односно као оштећене у складу са Закоником о кривичном поступку.

Приликом пружања бесплатне правне помоћи Аутономни женски центар често сазнаје да жртве нису добиле свој примерак изјаве коју су дале у полицији или пред тужиоцем. Такође се дешава да жртве не добију обавештење о изреченој хитној мери, нити решење суда о продуженој хитној мери, и да неке нису добиле чак ни усмено обавештење о томе да ли је хитна мера продужена. Жртве не разумеју зашто их након пријаве насиља позива Центар за социјални рад, јер о томе нису добиле информацију од надлежног полицијског службеника. Верују да институције нису ништа предузеле по њиховој пријави и да је насилник утицајан као што прича да јесте, те да је пријава „склоњена“, иако је можда у односу на насилника примењен институт одлагања кривичног гоњења или је закључен споразум о признању кривице, само зато што се те одлуке односно обавештења о тим одлукама не достављају жртвама. Велики проблем за процену безбедности жртве представљају одлуке прекршајних судова у поступцима за кршење хитних мера, за које не постоји обавеза суда да их достави жртвама, а дешава се да Прекршајни апелациони суд укине изречену казну прекршајног затвора и да жртва нема информацију о томе да је насилник на слободи. Некада се слично догађа и када је реч о мери задржавања или притварања, јер су то моменти када се насилник свети, када је велика вероватноћа да ће урадити оно чиме прети.

У току истражног поступка жртве често буду збуњене питањем „да ли желите да се користите својим правом да не сведочите“, па одговоре потврдно, мислећи да желе да сведоче, а не да не желе. Жртве не знају да имају право да траже увид у списе предмета и да их копирају, да имају право да им буду достављени налази и мишљења вештака, као и да имају право да траже да им се достави оптужница / оптужни предлог. Све ове информације и савете жртве добијају у службама бесплатне

правне помоћи невладиних организација које ту помоћ пружају.² То жртвама помаже да се не осећају као „предмет у поступку“ или „доказно средство“, већ као активни учесници, чије је мишљење важно тужиоцима и судијама, чиме се даје подстрек да истрају у поступку и да разумеју због чега поступци толико трају.

Жртвама такође значи и када их позову на састанак Групе за координацију и сарадњу, будући да око себе виде професионалце који су ту за њих и који брину о њиховој (и дечјој) безбедности.

Стога је главни задатак женских организација које пружају помоћ и подршку да жртвама демистификују моћ и утицај које насилник тврди да има на институције и професионалце који поступају, и да заједно са осталим стручњацима у поступку заштите усагласе начин на који ће се приступити заштити жртве у складу са њеним тренутним могућностима. Често се заборавља да задатак свих који поступају у обезбеђивању заштите жртава није да жртве разводе, већ да се насиље заустави. А жртве ће, када буду безбедне, саме донети одлуку о томе на који начин желе да наставе свој живот.

2 Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи је доступан на сајту Министарства правде <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/26370/spisak-registrovanih-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-lokalne-samouprave-i-udruzenja.php>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.163 (497.11)

БИЛТЕН Вишег јавног тужилаштва у Београду
/ главни и одговорни уредник Никола Пантелић.
- 2022, бр. 1- . - Београд : Више јавно тужилаштво
у Београду, 2022- (Београд : Службени гласник).
- 20 cm

Полугодишње.
ISSN 2956-0489 = Билтен Вишег јавног тужилаштва
у Београду
COBISS.SR-ID 81743881